

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
« ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**« Όψεις διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.
Η περίπτωση των Παραπαρνάσσιων δήμων Αμφίκλειας και
Τιθορέας. »**

Αθήνα 2012

Κοτσαύτη Π. Ιωάννα

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Α. Καζακόπουλος: Καθηγητής Γ.Π.Α. (Επιβλέπων καθηγητής)

Π. Καρανικόλας: Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α

Α. Κουτσούρης: Αναπληρωτής Καθηγητής Γ.Π.Α.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος: «Όψεις διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Η περίπτωση των Παραπαρνάσιων δήμων Αμφίκλειας και Τιθορέας».

Φοιτήτρια: Κοτσαύτη Π. Ιωάννα

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Α. Καζακόπουλος (Επιβλέπων καθηγητής)

Π. Καρανικόλας

Α. Κουτσούρης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο της ΚΑΠ αποτελεί πραγματικότητα η αποδοχή της έννοιας της πολυλειτουργικής γεωργίας και μέσα από τη διαφοροποίηση, που αφορά τις δραστηριότητες εντός της γεωργικής εκμετάλλευσης αλλά και του αγροτικού νοικοκυριού γενικότερα, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί το μοντέλο αυτό, της πολυλειτουργικής γεωργίας.

Από την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, εντοπίστηκαν βασικές αδυναμίες που εμποδίζουν μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης. Η διαφοροποίηση υπό τις διάφορες μορφές της (εμβάθυνση, διεύρυνση και αναδιοργάνωση) που παρατηρούνται δεν συνθέτει ένα ισχυρό σύνολο. Το ένα τέταρτο περίπου (27,14%) των εκμεταλλεύσεων παρουσιάζει κάποιο είδος διαφοροποίησης των γεωργικών δραστηριοτήτων του. Στο δείγμα παρατηρήθηκε ότι κάτι περισσότερο από 1 στις 4 εκμεταλλεύσεις παρουσιάζει διαφοροποίηση εμβάθυνσης, το ένα έβδομο διαφοροποίηση διεύρυνσης και πολύ λιγότερο διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης. Η συνεταιριστική κατεύθυνση φαίνεται ανύπαρκτη, γεγονός που δημιουργεί μικρότερη διαπραγματευτική δύναμη προκειμένου να αντιμετωπιστούν κατά βιώσιμο τρόπο τα προβλήματα σε ένα ευρύτερο ανταγωνιστικό πλαίσιο. Επισημαίνεται επίσης ότι ενώ από τη μια η αγροτουριστική δραστηριότητα στη περιοχή χαρακτηρίζεται αναιμική, ενώ θα περίμενε κανείς μια εντονότερη δραστηριότητα ορεινού τουρισμού, από την άλλη, οι δραστηριότητες βιοτεχνικού χαρακτήρα και οι γυναικείοι συνεταιρισμοί απουσιάζουν από τη περιοχή. Η έλλειψη προγράμματος περιφερειακής ανάπτυξης είναι έκδηλη στην περιοχή και η αναγκαιότητα της διαφοροποίησης αισθητή σε όλα τα επίπεδα της υπαίθρου της.

Επιστημονική περιοχή: Οι Παραπαρνάσσιοι δήμοι Αμφίκλειας και Τιθορέας του Ν.Φθιώτιδας.

Λέξεις κλειδιά: Πολυλειτουργικότητα, διαφοροποίηση εμβάθυνσης, διεύρυνσης, αναδιοργάνωσης, πολυαπασχόληση.

ABSTRACT

Title: Aspects of farm diversification. The case of the Paraparnassion municipalities, Amphikleia and Tithorea.

Under the CAP constitutes acceptance of the reality concept of multifunctional agriculture and diversification of the activities within the farm and rural household generally cannot be made this model of multifunctional agriculture.

From the on-site survey sample heads farm, identified key weaknesses that prevent an integrated development policy for regional development. Diversification in various forms (deepening, broadening and regrounding) observed no weaves a powerful whole. About a quarter (27,14%) holdings offers a kind of diversification of farm activities. In the sample, it was observed that more than 1 in 4 farms presents diversification of deepening, one-seventh diversification of broadening and much less diversification of regrounding. The cooperative direction seems lacking, which creates less bargaining power to tackle problems sustainably in a broader competitive framework. It is also noted that while a farming and tourism activity in the region is flagging, while one would expect stronger activity mountain tourism, crafts, activities and civil partnerships are absent from the region. The lack of regional development is evident in the region and the necessity of diversification felt at all levels of the countryside.

Scientific area: The Paraparnassioi municipalities, Amphikleia and Tithorea of C. Fthiotida.

Keywords: Multifunctionality, diversification of deepening , broadening, regrounding, pluriactivity.

Ευχαριστίες.....

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για τη συγγραφή αυτής, είτε με την ηθική είτε με την υλικοτεχνική υποστήριξη τους.

Αρχικά, θα ήθελα να εκφράσω ιδιαίτερες ευχαριστίες στον καθηγητή μου κ.Καζακόπουλο Λεωνίδα, για την αμέριστη ηθική συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας αλλά και για τις κατευθύνσεις και την επίβλεψη της εργασίας.

Ένα θερμό ευχαριστώ σε όλους τους παραγωγούς, οι οποίοι συνεργάστηκαν με μεγάλη προθυμία, για τη συλλογή των στοιχείων της έρευνας.

Θέλω ακόμη να ευχαριστήσω την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Αμφίκλειας για τις πολύτιμες πληροφορίες και την υλικοτεχνική τους υποστήριξη.

Ιδιαίτερα, ένα μεγάλο ευχαριστώ στη Δέσποινα για τις πολύτιμες υποδείξεις της σε θέματα της τοπικής αγροτικής κοινωνίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Καρανικόλα Παύλο και τον κ. Κουτσούρη Αλέξανδρο για τις χρήσιμες επισημάνσεις τους κατά την παρουσίαση της εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, για τη συνεχή ψυχολογική υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της διατριβής.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΠ	11
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1.2 ΟΡΟΣΗΜΑ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ.....	11
1.3 ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΠ	13
1.4 Η ΝΕΑ ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ	23
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	23
ΠΟΛΥΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ.	23
2.1.1 Οι όψεις της διαφοροποίησης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις	26
2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ.....	28
2.3 Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ	32
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΕΡΕΥΝΑ.....	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	44
3.1 Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΈΡΕΥΝΑΣ.....	44
3.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΡΝΑΣΣΙΩΝ ΔΗΜΩΝ	49
4.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ-ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ	49
4.1.1 Πληθυσμός – Οικονομικά χαρακτηριστικά	51
4.2 Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΠΑΡΝΑΣΣΙΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	59
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	59
5.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	60
5.1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	60
5.1.1.1 Χαρακτηριστικά αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων	60
5.1.1.2 Χαρακτηριστικά συζύγου του αρχηγού της αγροτικής εκμετάλλευσης.....	66
5.1.1.3 Χαρακτηριστικά μελών των αγροτικών νοικοκυριών.....	69
5.1.2 ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ.....	70
5.1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ	76
5.1.3.1 Διαφοροποίηση εμβάθυνσης	77
5.1.3.2 Διαφοροποίηση διεύρυνσης	81
5.1.3.3 Διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης	85
5.1.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ/ ΚΑΠ ΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ.....	87
5.1.5 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ- ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣΘΕΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	96
5.1.6 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	102
5.1.7 ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ- ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.	112
5.2 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΜΙΑΣ ΣΕΙΡΑΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	119
5.2.1 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	120

5.2.1.1	Συσχέτιση διαφοροποίησης με το φύλο του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης	120
5.2.1.2	Συσχέτιση διαφοροποίησης με την ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης	122
5.2.1.3	Συσχέτιση διαφοροποίησης με το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού της εκμετάλλευσης	124
5.2.1.4	Συσχέτιση διαφοροποίησης με το κύριο επάγγελμα του αρχηγού.....	127
5.2.1.5	Συσχέτιση διαφοροποίησης με τη συμμετοχή του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.....	130
5.2.2	ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	132
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	132	
5.2.2.1	Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το φυσικό μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης.....	132
5.2.2.2	Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το δήμο που ανήκει η εκμετάλλευση.....	134
5.2.3	ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΑΛΛΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	136
5.2.3.1	Συσχέτιση της διαφοροποίησης με τη συχνότητα ενημέρωσης σε θέματα εξέλιξης του γεωργικού τομέα	136
5.2.3.2	Συσχέτιση της διαφοροποίησης και των στάσεων των γεωργών για τις καινούριες εξελίξεις στη γεωργία	139
5.2.3.3	Συσχέτιση διαφοροποίησης με την συμμετοχή σε προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα	141
5.2.4	ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΘΥΕΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ.....	143
5.2.4.1	Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το οικογενειακό εισόδημα των αγροτών	143
5.2.4.2	Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το βαθμό εξάρτησης του οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες	145
5.2.5	ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	148
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	150	
6.1	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	150
6.2	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	151
6.3	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ.....	158
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	159	
ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	159	
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	162	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	165	

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Εισαγωγή

Ο εκσυγχρονισμός μέσα από την εντατικοποίηση της γεωργίας, που άφησε ανεξίτηλα ίχνη στις αγροτικές περιοχές μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και οι πολιτικές επιδοτήσεις που επιχείρησαν να συγκρατήσουν τον αγροτικό πληθυσμό στην αγροτική ύπαιθρο, έδωσαν τη σκυτάλη τη δεκαετία του '80 σε ένα νέο σενάριο αγροτικής ανάπτυξης. Στόχος του η αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας αγροτικής περιοχής, για να διασφαλιστεί η ανταγωνιστικότητά της και η βιωσιμότητά της στο πλαίσιο μιας μακροχρόνιας προοπτικής (Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Leader, 1999). Η τομεακή πολιτική δίνει τη θέση της σε μια διαρθρωτική γεωργική πολιτική που αφορά τη δομή της παραγωγικής διαδικασίας και όχι το παραγόμενο προϊόν. Ενδιαφέρεται για τον τρόπο διαχείρισης των παραγωγικών συντελεστών και τον προσανατολισμό προς νέες κατευθύνσεις της γεωργικής δραστηριότητας βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθαρρύνοντας τη διαφοροποίησή της.

Η γεωργική παραγωγική δραστηριότητα, στο πλαίσιο των οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων προσλαμβάνει έναν 'διφυή' χαρακτήρα: α) από τη μια πλευρά είναι η γεωργική εκμετάλλευση, η οποία ως παραγωγική μονάδα συνδυάζει διάφορους κλάδους παραγωγής και χρησιμοποιεί οικογενειακούς παραγωγικούς συντελεστές, και β) από την άλλη είναι το ευρύτερο αγροτικό νοικοκυριό, του οποίου τα μέλη έχουν συνήθως κι άλλες ασχολίες εκτός των γεωργικών, ενώ μπορεί να περιλαμβάνει και συνταξιούχους, άτομα λαμβάνοντα κοινωνικά βοηθήματα, κ.ο.κ.(Καρανικόλας, κ.α., 2007). Επιβάλλεται, επομένως μια ευρύτερη θεώρηση της γεωργικής εκμετάλλευσης στο πλαίσιο του αγροτικού νοικοκυριού, λόγω της ύπαρξης πολλαπλών απασχολήσεων των μελών του (εντός και εκτός γεωργίας) για τη διασφάλιση αντίστοιχων πηγών εισοδήματος (Hill,2000).

Στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διαδικασίας η ύπαιθρος αποτελεί πλέον ένα χώρο όπου συνδυάζεται η γεωργική παραγωγή με τη χωρική κατανάλωση (αγροτουρισμός, διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς, προστασία περιβάλλοντος) και όπου η

γεωργική δραστηριότητα αρχίζει να μη διατηρεί την παραδοσιακή πρωτοκαθεδρία της σε σχέση με τις υπόλοιπες (Ντεκές και Κακλαμάνης,2001). Σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, η μικρή επαρχιακή «κωμόπολη», όπως στην περίπτωσή μας είναι η πόλη της Αμφίκλειας ή της Τιθορέας, αναδύεται στο επίκεντρο αποτελώντας ένα κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό κέντρο. Η γεωργία από την άλλη, εξελίσσεται σε μια πολυλειτουργική δραστηριότητα που δεν έχει ως στόχο μόνο την παραγωγή τροφίμων, αλλά και τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου, την προστασία της βιοποικιλότητας, τη δημιουργία απασχόλησης συμβάλλοντας γενικότερα στη βιωσιμότητα των αγροτικών περιοχών.

Η διαφοροποίηση των αγροτικών νοικοκυριών μέσα από τις αγροτικές δραστηριότητες προσλαμβάνει διάφορες μορφές. Μπορεί να κυμαίνεται από την ποικιλία των γεωργικών προϊόντων που παράγονται σε ένα αγρόκτημα μέχρι την κατανομή των συντελεστών της παραγωγής των νοικοκυριών (κυρίως εργασίας) σε παραγωγικές δραστηριότητες εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης. Ως εκ τούτου, η διαφοροποίηση μπορεί να περιλαμβάνει αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο τα αγροτικά νοικοκυριά διαθέτουν τους πόρους τους, τα αποτελέσματα που παράγονται από τη χρήση αυτών των πόρων και η θέση των σχετικών δραστηριοτήτων. Παρατηρείται επίσης ότι ενώ η διαφοροποίηση στην πρωτογενή γεωργική παραγωγή (με την αλλαγή των ειδών των καλλιεργειών ή του ζωικού κεφαλαίου) μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, ένα πρωταρχικό στόχο για πολλές χώρες αποτελεί η διαφοροποίηση πέρα από την πρωτογενή παραγωγή. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι στενά συνδεδεμένες με γεωργικές εργασίες (π.χ. η επεξεργασία των γεωργικών προϊόντων ή οι τουριστικές δραστηριότητες εντός εκμετάλλευσης) ή να συνδέονται με δραστηριότητες εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης, όπως η εργασία σε μη γεωργικές βιομηχανίες ή η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών (OECD, 2010).

Δεδομένου λοιπόν, ότι η μικρή επαρχιακή κωμόπολη διαφοροποιείται σε επίπεδο παραγωγικών δραστηριοτήτων επηρεασμένη από τα μέτρα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, που στοχεύει σε μια πολυλειτουργική γεωργία, αποτελεί πρόκληση η διερεύνηση των μορφών της διαφοροποίησης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά των γεωργών, αλλά και των εκμεταλλεύσεων που την επιχειρούν και ακολουθούν τις εξελίξεις αυτές. Στο χωρικό πλαίσιο μικρών

επαρχιακών πόλεων που αποτελούν πυρήνες μιας ευρύτερης περιοχής όπως συμβαίνει στην περίπτωση μας με τους Παραπαρνάσιους δήμους του Ν. Φθιώτιδας, η παρούσα εργασία στοχεύει στην εκτίμηση της απήχησης των μέτρων αγροτικής πολιτικής στον αγροτικό πληθυσμό καθώς και κατά πόσο η ύπαιθρος τελικά υποστηρίζεται αποτελεσματικά από μηχανισμούς στήριξης αναδεικνύοντας το δυναμικό και τα πλεονεκτήματα των περιφερειακών τους οικονομιών. Και τελικά κατά πόσο τα μέτρα αυτής οδήγησαν ή όχι τους αρχηγούς των αγροτικών νοικοκυριών, που διαβιούν εκεί, στη διαφοροποίηση των γεωργικών τους δραστηριοτήτων και στις εναλλακτικές πηγές εισοδημάτων που μπορεί να προκύψουν σε μια προσπάθεια αναβάθμισης του αγροτικού τοπίου και της υπαίθρου, όπου έχουν επιλέξει να κατοικούν. Στόχος της εργασίας είναι η εξέταση των μορφών, της έκτασης και του καινοτόμου ή μη χαρακτήρα της διαφοροποίησης που παρατηρείται, καθώς και της διασύνδεσής της με τα χαρακτηριστικά των γεωργών και των εκμεταλλεύσεών τους για να επιχειρηθεί στη συνέχεια μια εκτίμηση της απήχησης των σχετικών μέτρων πολιτικής στον αγροτικό πληθυσμό της περιοχής.

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια:

Στο Πρώτο Κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) μέχρι σήμερα, προκειμένου να γνωρίσουμε το προσανατολισμό των κοινοτικών ενισχύσεων, αλλά και τη νέα στρατηγική της, που δίνει πλέον έμφαση στις έννοιες πολυλειτουργικότητα, πολυαπασχόληση και ειδικότερα σε ό,τι αφορά τη διαφοροποίηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Στο Δεύτερο Κεφάλαιο προσδιορίζονται οι έννοιες της πολυλειτουργικότητας, της πολυαπασχόλησης και της διαφοροποίησης. Κατηγοριοποιείται η έννοια της διαφοροποίησης στις τρεις κατευθύνσεις της (εμβάθυνση, διεύρυνση, αναδιοργάνωση) και καταγράφεται η ιστορική εξέλιξη της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Παράλληλα παρουσιάζεται και η εικόνα της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στον ευρωπαϊκό αγροτικό χώρο.

Το Τρίτο Κεφάλαιο αναφέρεται στο σχεδιασμό της έρευνας (περιοχή μελέτης και μεθοδολογία της έρευνας).

Το Τέταρτο Κεφάλαιο αναφέρεται στα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των Παραπαρνάσιων δήμων (Αμφίκλειας, Τιθορέας) σκιαγραφώντας την περιοχή μελέτης, αλλά και στα προγράμματα παρέμβασης που εφαρμόστηκαν, στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης της περιοχής.

Στο Πέμπτο Κεφάλαιο αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας μέσα από μια περιγραφική αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής, αλλά και μέσα από μια διμεταβλητή ανάλυση, των εκμεταλλεύσεων που διαφοροποιούνται και αυτών που δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με διάφορους παράγοντες που μπορεί να επηρεάζουν τη διαφοροποίηση. Το SPSS μέσα από κατάλληλες στατιστικές διαδικασίες μας έδωσε τη δυνατότητα αυτή.

Στο Έκτο Κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα, τόσο από τη θεωρητική προσέγγιση όσο και από τη στατιστική ανάλυση, αναφέρονται περιορισμοί αυτής της έρευνας και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΠ

1.1 Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και τις νέες εξελίξεις σε αυτή. Στόχος της εργασίας είναι να μελετηθεί ο βαθμός διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων από την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ στην περιοχή μελέτης, καθώς αυτή είναι μία ημιορεινή αγροτική περιοχή, που αναμένεται να επηρεαστεί σημαντικά από τις εξελίξεις της Ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής.

1.2 Ορόσημα εξέλιξης της ΚΑΠ τα τελευταία 20 χρόνια

Τα τελευταία χρόνια πολλές είναι οι αλλαγές που καταγράφονται στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) που ακολουθεί η Ε.Ε. Πριν το 1990, ένας από τους στόχους της πολιτικής αυτής ήταν η επάρκεια αγροτικών προϊόντων για την παραγωγή τροφίμων, με αποτέλεσμα μια πολιτική επιδοτήσεων με βάση τον όγκο της παραγωγής. Η πολιτική αυτή κατάφερε να πετύχει το στόχο της, με αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση της παραγωγής αγροτικών προϊόντων.

Ωστόσο η πολιτική αυτή, βασισμένη στη λογική των επιδοτήσεων, οδήγησε σε δύο σημαντικά προβλήματα. Το πρώτο πρόβλημα συνδέεται με την πλεονάζουσα παραγωγή αγροτικών προϊόντων, που είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία διάθεσής τους στην αγορά, καθώς και τη δημιουργία σημαντικών στρεβλώσεων στην παγκόσμια αγορά αγροτικών προϊόντων με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Το δεύτερο πρόβλημα αφορά στην εντατική εκμετάλλευση του τομέα για τη διασφάλιση μεγαλύτερου ύψους επιδοτήσεων, γεγονός που οδήγησε σε σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα από την υπερεκμετάλλευση της διαθέσιμης καλλιεργήσιμης γης, την αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων και άλλων πρόσθετων και την εξάντληση των υδατικών πόρων. Πέραν των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων για την παραγωγή

αγροτικών προϊόντων, ανησυχητικά είναι και τα μηνύματα σχετικά με την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων εξ αιτίας της αλόγιστης χρήσης πρόσθετων. Προβλήματα διαφόρων τύπων εμφανίζονται στο πλαίσιο αυτό, όπως για παράδειγμα η εμφάνιση της σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας στα βοοειδή ή η «γρίπη» των πτηνών.

Μετά την ανατρεπτική πρόταση που είναι γνωστή ως "Agenda 2000", η πολιτική που ακολουθείται δεν στηρίζει μόνο τη γεωργία και την κτηνοτροφία, αλλά και το επίπεδο διαβίωσης των αγροτικών περιοχών στο σύνολό τους. Με τα νέα δεδομένα, η ΚΑΠ αποτελεί έναν αποδοτικότερο μηχανισμό που εκπληρώνει περισσότερους στόχους μέσα από την ορθολογικότερη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων. Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο, ότι οι δαπάνες για επιδοτήσεις σχετικά με τη παραγόμενη ποσότητα ολοένα και μειώνονται, ενώ παράλληλα με τη μείωση αυτή του κόστους, γίνεται προσπάθεια για μια συνεκτική και συγκροτημένη πολιτική, που στηρίζει: α) τη διαφοροποίηση, β) την αναδιάρθρωση και γ) την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και οικονομιών σε όλη την Ε.Ε.

Αποσυνδέοντας την ποσότητα της παραγωγής από τις επιδοτήσεις και κάνοντας στροφή σε στόχους σχετικούς με την ποιότητα, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την ασφάλεια των τροφίμων, η αγροτική παραγωγή προσαρμόζεται στους κανόνες και τη ζήτηση των διεθνών αγορών αγροτικών προϊόντων. Ακόμη και ο αγροτικός πληθυσμός στηρίζεται τόσο από την αγροτική παραγωγή υπό τους νέους όρους όσο και από τις νέες ευκαιρίες για στήριξη του εισοδήματός του που απορρέουν από την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Με λίγα λόγια, η νέα ΚΑΠ δίνει έμφαση στην προστασία του περιβάλλοντος και την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, στην τήρηση των κανόνων της αγοράς για τη διάθεσή τους, καθώς και στη στήριξη των αγροτικών περιοχών και του εισοδήματος των αγροτών μέσα από την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των περιοχών αυτών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005).

1.3 Μια σύντομη αναδρομή στα πρώτα βήματα της ΚΑΠ

Οι ρίζες της ΚΑΠ βρίσκονται στη Δυτική Ευρώπη της δεκαετίας του '50. Τότε, μετά από τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου, ξεκίνησε η προσπάθεια εξασφάλισης της απαιτούμενης ποσότητας τροφίμων με βασικό στόχο τη βελτίωση της παραγωγικότητας. Η πολιτική αυτή, στα πρώτα της βήματα, στηρίχτηκε στην παροχή επιδοτήσεων και εγγυημένων τιμών των αγροτικών προϊόντων στους παραγωγούς, παρέχοντας κίνητρα για τη στήριξη της παραγωγής. Επιπλέον, στηρίχτηκε στην παροχή οικονομικής βοήθειας με στόχο την αναδιάρθρωση του τομέα μέσα από επενδύσεις.

Η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν επιτυχής ως προς την επίτευξη του βασικού στόχου, δηλαδή της αυτάρκειας της παραγωγής. Όμως από τη δεκαετία του '80 και μετά η Ε.Ε. καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά από προβλήματα που σχετίζονται με τα τεράστια πλεονάσματα βασικών προϊόντων, μερικά από τα οποία εξάγονταν με τη βοήθεια επιδοτήσεων, ενώ άλλα αποθηκεύονταν ή καταστρέφονταν εντός της Ε.Ε. Η πολιτική αυτή είχε ως συνέπεια την τεράστια επιβάρυνση του κοινοτικού προϋπολογισμού, ενώ παράλληλα επηρέαζε αρνητικά τις διεθνείς αγορές, χωρίς να ωφελεί πάντα τους παραγωγούς. Την ίδια περίοδο, ξεκινούσε και ο προβληματισμός για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα της γεωργίας, θέμα που συζητήθηκε στη συνδιάσκεψη του Ρίο για το περιβάλλον το 1992. Έτσι λοιπόν, η ΚΑΠ στράφηκε σε νέες κατευθύνσεις και δέχτηκε πολλές σημαντικές αλλαγές κατά τη δεκαετία του '90 (Πέζαρος,2008).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση απέκτησε βαθμιαία ένα νομικό πλαίσιο, προκειμένου να καταπολεμήσει τη ρύπανση και να προωθήσει τις γεωργικές πρακτικές που σέβονται περισσότερο το περιβάλλον. Η ενσωμάτωση των απαιτήσεων για την προστασία του περιβάλλοντος στον ορισμό και την εφαρμογή των κοινών πολιτικών είναι, από την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, μια νομική υποχρέωση για την Ένωση, υποχρέωση που ενισχύθηκε αφότου τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη του Άμστερνταμ, την 1η Μαΐου του 1999. Η 'Agenda 2000' επιδίωξε και εμβάθυνε το "πρασίνισμα" της ΚΑΠ, με στόχο οι ευρωπαίοι γεωργοί να σέβονται τις ελάχιστες περιβαλλοντικές απαιτήσεις και να ενθαρρυνθούν επίσης να προχωρήσουν περισσότερο, δηλαδή να υιοθετήσουν πρακτικές που είναι ευεργετικές για το περιβάλλον.

Έτσι αναπτύσσεται το ενδιαφέρον για το ζήτημα της πολυλειτουργικότητας και ως εκ τούτου και της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων της εκμετάλλευσης, το οποίο συνδέεται με την αυστηρή κριτική που δέχεται το σύγχρονο παραγωγικό πρότυπο της γεωργίας τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Κι αυτό διότι με την εξειδίκευση που προαναφέραμε αλλά και την ολοκλήρωσή του στο αγροτροφικό σύστημα, συρρίκνωσε σημαντικά τη γεωργική παραγωγική διαδικασία που συνοδεύτηκε από σημαντικές περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις (Ibery and Bowler,1998; Woods,2005; Vermersch,2004; Wilson,2007). Ο ρόλος της γεωργίας στην ύπαιθρο και την κοινωνία γενικότερα άρχισε πλέον να αναθεωρείται.

1.4 Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική

Στη νέα εποχή για την ΚΑΠ υιοθετούνται νέες πολιτικές που στοχεύουν στην εξάλειψη των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν από τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν στο παρελθόν. Οι πολιτικές αυτές έχουν ως κύριες κατευθύνσεις: α) τη θέσπιση ορίων στην παραγωγή προϊόντων με στόχο τη μείωση των πλεονασμάτων, β) την έμφαση σε μεθόδους αγροτικής παραγωγής φιλικές προς το περιβάλλον, καθώς και γ) τη στροφή της αγροτικής παραγωγής στις ανάγκες της αγοράς.

Στο πλαίσιο της νέας ΚΑΠ επιδιώκεται μία ποιοτική στροφή της αγροτικής ανάπτυξης σύμφωνα με την οποία αναδιαρθρώνεται η αγροτική παραγωγή, βελτιώνονται οι μέθοδοι προώθησης και πώλησης των προϊόντων και προωθούνται μια σειρά από πρωτοβουλίες με έμφαση σε θέματα που αφορούν στη βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη με σεβασμό προς το περιβάλλον. Επιπρόσθετα, τίθεται πλαφόν στον προϋπολογισμό για την αγροτική πολιτική της Ένωσης, έτσι ώστε οι δαπάνες να μην ξεφεύγουν σε υψηλότερα από τα προγραμματισμένα επίπεδα.

Όμως, η μεγάλη αλλαγή ήρθε το 2003 με μια πιο ουσιαστική μεταρρύθμιση που έφερε νέα πνοή στην αγροτική πολιτική της Ε.Ε. Οι παραγωγοί δεν θα πληρώνονται για να παράγουν απλά τα προϊόντα τους. Η νέα πολιτική λαμβάνει υπόψη τη ζήτηση της αγοράς και αφουγκράζεται τις ανησυχίες καταναλωτών και φορολογούμενων,

ενώ την ίδια στιγμή παρέχει στους αγρότες την ελευθερία να παράγουν σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς (Πέζαρος,2008).

Παλαιότερα, το ύψος της συνολικής επιδότησης που εισέπρατταν οι παραγωγοί συνδεόταν με το μέγεθος της παραγωγής, δηλαδή όσο μεγαλύτερη η παραγωγή τόσο υψηλότερο το ποσό των εισπραττόμενων. Σήμερα, η κατεύθυνση που υπερισχύει αποδεσμεύει την επιδότηση από την παραγωγή και το κύριο μέρος των ενισχύσεων που θα λαμβάνουν οι παραγωγοί θα είναι ανεξάρτητο από το είδος και την ποσότητα της παραγωγής. Συγχρόνως, πρέπει να τηρούνται συγκεκριμένα πρότυπα στην παραγωγική διαδικασία για την προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια των τροφίμων και την καλή μεταχείριση των ζώων. Μάλιστα, όσοι δεν ακολουθούν τα πρότυπα αυτά θα αντιμετωπίζουν κυρώσεις με μείωση των άμεσων κοινοτικών ενισχύσεων.

Η αποσύνδεση παραγωγής-επιδότησης αναμένεται να καταστήσει τους αγρότες πιο ανταγωνιστικούς, καθώς θα είναι ελεύθεροι να παράγουν τα πιο επικερδή γι' αυτούς προϊόντα, ενώ θα λαμβάνουν σταθερά εισοδήματα από την ενίσχυση που θα δεχθούν από τη νέα ΚΑΠ.

Η νέα εποχή για τη χώρα μας στην Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ένωσης, ξεκινά ουσιαστικά από την προγραμματική περίοδο 2000-2006, όπου τέθηκαν στόχοι που αφορούσαν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας σε συνθήκες όξυνσης του ανταγωνισμού, τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου σε αρμονία με το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής για το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού.

Για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 που ακολούθησε τέθηκαν οι νέοι άξονες, πάνω στους οποίους θα βαδίζει η κοινοτική αγροτική πολιτική. Οι βασικοί αυτοί άξονες στοχεύουν στην αναδιάρθρωση των καλλιεργειών και την ανταγωνιστικότητα των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Η νέα ΚΑΠ εξασφαλίζει πρακτικά ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, το οποίο λειτουργεί σαν δίχτυ ασφαλείας για το στάδιο της μετάβασης από ένα καθεστώς ισχυρού προστατευτισμού προς την οικονομία της αγοράς. Οι μηχανισμοί της νέας ΚΑΠ προβλέπουν (www.paseges.gr): α) ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση, β) τίτλο μεταβιβάσιμο (πώληση) και

ενοικιαζόμενο (υπό προϋποθέσεις), γ) πολλαπλή συμμόρφωση, δ) διαφοροποίηση και δ) πλήρης αποσύνδεση των ενισχύσεων.

Οι υποχρεώσεις της νέας ΚΑΠ σχετίζονται με το μηχανισμό της πολλαπλής συμμόρφωσης, που αφορά στο περιβάλλον, τα διατροφικά πρότυπα και τη φυτοπροστασία. Προβλέπεται, επίσης, στήριξη της συλλογικής δράσης και ενίσχυση της σύνδεσης με την αγορά. Μέσα από τους διάφορους αγροτικούς συνεταιρισμούς θα αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που αφορούν στο κόστος και τη διάθεση των παραγόμενων προϊόντων, με εκσυγχρονισμό και δομικές αλλαγές των συνεταιρισμών, υπηρεσίες υποστήριξης για τους παραγωγούς και δράση σε συλλογικό επίπεδο. Από τους μηχανισμούς αυτούς προκύπτουν θετικές επιπτώσεις για τον αγροτικό τομέα, όπως συγκέντρωση της αγροτικής γης, στήριξη των κατ' επάγγελμα αγροτών, προσέλκυση νέων αγροτών, αλλαγή της υπάρχουσας νοοτροπίας σχετικά με τον αγροτικό τομέα και τις δυσκολίες του, προσανατολισμός προς την αγορά και προσαρμογή της Δημόσιας Διοίκησης στις ανάγκες του αγροτικού τομέα, όπως ορίζεται από την Ε.Ε.

Ωστόσο, προκύπτουν και κάποιες αρνητικές επιπτώσεις από την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ, όπως μείωση της αγροτικής παραγωγής και εγκατάλειψη των μη βιώσιμων εκμεταλλεύσεων. Στην Ελλάδα κρίνεται ακόμη ελλιπής η ετοιμότητα της Ελληνικής Διοίκησης να εφαρμόσει τους μηχανισμούς της νέας ΚΑΠ και θεωρείται από πολλούς αναγκαία η απλοποίησή τους.

Τα πολυάριθμα μέτρα στήριξης της ευρωπαϊκής γεωργίας μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις ενότητες (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2006):

- Ενισχύσεις που στοχεύουν στη στήριξη της ετήσιας γεωργικής παραγωγής και των τιμών των προϊόντων - **Πυλώνας 1** της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.
- Ενισχύσεις υπέρ της αγροτικής ανάπτυξης, που στηρίζουν τους παραγωγικούς συντελεστές (γεωργική γη - εργασία – επενδεδυμένο κεφάλαιο) – **Πυλώνας 2** της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Εδώ περιλαμβάνονται κυρίως τα κίνητρα για τους νέους αγρότες και η πρόωρη συνταξιοδότηση, οι επενδύσεις σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης ή μεταποιητικής βιομηχανίας, τα εγγειοβελτιωτικά έργα κ.ά.

- Ενισχύσεις για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές που αφορούν στην κτηνιατρική νομοθεσία, τη φυτοπροστασία, τη νομοθεσία για τις ζωοτροφές, τη σήμανση των τροφίμων, την επισιτιστική βοήθεια, τις συμφωνίες με τρίτες χώρες κ.ά.

Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ αφορά και στις τρεις παραπάνω ενότητες μέτρων. Η διευρυμένη E.E-25, προχωρά σε βασικές αλλαγές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής των κρατών – μελών της, με βασικό στόχο την ανάπτυξη της υπαίθρου και την αειφορία της αγροτικής γης. Η τελευταία μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις (Ιούνιος 2003 κυρίως και Απρίλιος 2004) και συνεχίστηκε αργότερα με την αναθεώρηση των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς της ζάχαρης, των οπωροκηπευτικών και του αμπελοοινικού τομέα.

Στην πρώτη φάση (Ιούνιος 2003) αποφασίστηκε η αναθεώρηση των Κοινών Οργανώσεων Αγορών των προϊόντων των Βορείων χωρών (αροτραία – βόειο κρέας), του αιγοπροβείου κρέατος και η θέσπιση ειδικών καθεστώτων (καρποί με κέλυφος, πριμ ποιότητας σκληρού σιταριού, ενεργειακές καλλιέργειες), ψηφίστηκε δε ο βασικός Κανονισμός 1782/03, που διέπει το νέο καθεστώς, δηλαδή τη δυνατότητα αποσύνδεσης και μερικής σύνδεσης, την πολλαπλή συμμόρφωση και τη διαφοροποίηση. Στη δεύτερη φάση (Απρίλιος 2004) αποφασίστηκε η αναθεώρηση των Κοινών Οργανώσεων Αγορών των μεσογειακών προϊόντων (βαμβάκι - ελαιόλαδο - καπνός). Τον Ιούνιο του 2005 υποβλήθηκαν ξανά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή οι δυσμενείς προτάσεις για τη ζάχαρη, που είχαν πρώτη φορά υποβληθεί τον Ιούλιο του 2004 για να αποσυρθούν στη συνέχεια, λόγω αντιδράσεων 11 χωρών συμπεριλαμβανομένης και της χώρας μας. Ο τομέας των οπωροκηπευτικών, καθώς και ο αμπελοοινικός τομέας αναθεωρήθηκαν το έτος 2006.

Πίνακας 1.1: Κοινοτικές εισροές ενισχύσεων περιόδου 2000-2006.

	16.10.01-15.10.02	16.10.02-15.10.03	16.10.03-15.10.04	16.10.04-15.10.05	16.10.05-15.10.06
Αροτραία	505.468.293	513.625.569	522.968.446	516.000.809	519.762.729
Ελαιόλαδο-ελιές	558.451.864	534.604.966	560.781.792	464.816.378	617.154.448
Βαμβάκι	569.873.002	656.648.233	640.047.193	726.650.129	693.129.479
Οπωροκηπευτικά	229.891.507	204.610.910	190.195.286	57.161.045	222.352.471
Αμπελοοινικά	16.567.130	21.897.008	17.027.848		
Βόειο	84.339.193	96.283.125	95.452.688	93.623.956	90.817.800
Αιγοπρόβειο	131.551.681	254.955.385	251.577.475	249.842.389	242.379.927
Καπνός				363.566.384	314.496.714
Λοιπά Συμβατά Καθεστώτα και Μέτρα Αγροτικής Ανάπτυξης	625.507.503	589.514.488	552.751.242	396.309.292	383.008.752
ΣΥΝΟΛΟ	2.721.650.176	2.872.139.686	2.830.801.974	2.867.970.381	3.083.102.320

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2006.

Οι αλλαγές αυτές σχεδιάστηκαν με βάση τις σύγχρονες παγκόσμιες απαιτήσεις, ώστε τα ευρωπαϊκά αγροτικά προϊόντα να παραμείνουν ανταγωνιστικά, τόσο στην ευρωπαϊκή, όσο και στη διεθνή αγορά, στηριζόμενα στην ποιότητά τους. Ταυτόχρονα, μέσω της μεταρρύθμισης καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε η άσκηση της αγροτικής δραστηριότητας να γίνεται με τρόπο που να επιτρέπει την αειφόρο ανάπτυξη του περιβάλλοντος, την προστασία της δημόσιας υγείας και τη διασφάλιση της υγείας φυτών και ζώων.

Το βασικό στοιχείο της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η αντικατάσταση του συνόλου των ενισχύσεων ανά είδος και ποσότητα με μια ενιαία ενίσχυση που θα καταβάλλεται σταθερά τα επόμενα χρόνια στον παραγωγό και είναι αποσυνδεδεμένη από το είδος της καλλιέργειας και το ύψος της παραγωγής. Σε γενικές γραμμές, η ενιαία αυτή ενίσχυση συνδέεται με το ύψος των ενισχύσεων που είχαν εισπραχθεί απ' τους παραγωγούς κατά την τριετία 2000-2002. Προϋπόθεση για την είσπραξή της είναι πλέον ο σεβασμός των κοινοτικών οδηγιών σχετικά με τη δημόσια υγεία, την υγεία των φυτών και των ζώων και την προστασία του περιβάλλοντος (Πολλαπλή Συμμόρφωση).

Πίνακας 1.2: Κοινοτικές εισροές ενισχύσεων περιόδου 2007-2013

	ΝΕΑ Κ.Α.Π. ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	Ανώτατο Εθνικό Ποσό ενιαίας ενίσχυσης (καν. 118/2005)	Ποιοτικό παρακράτημα
ΑΠΟΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ	ΑΙΓΟΠΡΟΒΕΙΟ	252.400.000,00	12.615.000,00
	ΑΠΟΞΗΡΑΜΕΝΕΣ ΖΩΟΤΡΟΦΕΣ	1.100.000,00	0,00
	ΒΑΜΒΑΚΙ	367.500.000,00	0,00
	ΦΑΚΕΣ - ΡΕΒΥΘΙΑ	2.100.000,00	0,00
	ΒΟΕΙΟ Πριμοδότησης σφαγής	89.100.000,00	8.810.000,00
	ΒΟΕΙΟ Π.Ε.- πριμοδότηση δαμαλίδων εκτός ΠΘΑ		
	ΒΟΕΙΟ Ειδική πριμ. ταύρων και θηλ. αγ.		
	ΒΟΕΙΟ Πριμοδότηση εκτατικοποίησης		
	ΒΟΕΙΟ Πριμοδότηση Νήσων		
	ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ - ΕΠ. ΕΛΙΑ	554.900.000,00	33.294.000,00
	ΚΑΠΝΟΣ	378.900.000,00	7.578.000,00
	ΕΛΑΙΟΥΧΟΙ	473.234.000,00	47.323.000,00
	ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ		
	ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΗ		
	ΠΡΩΤΕΙΝΟΥΧΟΙ		
	ΣΙΤΗΡΑ / ΞΗΡΙΚΑ		
	ΣΚΛΗΡΟ ΣΙΤΑΡΙ		
	ΡΥΖΙ	15.400.000,00	0,00
	ΖΑΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ	17.941.000,00	1.794.000,00
Υπόλοιπο από στρογγυλοποίηση	845.000,00	0,00	
Σύνολο ποσών Αναφοράς	2.153.420.000,00	111.414.000,00	
ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ	ΣΠΟΡΟΙ ΣΠΟΡΑΣ	1.400.000,00	
	ΒΑΜΒΑΚΙ 35%	201.199.900,00	
ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ ΜΕ ΣΥΜΒΑΤΑ ΙΣΧΥΟΥΣΩΝ ΑΚΟΜΗ ΚΟΑ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΟΠΩΡΟΚΗΠΕΥΤΙΚΑ, ΑΜΠΕΛΟΟΙΝΙΚΑ, ΜΙΚΡΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ, ΔΩΡΕΑΝ ΔΙΑΝΟΜΗ, ΚΛΠ.	396.000.000,00	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ		2.752.019.900,00	

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2006.

Οι ενισχύσεις μειώθηκαν κατά 3% το 2005, 4% το 2006 και 5% από το 2007 και μετά. Ωστόσο, επιστρέφονται σε όλους τους δικαιούχους οι μειώσεις που αντιστοιχούν σε ύψος ενισχύσεων μέχρι 5.000 ευρώ [Διαφοροποίηση (modulation)]. Τα υπόλοιπα ποσά μεταφέρονται στον Πυλώνα 2, χρηματοδοτούν δηλαδή προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Δημιουργείται επίσης, ένα σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών προς τους αγρότες. Για να επιτύχει τους στόχους της η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική έπρεπε να εξασφαλίσει το ύψος των κονδυλίων του κοινοτικού προϋπολογισμού που ήταν απαραίτητα για την περίοδο 2007-2013, ώστε να αποφευχθούν αδιέξοδα και να αναληφθούν νέες πρωτοβουλίες που θα κατέληγαν σε αποφάσεις για τις δημοσιονομικές προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά και τη νέα διεύρυνσή της με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Αποφασίστηκε, λοιπόν, η ολική αποσύνδεση των ενισχύσεων από την παραγωγή για όλα σχεδόν τα παραγόμενα προϊόντα, ώστε να εξασφαλιστεί το σύνολο των κοινοτικών πόρων και

ταυτόχρονα με τη χρήση του παρακρατήματος να δοθούν κίνητρα για ποιοτική και ανταγωνιστική γεωργία.

Οι βασικές διαφορές της ΚΑΠ σε σχέση με το παλαιότερο καθεστώς εντοπίζονται στα εξής (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2006):

α) Στον Πυλώνα 1 έχει αλλάξει πλήρως η φιλοσοφία για την καταβολή των ενισχύσεων. Δεν επιδοτείται πια ο όγκος της παραγωγής, αλλά ο παραγωγός και η γεωργική του εκμετάλλευση. Ενισχύονται ακόμα περισσότερο τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα και συνδέεται στενά η καταβολή των επιδοτήσεων στον παραγωγό με την τήρηση συγκεκριμένων όρων «πολλαπλής συμμόρφωσης» και κανόνων «ορθής γεωργικής πρακτικής». Οι αγρότες οφείλουν να τηρούν συγκεκριμένους κοινούς περιβαλλοντικούς κανόνες και πρότυπα της Ε.Ε., που αντικατοπτρίζουν τις προσδοκίες και τις επιθυμίες της κοινωνίας και των πολιτών. Τα πρότυπα αυτά περιλαμβάνουν:

- την προστασία του περιβάλλοντος,
- την ασφάλεια των τροφίμων
- την προστασία της δημόσιας υγείας και της υγείας των ζώων και των φυτών,
- την καλή μεταχείριση των ζώων και
- τη διατήρηση των εδαφών σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, ακολουθώντας τους κανόνες της ορθής γεωργικής πρακτικής.

β) Για πρώτη φορά στην ιστορία της ΚΑΠ μέρος των κονδυλίων του Πυλώνα 1 μεταφέρεται και ενισχύει τις δράσεις του Πυλώνα 2, δίνοντας , μεγαλύτερη από ποτέ, έμφαση στα έργα αγροτικής ανάπτυξης στην περιφέρεια των κρατών-μελών της Ε.Ε., δηλαδή στις αγροτικές περιοχές της Ένωσης. Αυτό γίνεται με τον κανόνα της «διαφοροποίησης» κυρίως, αλλά και με ποσά από τους δημοσιονομικούς φακέλους συγκεκριμένων προϊόντων, που μεταφέρονται από τις άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις σε έργα αγροτικής ανάπτυξης. Στη χώρα μας συγκεκριμένα, μεταφέρονται από τον Πυλώνα 1 στον Πυλώνα 2, 126 εκατ. ευρώ από το δημοσιονομικό φάκελο του βαμβακιού και 568,2 εκατ. ευρώ από το δημοσιονομικό φάκελο του καπνού. Τα ποσά της «διαφοροποίησης» συντίθενται από την παρακράτηση των επιδοτήσεων που είναι μεγαλύτερες από 5.000 ευρώ κατά 5% ετησίως.

Ο σχεδιασμός για τα έργα αγροτικής ανάπτυξης της Δ΄ προγραμματικής περιόδου (2007-2013), περιλάμβανε σε γενικές γραμμές τις παρακάτω δράσεις (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2006):

- ❖ Μέτρα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού και δασοκομικού τομέα.
- ❖ Μέτρα που αποσκοπούν στην προαγωγή της γνώσης και στη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού με εγκατάσταση νέων γεωργών στις αγροτικές περιοχές, πρόωρη συνταξιοδότηση, επαγγελματική κατάρτιση και παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι μόλις το 8% των διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ε.Ε. είναι κάτω των 35 ετών, ενώ το 52% είναι άνω των 55 ετών. Τα υψηλότερα ποσοστά νέων αγροτών καταγράφονται στην Πολωνία με 15,4% επί του συνολικού αγροτικού πληθυσμού, στην Αυστρία με 11,8%, στη Γαλλία με 11,5%, στην Ελλάδα με 10,5% και στη Φινλανδία με 9,7%. Τα χαμηλότερα στην Κύπρο, 4,2%, Σλοβακία, 4,1% και Πορτογαλία, 3,1%. Σημειώνεται, επίσης, ότι με τη νέα ΚΑΠ δημιουργείται υποχρεωτικά σε όλα τα κράτη-μέλη σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών.
- ❖ Μέτρα που αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση και ανάπτυξη του φυσικού δυναμικού και στην προαγωγή της καινοτομίας, με εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, παραγωγή νέων προϊόντων, καταβολή αποζημιώσεων σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών κ.ά.
- ❖ Μέτρα που σκοπεύουν στη βελτίωση της ποιότητας της γεωργικής παραγωγής και των προϊόντων, με υιοθέτηση συστημάτων βελτίωσης της ποιότητας, καθιέρωση και υλοποίηση προτύπων, δράσεις ενημέρωσης και προώθησης των αγροτικών προϊόντων.
- ❖ Βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου.
- ❖ Μέτρα που αποσκοπούν στην αειφορική χρήση της γης, όπως ενισχύσεις σε γεωργούς ορεινών περιοχών, μειονεκτικών περιοχών, περιοχών Natura 2000, γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις (νιτρορύπανση -κατασκευή αναβαθμίδων) και ενισχύσεις για την καλή διαβίωση των ζώων.
- ❖ Μέτρα που αποσκοπούν στην αειφορική χρήση της δασικής γης, με δασώσεις και δασοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις.
- ❖ Ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας.

- ❖ Μέτρα για τη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, όπως ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων (αγροτουρισμός) και αγροβιοτεχνίας, δημιουργία και ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων.
- ❖ Μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές, που περνούν μέσα από την ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι μέσα από αυτή την κατεύθυνση και τον προσανατολισμό των κοινοτικών ενισχύσεων, η νέα ΚΑΠ υποστηρίζει μια στρατηγική που δίνει επιπλέον έμφαση στις έννοιες πολυλειτουργικότητα, πολυαπασχόληση και ειδικότερα σε ό,τι αφορά τη διαφοροποίηση (diversification) των αγροτικών δραστηριοτήτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

2.1 Εισαγωγή-Προσδιορισμός των εννοιών πολυλειτουργικότητας πολυαπασχόλησης και διαφοροποίησης.

Η χρήση του όρου ύπαιθρος είναι πλέον συνυφασμένη με τη συνολική εξέταση του αγροτικού χώρου και επισημαίνει ταυτόχρονα την ανάγκη θεώρησης του αγροτικού χώρου ως ένα πεδίο, όπου υφίστανται πολλαπλές δράσεις, διαφορετικές παραγωγικές δραστηριότητες και ετερογενείς χρήσεις των φυσικών πόρων. Ένα πεδίο στο οποίο δρουν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και κοινωνικά στρώματα με αντικρουόμενες αντιλήψεις για την ανάπτυξη του χώρου και συντελούνται ποικίλες προσπάθειες ιδιοποίησης τμημάτων του χώρου αυτού. Έτσι η σύγχρονη μελέτη του αγροτικού χώρου και της υπαίθρου είναι δύσκολο να αποδεσμευτεί από τη συνακόλουθη εξέταση του ρόλου της γεωργίας (Κίζος και Παπαϊωάννου, 2005).

Μια νεοκλασική οικονομική προσέγγιση που υιοθέτησε ο ΟΕCD, σχετικά με την έννοια της πολυλειτουργικότητας, εστιάζει στην παραγωγική γεωργική διαδικασία («jointness» of production), που αλληλοσυνδέει τις περιβαλλοντικές θετικές εξωτερικότητες της γεωργίας, με την επιτυχία της αγοράς να διασφαλίσει τα δημόσια αγαθά που μπορούν να προκύψουν από αυτή (De Vries, 2000; Huylenbroek, 2007). Στις περιβαλλοντικές θετικές εξωτερικότητες περιλαμβάνονται οι δραστηριότητες οργανικής παραγωγής, τα μέτρα για τη στήριξη των δασών, οι βελτιωμένες μέθοδοι εκτροφής ζώων ή καλλιέργειας, η προστασία τροφίμων, αλλά και η περιφερειακή ανάπτυξη. Τα δε δημόσια αγαθά, περιλαμβάνουν αξίες που ενισχύουν την ανεξαρτησία των αγροτικών νοικοκυριών, τις τοπικές κοινωνίες αλλά και τα περιβαλλοντικά αγαθά που αναφέρονται στη βιοποικιλομορφία, τη βιοενέργεια, τη μείωση της ρύπανσης των υδάτων και της ατμόσφαιρας κ.α.

Στις περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου η γεωργική δραστηριότητα παραμένει μια από τις βάσεις της τοπικής οικονομίας, η γεωργία διαδραματίζει επίσης έναν ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Αναμφίβολα, πλούσια οικοσυστήματα θα απειλούνταν ανεπανόρθωτα σε περίπτωση εγκατάλειψης της γεωργίας. Από την άλλη πρέπει να αναφερθεί ο καταστροφικός ρόλος που είχαν και

ακόμη συνεχίζουν να έχουν για το περιβάλλον ορισμένες γεωργικές πρακτικές (Zander et al, 2007).

Η γεωργία ασκεί την αποφασιστική επιρροή της στο χώρο και με τη συνέχιση ορισμένων πρακτικών διαδραματίζει έναν αποφασιστικό ρόλο στη χωροταξία και τη διατήρηση πολιτιστικών αγαθών και παραδόσεων, όπως ορισμένα παλιά αγροτικά κτίρια ή ακόμη ορισμένες συγκεκριμένες γνώσεις σχετικές, για παράδειγμα, με την παρασκευή τοπικών προϊόντων (Info- Paper, 1999). Πρόκειται για το επίκεντρο της σύνδεσης μεταξύ της γεωργικής δραστηριότητας και της αγροτικής ανάπτυξης. Οι συνέργειες μεταξύ γεωργικής δραστηριότητας και αγροτικής ανάπτυξης, αποκαλύπτουν την έννοια της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας που αποτελεί πλέον ευρωπαϊκό αγροτικό πρότυπο (Zander et al, 2007).

Στο πλαίσιο της νέας φιλοσοφίας της αγροτικής πολιτικής, **η διαφοροποίηση** αποτέλεσε κυρίαρχο ζήτημα στις συζητήσεις για την αναδιάθρωση της γεωργίας και την αγροτική ανάπτυξη, **ως εργαλείο επίτευξης της πολυλειτουργικότητας**. Σε θεωρητικό επίπεδο συνδέθηκε με συζητήσεις για το πέρασμα στο μεταπαραγωγίστικο πρότυπο γεωργίας (Wood,2005). Ως αναλυτική έννοια ο όρος διαφοροποίηση αποδίδει τη διαδικασία κατά την οποία οι αγρότες αναζητούν στο πλαίσιο της αγροτικής εκμετάλλευσης, εναλλακτικές οικονομικές δραστηριότητες πέραν της συμβατικής καλλιέργειας φυτών και εκτροφής ζώων (Lobley and Potter,2004 ; Maye et al,2009). Έτσι προκύπτει μια οικονομική αλλά συγχρόνως και κοινωνική διαφοροποίηση του αγροτικού τοπίου, μέσα από την επαναχρησιμοποίηση πόρων και ταυτόχρονα τη δημιουργία νέων ρόλων για τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών.

Γενικά, είναι δυνατό να αποδώσουμε στη γεωργία και στους αγρότες τις εξής κύριες λειτουργίες: την εμπορική λειτουργία παραγωγής αγαθών, την κοινωνική λειτουργία διατήρησης και ανάπτυξης της απασχόλησης, τη λειτουργία κατοχής και διαχείρισης του χώρου, την περιβαλλοντική λειτουργία προστασίας των φυσικών πόρων και τέλος τη λειτουργία διατροφικής ασφάλειας. Η αναγνώριση αυτών των λειτουργιών οδήγησε στην εμφάνιση και τη διαμόρφωση της έννοιας της πολυλειτουργικότητας, η οποία χρησιμοποιήθηκε στις νέες προσεγγίσεις δημόσιας παρέμβασης στον αγροτικό τομέα. Πολυλειτουργικότητα λοιπόν, σημαίνει ότι η γεωργική δραστηριότητα παρέχει

ταυτόχρονα οικονομικές, κοινωνικές, χωρικές και περιβαλλοντικές λειτουργίες (Μπεόπουλος,2005)

Σύμφωνα με τον Μαρτίνο (2002), οι αγροτικές περιοχές παρουσιάζουν έντονη διαφοροποίηση και ποικιλομορφία, που συνήθως αποδίδονται στις διαφορές που παρουσιάζουν στα γεωγραφικά τους χαρακτηριστικά, στους φυσικούς τους πόρους, στις πληθυσμιακές εξελίξεις και την πληθυσμιακή τους πυκνότητα καθώς και στις γενικότερες κοινωνικό-οικονομικές τους εξελίξεις. Οι αναπτυξιακές επιδόσεις των αγροτικών περιοχών συχνά ταυτίζονται με την ικανότητα της τοπικής οικονομίας να συγκρατεί ή και να αυξάνει τον τοπικό της πληθυσμό, να εξασφαλίζει δυνατότητες απασχόλησης και να διατηρεί σε μακροχρόνια βάση την οικονομική και κοινωνική βιωσιμότητα της τοπικής κοινωνίας. Η αγροτική πολιτική θα πρέπει να είναι ευέλικτη και να μπορεί να προσαρμόζεται τόσο στην πολυτυπία των συστημάτων παραγωγής, όσο και στα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά των τοπικών κοινοτήτων, τα οποία τα στηρίζουν αλλά και στηρίζονται απ' αυτά (Λουλούδης, κ.α.,2004).

Η βιωσιμότητα της αγροτικής υπαίθρου, μέσω της γεωργικής απασχόλησης θεωρείται συχνά ως ένα από τα πολυσύνθετα αποτελέσματα της γεωργίας. Υπάρχει μια σύνδεση μεταξύ της γεωργικής απασχόλησης και της γεωργικής παραγωγής. Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες η γεωργική απασχόληση έχει περιοριστεί λόγω της αύξησης της γεωργικής παραγωγής ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής προόδου και της αναδιάρθρωσης των αγροκτημάτων. Η πολυδραστηριότητα ή πολυαπασχόληση (pluriactivity) ωστόσο, με την έννοια της ανάμιξης ενός ατόμου ή ομάδων σε διάφορες δραστηριότητες γεωργικές και μη γεωργικές (Καλδής,2008), ευνοείται. Στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές όπου η εκμηχάνιση καθίσταται αδύνατη, η διαφοροποίηση μέσα από την πολυδραστηριότητα, αφορά κυρίως εξωγεωργικές δραστηριότητες και αποτελεί αναγκαιότητα για τη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο. Συνηγορούν δε και τα μέτρα περιφερειακής ανάπτυξης, τα οποία με επίκεντρο την ανάπτυξη ιδιωτικών επιχειρήσεων και βιομηχανικών δραστηριοτήτων στη ύπαιθρο, δίνουν κίνητρα μετακίνησης εργατικού δυναμικού από τη γεωργία (Καφέ-Γιδαράκου,1999).

Τα τοπικά προγράμματα ανάπτυξης έχουν ως στόχο, μέσα από τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί η

τοπική κληρονομιά κάθε περιοχής. Μέσα από παραδοσιακές τεχνικές ενθαρρύνοντας καινοτόμες δράσεις που στοχεύουν στην προβολή τοπικών αξιών, φυσικών πόρων και τοπικών προϊόντων, ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού και σε προγράμματα διαχείρισης του ευαίσθητου φυσικού περιβάλλοντος αλλά και του πολιτιστικού πλούτου τους. Έτσι οι αδυναμίες των μειονεκτικών περιοχών της υπαίθρου, μπορούν να μετατραπούν σε πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη εναλλακτικών ενασχολήσεων πέραν της συμβατικής γεωργίας (Ανθοπούλου,2004).

Προσδιορίζοντας την έννοια της διαφοροποίησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ανακαλύπτουμε την εξέχουσα σημασία αυτής στο επίπεδο ανάπτυξης των αγροτικών νοικοκυριών και παράλληλα την κυρίαρχη θέση της πολυλειτουργικότητας στο επίπεδο ανάπτυξης της αγροτικής υπαίθρου συνολικά. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι μέσω μιας στρατηγικής διαφοροποίησης της γεωργίας είναι δυνατή η επίτευξη διαφοροποίησης της υπαίθρου συνολικά.

2.1.1 Οι όψεις της διαφοροποίησης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Παρά το ενδιαφέρον των ερευνητών για το ζήτημα της διαφοροποίησης διαπιστώνεται η ύπαρξη ενός προβλήματος προσδιορισμού των μορφών διαφοροποίησης. Οι ερευνητές δεν ταυτίζονται ως προς τις δραστηριότητες που εντάσσουν στις διάφορες μορφές διαφοροποίησης (Ilbery,1991; Maye et al,2009; McNally,2001), γεγονός που καθιστά δύσκολη τη συγκριτική θεώρηση εμπειρικών μελετών και την αποτίμηση της σημασίας της ως εργαλείου της στρατηγικής προσαρμογής των εκμεταλλεύσεων στο πολυλειτουργικό πρότυπο. Κατά τον Ilbery (1991) η διαφοροποίηση σημαίνει την απόδοση πόρων της εκμετάλλευσης (γης, κτισμάτων, κεφαλαίου, εργασίας) σε δραστηριότητες μη συμβατικού χαρακτήρα παραγωγής, όπως η βιολογική παραγωγή, η καλλιέργεια σαλιγκαριών, οι ενεργειακές καλλιέργειες, ή σε χρήσεις που δεν συνδέονται άμεσα με τη γεωργία, όπως η απόδοση προστιθέμενης αξίας σε παραγόμενα γεωργικά προϊόντα μέσω της μεταποίησης στο επίπεδο της εκμετάλλευσης, η απευθείας πώληση προϊόντων από την πόρτα της εκμετάλλευσης, η χρήση κτισμάτων για παροχή υπηρεσιών αγροτικού τουρισμού κλπ. Ο ίδιος ερευνητής χαρακτηρίζει την ενασχόληση με μη συμβατικού χαρακτήρα γεωργική παραγωγή ως γεωργική διαφοροποίηση (agricultural

diversification) και τις απασχολήσεις σε άλλες δραστηριότητες στο επίπεδο της εκμετάλλευσης ως δομική (structural) διαφοροποίηση.

Πιο πρόσφατα, άλλοι ερευνητές (van der Ploeg et al,2002; Lobley and Potter,2004; Maye et al,2009), διακρίνουν τις βασικές κατευθύνσεις προς τις οποίες εκδηλώνεται η διαφοροποίηση:

α) της **εμβάθυνσης** (deepening) με μονάδα ανάλυσης τη γεωργική εκμετάλλευση στην οποία περιλαμβάνουν την παραγωγή νέων γεωργικών προϊόντων με τοπικά χαρακτηριστικά, όπως τη βιολογικού χαρακτήρα παραγωγή, την απόδοση προστιθέμενης αξίας στα ήδη παραγόμενα προϊόντα, την πώληση από την πόρτα της εκμετάλλευσης κ.ά.

β) της **διεύρυνσης** (broadening), επίσης με μονάδα ανάλυσης τη γεωργική εκμετάλλευση, στην οποία περιλαμβάνουν την παραγωγή νέου τύπου δραστηριοτήτων στο επίπεδο της εκμετάλλευσης (on farm activities) που δεν συνδέονται άμεσα με τη γεωργική παραγωγή. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται οι αγροτουριστικού χαρακτήρα δραστηριότητες, η προσφορά υπηρεσιών υγείας, η παραγωγή ενέργειας, η συμμετοχή σε περιβαλλοντικής προστασίας σχήματα κ.α., και γ) της **αναδιοργάνωσης** των πόρων (regrounding) με μονάδα ανάλυσης την αγροτική οικογένεια/νοικοκυριό στην οποία γίνεται μια ανακατανομή των συντελεστών παραγωγής μέσα στην εκμετάλλευση με αποτέλεσμα τα κόστη παραγωγής να μειώνονται. Στην περίπτωση αυτή συγκαταλέγονται όλες οι δραστηριότητες εξωγεωργικής φύσης (off- farm or other gainfull activities).

Στη βάση της προηγούμενης κατηγοριοποίησης θα χρησιμοποιηθεί η έννοια της διαφοροποίησης και στην παρούσα εργασία.

Ευρήματα ερευνών επίσης συνδέουν τη διαφοροποίηση με τον τύπο της εκμετάλλευσης και την εντατικότητα του παραγωγικού συστήματος. Εντατικές κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις (dairy farms) επιδεικνύουν μικρότερη διάθεση στη διαφοροποίηση, ενώ εκείνες με φυτά μεγάλης καλλιέργειας (cash- crops) ή ελιά σημειώνουν υψηλότερα ποσοστά, δείχνοντας τη σχέση της με την εποχικότητα της εργασίας (Barthomeuf,2008; Ilbery,1997; Damianos and Skouras,1996). Αντίθετα, στις μικρές εκμεταλλεύσεις η περίσσια εργατικής δύναμης τείνει να κατευθύνεται στις εξωγεωργικές (off- farm) απασχολήσεις (McNally,2001; Salvioni et al,2009). Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι εκμεταλλεύσεις με κατεύθυνση τη διεύρυνση των

δραστηριοτήτων τους είναι πιο κερδισμένες από εκείνες με κατεύθυνση την εμπάθυνση ή το συμβατικό τρόπο παραγωγής (Salvioni et al,2009). Έρευνες σε Αγγλία και Ουαλία (Mc Nally,2001) δείχνουν επίσης ότι οι αγρότες που διαφοροποιούν τείνουν να έχουν μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις και μορφωτικό επίπεδο υψηλότερο.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι διαφορετικές περιοχές ανάλογα με τη διάρθρωση και εντατικοποίηση του γεωργικού τους συστήματος έχουν διαφορετικές ευκαιρίες για διαφοροποίηση. Έτσι η διαφοροποίηση που διαμορφώνουν λαμβάνει και διαφορετικές μορφές, καθώς αυτή είναι αποτέλεσμα εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων ως προς την εκμετάλλευση, όπως του συνδυασμού παραγόντων της οικονομικής κατάστασης της περιφέρειας, των ευκαιριών της τοπικής αγοράς εργασίας, των χαρακτηριστικών της εκμετάλλευσης, του κύκλου ζωής της οικογένειας, στοιχεία δηλαδή που κάνουν πιο πολύπλοκη τη γεωγραφία της διαφοροποίησης και της πολυαπασχόλησης γενικότερα..

2.2 Ιστορική εξέλιξη της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

Η γεωργική εκμετάλλευση στην ολιστική της αντιμετώπιση, προσεγγίζεται ως ένα γεωργικό σύστημα που αποτελείται από διάφορους σε μέγεθος, σύνθεση και ποιότητα πόρους (γη, εργασία, κεφάλαιο) που αξιοποιούνται σε παραγωγικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία, εξωγεωργικές) για να παράγουν ένα σύνολο εκροών (τροφήμα, πρώτες ύλες, χρήματα) (Κουτσούρης,1999).

Η ιστορική λοιπόν εξέλιξη των γεωργικών συστημάτων δείχνει ότι ο συνδυασμός διαφόρων δραστηριοτήτων γεωργικού, παραγεωργικού ή και μη χαρακτήρα στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της εκμετάλλευσης ήταν πάντα ο κανόνας για τη διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους και για λόγους καλύτερης διαχείρισης του επιχειρηματικού κινδύνου. Αυτό συνέβαινε σε μεγάλο βαθμό στη γεωργία ως τις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου (De Vries,2004 ; Vermersch,2004).

Ιστορικά από τη Νεολιθική Περίοδο ήδη, με την πρώτη δηλαδή εγκατάσταση του ανθρώπου σε μόνιμο τόπο και το πέρασμα από τη συλλεκτική οικονομία στην

οργανωμένη εκμετάλλευση του χώρου (καλλιέργεια φυτών, εξημέρωση ζώων, κατασκευή εργαλείων), δημιουργείται η ποικιλόμορφη αρχιτεκτονική των αγροτικών τοπίων. Τα αγροτικά συστήματα «πολυκαλλιέργειας-κτηνοτροφίας», που αναπτύσσονται από τους Προϊστορικούς Χρόνους φαίνεται να παραμένουν τεχνικά αμετάβλητα έως το 18^ο αιώνα. Το μέγεθος και η μορφή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων εξαρτιόταν άμεσα από τη γονιμότητα των εδαφών ,ώστε να καλύπτονται οι διατροφικές ανάγκες των αγροτικών κοινωνιών (Ανθοπούλου, 2007).

Το 18^ο αιώνα η Πρώτη Γεωργική Επανάσταση συνεχίζει με ένα δεύτερο κύμα τεχνολογικών νεωτερισμών, που κορυφώνεται μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σταδιακά στη διάρκειά της παρατηρούνται ραγδαίες αλλαγές στα παραγωγικά συστήματα μέσα από την εκμηχάνιση πολλών αγροτικών εργασιών, τη γενετική βελτίωση φυτών και ζώων στη βάση εργαστηριακών διασταυρώσεων, αλλά και τη χρήση εισροών υπό μορφή φυτοφαρμάκων, αντιβιοτικών και άλλων φαρμακευτικών ειδών για τα φυτά και τα ζώα. Οι αλλαγές αυτές συνοψίζονται ως Δεύτερη Γεωργική Επανάσταση, που οδήγησε στο παραγωγίστικο μοντέλο της γεωργίας με στόχο τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την αύξηση της παραγωγικότητας. Οι επιπτώσεις της εντατικοποίησης της γεωργίας στα αγροτικά τοπία συνοψίζονται στα εξής:

- Πέρασμα από τα παραδοσιακά αγροτικά τοπία με μικρό και πολυτεμαχισμένο κλήρο σε μεγάλες συνεχείς εκμεταλλεύσεις (εντατικοποίηση), με οργανωμένη διάταξη χώρου, δημιουργώντας ομοιόμορφα **γεωμετρικά τοπία**. Ωστόσο σε ορεινές και ημιορεινές ζώνες της Μεσογείου, που οι τοπικές συνθήκες δεν ευνοούν το «παραγωγίστικο μοντέλο», παρατηρούνται σημάδια εγκατάλειψης της γεωργίας.
- **Περιφερειακές εξειδικεύσεις**, με καθιέρωση της μονοκαλλιέργειας σε μεγάλες εκμεταλλεύσεις (συγκεντροποίηση) ή την παραγωγή κάποιου προϊόντος σε συγκεκριμένη περιοχή λόγω εδαφοκλιματικών συνθηκών. Παράλληλα, οι αγροβιομηχανίες μεταποίησης γεωργικών προϊόντων εγκαθίσταται στις περιοχές αυτές επωφελούμενες από τη γεωγραφική συγκέντρωση της πρώτης ύλης. (Ανθοπούλου,2007).
- **Συγκεντροποίηση** της γης λόγω εκμηχάνισης της γεωργίας και εκτοπισμός των μικρών εκμεταλλεύσεων. Ωστόσο, η ύπαρξη μικρών εκμεταλλεύσεων

καθιστά πιο αισθητό το φαινόμενο της «πολυαπασχόλησης» με τους «πολυαπασχολούμενους» αγρότες μερικής απασχόλησης ή συνταξιούχους που αφιερώνουν και μέρος του ελεύθερου χρόνου τους στη γεωργία ή τους κατοίκους πόλεων που κατέχουν αγροτική γη και τη διαχειρίζονται από μακριά μέσω ενοικίασης ή από χόμπι, ενώ κυρίως το εισόδημά τους στηρίζεται στην εξωγεωργική απασχόληση. Μπορεί επίσης να αφορούν εκμεταλλεύσεις ορεινές και απομονωμένες (Ανθοπούλου,2007).

Αξίζει να σημειωθεί ότι τους μετασχηματισμούς των παραγωγικών τεχνικών ακολούθησαν και ραγδαίες εξελίξεις στις διατροφικές συνήθειες. Οι τεχνικές επεξεργασίας, συντήρησης και παρασκευής τροφίμων αποβάλλουν τον οικιακό τους χαρακτήρα και αποκτούν βιομηχανικό, με στόχο προϊόντα φτηνά, μαζικής κατανάλωσης και σταθερής ποιότητας. Ένα παράδειγμα είναι η μετάβαση από το κανονικό ψωμί, στο ψωμί για τoστ που συνεπάγεται μια διαφορά σημαινόμενων. Κι αυτό, γιατί η τροφή αποτελεί ένα σύστημα επικοινωνίας που διαμορφώνεται στο επίπεδο της μεταποίησης και της κατανάλωσής του (Barthes,2003).

Έτσι ο γεωργός, εξαρτώμενος ολοένα και περισσότερο από μια σύνθετη αγροβιομηχανική αλυσίδα, χάνει την αυτονομία του και σκοπεύει στη μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας, εντατικοποιεί τις μεθόδους καλλιέργειας με την υψηλή χρήση χημικών εισροών, την υπεράντληση των υπόγειων οριζόντων για άρδευση και την κατάργηση της αμειψισποράς. Η υπερεκμετάλλευση όμως της γεωργικής γης με συνεχείς καλλιέργειες χωρίς αγρανάπαυση, οδήγησε και σε προβλήματα διάβρωσης των εδαφών. Η εισαγωγή υβριδίων, διασταυρωμένων φυλών ζώων και πρόσφατα γενετικά τροποποιημένων οργανισμών μείωσε τη βιοποικιλότητα και αλλοίωσε τα αγροτικά τοπία και επομένως την αγροτική κληρονομιά. Παρατηρήθηκε λοιπόν ομογενοποίηση του τοπίου, αφού από τη μια στα πεδινά κυριάρχησε η εντατική χρήση της γης και οι αναδασμοί και από την άλλη στα ορεινά κυριάρχησαν οι χέρσες και εγκαταλελειμμένες εκτάσεις, καθώς και το σβήσιμο παραδοσιακών τεχνογνωσιών και διαχειριστικών πρακτικών. (Ανθοπούλου,2007)

Το παραγωγίστικο μοντέλο από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, έδειξε τα πρώτα σημάδια της κρίσης που αναφέραμε προηγούμενα συνιστώντας μέρη ενός σύνθετου περιβαλλοντικού ζητήματος στην αγροτική ύπαιθρο. Ωστόσο, η οικογενειακή

γεωργία, με την έννοια ότι το μεγαλύτερο ποσοστό της εργασίας σαν άμεση εισροή στην αγροτική παραγωγή παρέχεται από τον αρχηγό και τα μέλη της οικογένειάς του, φαίνεται να μην αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου. Ακολουθώντας όμως τις εξελίξεις βρίσκεται σε μια σημαντική διαδικασία διαφοροποίησης και μετασχηματισμού. Και είναι βέβαια αυτό που έχει αλλάξει από παλιά. (Κασίμης, 1992).

Σε ένα πλαίσιο αναστροφής της κρίσης στον αγροτικό τομέα αναδύθηκε η έννοια της «βιώσιμης ανάπτυξης» και της «αειφορίας». Η βιώσιμη γεωργία υιοθετεί πρακτικές φιλικότερες προς το περιβάλλον και παράλληλα προσπαθεί να παραμείνει ενδιαφέρουσα από οικονομικής απόψεως, τόσο για τους αγρότες όσο και για τις τοπικές κοινότητες. Την περίοδο αυτή παρατηρούνται και αλλαγές στις καταναλωτικές ανάγκες αλλά και στις διατροφικές συνήθειες. Υπάρχουν αιτήματα του αστικού πληθυσμού για ιδιότυπα/ποιοτικά προϊόντα και υπηρεσίες της υπαίθρου. Το παράδειγμα του ψωμιού που αναφέρθηκε και πιο πάνω φαίνεται να ακολουθεί τις «αλλαγές». Χαρακτηριστική είναι η μετάβαση από το άσπρο ψωμί στο μαύρο ψωμί που θεωρείται σημείο εκλέπτυνσης. (Barthes, 2003).

Τα αιτήματα των αστών ικανοποιούνται από νέες λειτουργίες και δραστηριότητες που παρατηρούνται στην ύπαιθρο, όπως τουρισμός και αναψυχή, προώθηση παραδοσιακής χειροτεχνίας και οικοτεχνίας, εγκατάσταση παραθεριστικής ή και μόνιμης κατοικίας, αλλά και δράσεις για την προστασία των βιοτόπων και της αγροτικής κληρονομιάς. Ο αγρότης μετατρέπεται σταδιακά από παραγωγό γεωργικών προϊόντων, σε διαχειριστή μια πολυδραστήριας εκμετάλλευσης παροχής αγαθών και υπηρεσιών ενός «πολυλειτουργικού αγροτικού χώρου» (Παπαδόπουλος, 2004). Με αρωγό και το θεσμικό πλαίσιο της ΚΑΠ που έχει υποστεί συνεχείς αναθεωρήσεις, ο αγροτικός χώρος χαρακτηρίζεται από:

- **Εκτατικοποίηση** των συστημάτων παραγωγής (αγρανάπαυση, ενθάρρυνση βιολογικής γεωργίας, κώδικες ορθής πρακτικής στη γεωργία και την κτηνοτροφία κ.α.)
- **Διαφοροποίηση** γεωργικής δραστηριότητας με την ανάπτυξη εξω-γεωργικών ενασχολήσεων ώστε να προκύπτουν πρόσθετα εισοδήματα για τους αγρότες (τουρισμός και αναψυχή, παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων στη γεωργική

εκμετάλλευση και απευθείας πώληση στους καταναλωτές κ.α) και συνέργειες στις τοπικές κοινωνίες.

- **Αξιοποίηση της γεωργικής παραγωγής** μέσα από στρατηγικές ποιότητας (προϊόντα προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ), γεωγραφικής ένδειξης, ανάδειξη τοπικών ιδιοτυπιών κ.α.), ώστε να αυξηθεί η προστιθέμενη τοπικά αξία κυρίως μέσα από τη καλύτερη αξιοποίηση των τοπικών πόρων (πρώτες ύλες, γαστρονομία, παραδοσιακές τεχνογνωσίες μεταποίησης κ.α).

Η καινούρια δυναμική της υπαίθρου, που δε συνδέεται πλέον με τη διαδικασία της γεωργικής παραγωγής αλλά με την ικανότητα «διαφοροποίησης», δίνει νέες δυνατότητες εξωτερικής ολοκλήρωσης των περιοχών, ιδιαίτερα των ορεινών και μειονεκτικών, που με το «παραγωγίστικο» μοντέλο ήταν ανταγωνιστικά καταδικασμένες. Σε ποιο βαθμό όμως οι τοπικές δομές διαφοροποιούν, επηρεάζουν και δημιουργούν προϋποθέσεις διάκρισης του αγροτικού τόπου από τον αστικό εξαρτάται από το εκάστοτε ανθρώπινο δυναμικό. Εξάλλου οι αγροτικές περιοχές δεν είναι πανομοιότυπες και οι κάτοικοι της υπαίθρου δεν αποτελούν ομοιογενή ομάδα (Ανθοπούλου,2007).

2.3 Η Διαφοροποίηση στον ευρωπαϊκό χώρο

Οι διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και της παγκοσμιοποίησης που επιβάλλουν σύνθετες διασυνδέσεις ανάμεσα στις τοπικές κοινωνίες, στο γεωγραφικό/χωρικό επίπεδο και στις δυνάμεις που οδηγούν στην οικονομική και περιφερειακή αναδιάρθρωση αυτών των κοινωνιών, έχουν καταδικάσει ολόκληρες περιοχές αλλά και ομάδες ατόμων στη στέρηση και στην περιθωριοποίηση, στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. (Ιωσηφίδης και Παπαδόπουλος,2004).

Με σκοπό την αντιμετώπιση αυτού του οικονομικού αποκλεισμού, τα τελευταία χρόνια, αυξάνεται το φαινόμενο των πολυαπασχολούμενων αγροτικών νοικοκυριών από τη μια και της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων από την άλλη.

Η επιλογή αυτή από τη βιβλιογραφία, εξαρτάται από το μέγεθος και τον τύπο της εκάστοτε γεωργικής εκμετάλλευσης. Έτσι έχει καταγραφεί ότι οι αρχηγοί μικρών εκμεταλλεύσεων ανήκουν στους πολυαπασχολούμενους αγρότες, ενώ αυτοί με μεγαλύτερου μεγέθους εκμεταλλεύσεις στρέφονται στη διαφοροποίηση των

αγροτικών εκμεταλλεύσεών τους. Το μέγεθος μιας εκμετάλλευσης μπορεί επίσης να επηρεάσει και το είδος της διαφοροποίησης. Συναντάμε συμβολιακές εργασίες στα αγροκτήματα που ειδικεύονται στον τομέα των καλλιεργειών, της επεξεργασίας των γεωργικών προϊόντων και σ' αυτά που ειδικεύονται στις μόνιμες καλλιέργειες. Ενώ οι εκμεταλλεύσεις που ειδικεύονται στη βόσκηση ζώων φαίνεται να συνδέονται με τον τουρισμό. Η θέση μιας γεωργικής εκμετάλλευσης, ασκεί επίσης εξίσου σημαντική επίδραση στη διαφοροποίηση αυτής. Έτσι, οι εκμεταλλεύσεις που ειδικεύονται στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας μπορεί να βρίσκονται σε τόπους που έχουν χαρακτηριστεί κατάλληλοι για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων. Από την άλλη, οι ορεινές και παράκτιες περιοχές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάλλους που τις διακρίνουν μπορεί να προσελκύσουν άτομα που ενδιαφέρονται για μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Από έρευνες έχει παρατηρηθεί ότι οι αγρότες που βρίσκονται εγγύς/ή σε αστικές περιοχές με περισσότερες θέσεις εργασίας πολυαπασχολούνται σε αντίθεση με εκείνους που βρίσκονται σε καθαρά αγροτικές περιοχές. Βέβαια, οι αποφάσεις των αγροτικών νοικοκυριών εξαρτώνται από το ανθρώπινο δυναμικό αυτών. Παρατηρούμε λοιπόν ότι αγρότες σε μεγάλη ηλικία είναι πολύ λιγότεροι από αυτούς σε νεαρή ηλικία που πολυαπασχολούνται. Αλλά και ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο σε συνδυασμό με ένα επιχειρηματικό μυαλό, αποτελούν πλεονεκτήματα για την έναρξη νέων δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση (European Commission,2007). Παράλληλα πρέπει να τονιστεί και η συμβολή της γυναικείας παρουσίας, συζύγου του αγρότη, διότι είναι συχνά αυτή που λαμβάνει το πρώτο βήμα και συσσωρεύει νέες επιχειρήσεις μη γεωργικών δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση.

Ειδικότερα, περισσότερο από το ένα τρίτο των αγροτικών νοικοκυριών της ΕΕ-27 με ποσοστό 36,4% ασχολούνται και με άλλη κερδοσκοπική δραστηριότητα εκτός της γεωργικής παραγωγής (European Commission,2008) . Κυρίως είναι αγρότες με μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, αυτοαπασχολούμενοι, που αναζητούν κάποιο συμπληρωματικό εισόδημα, είτε υποκινούνται από κάποιον επιχειρηματία ώστε να διαφοροποιούν τις δραστηριότητες εντός των γεωργικών εκμεταλλεύσεών τους. Προέκυψε επίσης ότι το 12% αυτών που δραστηριοποιούνται εντός των εκμεταλλεύσεων γίνεται με την υποκίνηση κάποιου επιχειρηματία.

Ένα αγροτικό νοικοκυριό οικογενειακού χαρακτήρα θεωρείται πολυαπασχολούμενο, όταν ο ίδιος ο αρχηγός της γεωργικής εκμετάλλευσης πραγματοποιεί οποιαδήποτε δραστηριότητα εκτός από τη γεωργική εργασία έναντι αμοιβής. Αυτή μπορεί να ασκείται είτε στην ίδια την εκμετάλλευση (διαφοροποιημένη εκμετάλλευση), είτε σε άλλη εκμετάλλευση. Επίσης μπορεί να απασχολείται ως υπάλληλος και σε μια μη γεωργική εκμετάλλευση (European Commission, 2007).

Είναι κατανοητό ότι η διαφοροποίηση μιας γεωργικής εκμετάλλευσης εντάσσεται στη δημιουργία κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων που δεν περιλαμβάνουν γεωργικές εργασίες, αλλά συνδέονται άμεσα με την εκμετάλλευση. Δηλαδή η χρησιμοποίηση των πόρων ή των παραγόμενων προϊόντων, με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν οικονομικό αντίκτυπο στην εκμετάλλευση. Αυτές οι δραστηριότητες μπορεί να σχετίζονται με τον τουρισμό και την αναψυχή, την παροχή καταλύματος, τη χειροτεχνία, τη μεταποίηση γεωργικών προϊόντων, την επεξεργασία ξύλου, τις υδατοκαλλιέργειες, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τη συμβολαιακή εργασία και διάφορες άλλες επικερδείς δραστηριότητες. Τα μέτρα της ΚΑΠ για αγροτική ανάπτυξη, τέθηκαν αρχικά σε εφαρμογή με το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, την Αυστρία, την Ιταλία και με τη Φινλανδία, χώρες όπου παρατηρήθηκε μια παράλληλη ανάπτυξη της διαφοροποίησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Έτσι, κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013 ενθαρρύνθηκε η διαφοροποίηση, μέσω της ανάπτυξης της υπαίθρου, με τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης και σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Η διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση αποτελεί μία κερδοφόρα επιλογή, αφού προκύπτει ένα μη γεωργικό εισόδημα προς όφελος των αγροτικών νοικοκυριών.

Ωστόσο, η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε υποδηλώνει ότι αυτή η λύση δεν μπορεί να εφαρμόζεται σε όλες τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής της ΕΕ-27 πραγματοποιείται στα αγροκτήματα και επομένως είναι δύσκολο για τους αγρότες να διαφοροποιήσουν τις πηγές εισοδήματος μέσω εξωτερικής απασχόλησης. Έτσι οι εκμεταλλεύσεις με περισσότερες από 16 Ευρωπαϊκές Μονάδες Μεγέθους (EMM)¹, που αντιπροσωπεύουν το 75% των οικονομικών δυνατοτήτων της ΕΕ-27- είναι γεωργικές εκμεταλλεύσεις οικογενειακού

¹ Το οικονομικό μέγεθος μιας εκμετάλλευσης ορίζεται σε EMM με βάση το συνολικό Τυπικό Ακαθάριστο Κέρδος της. Έτσι, 1 EMM = 1.200 €

χαρακτήρα, μέτρια πολυαπασχολούμενες (18%), με δραστηριότητες διαφοροποίησης τη συμβολαιακή εργασία χρησιμοποιώντας το αγρόκτημα και τον εξοπλισμό και τη μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων.

Το μερίδιο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με διαφοροποίηση κυμαίνεται από 0,7% στη Λιθουανία σε 27,6 % στη Φινλανδία. Η διαφοροποίηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι περισσότερο διαδεδομένη στη Δυτική και Βόρεια Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στη Φινλανδία (27,6%), στη Γαλλία (23,6%), το Ηνωμένο Βασίλειο (23%), τη Γερμανία (22%), κάτω χώρες (18,5%),την Αυστρία (21,5%) και τη Δανία (23,4%) και φαίνεται λιγότερο ανεπτυγμένη στην Ανατολική και Νότια Ευρώπη, όπως στην Ελλάδα που η διαφοροποίηση καταγράφεται μόλις 1,4%. Το μερίδιο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με διαφοροποίηση αυξάνεται ανάλογα με το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Περισσότερο από το 20% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχουν μια διαφοροποιημένη δραστηριότητα. Διακρίνουμε ότι οι περιοχές που βρίσκονται, γύρω από τις κύριες πόλεις όπως οι περιοχές γύρω από την Κοπεγχάγη, το Παρίσι, το Λονδίνο, τη Μαδρίτη, τη Στοκχόλμη, παρουσιάζουν διαφοροποίηση στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις τους. Πρόκειται για περιοχές με συγκριτικά πλεονεκτήματα (European Commission,2008).

Σύμφωνα με την έρευνα διάρθρωσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων της E.E-27, κατά τη περίοδο 2008, η πιο δημοφιλής δραστηριότητα διαφοροποίησης στο πλαίσιο της EE-27 είναι η μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων, όπως ασκείται σε 56% των εκμεταλλεύσεων με διαφοροποίηση. Η συμβολαιακή εργασία υπάρχει στο 11,3% των εκμεταλλεύσεων με διαφοροποίηση, ενώ οι αγροτουριστικές δραστηριότητες δε φαίνονται να αναπτύσσονται αισθητά. Υπάρχει μόνο σε 4% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με διαφοροποίηση στην EE των 12, ενώ στην EE-15, αποτελεί μια διαφοροποιημένη δραστηριότητα για ελαφρώς λιγότερο από το 2% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Άλλες επικερδείς δραστηριότητες φαίνεται να αναπτύσσονται στην EE-27 (Eurostat,2008). Βέβαια, υπάρχουν και μεμονωμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά χώρα στην EE-27, όπως οι υδατοκαλλιέργειες στην Πολωνία (10%), οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο Λουξεμβούργο (52,8%) ή την Ουγγαρία

(38.3%) ή η επεξεργασία ξύλου και οι βιοτεχνίες στην Εσθονία (αντίστοιχα 27,1% & 11,2%) και στη Λιθουανία (αντίστοιχα 16,9% & 9,1%).

Αξιοσημείωτο είναι ότι όσο αυξάνεται το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων μειώνεται η μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων και αυξάνεται η συμβολιακή εργασία. Αυτό οφείλεται στο ότι οι μικρές, από την άποψη των εκταρίων εκμεταλλεύσεις, μπορεί να είναι εξειδικευμένες σε προϊόντα με εύκολη μεταποίηση και επεξεργασία, ενώ οι μεγαλύτερες είναι πιθανότατα καλύτερα εξοπλισμένες με μηχανήματα που είναι απαραίτητα για τις συμβάσεις εργασίας με τις επιχειρήσεις.

Αυτό που συμβαίνει συχνότερα στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι ένας συνδυασμός της εμβάθυνσης και της διεύρυνσης που προσδιορίζει τα διάφορα επίπεδα της πολυλειτουργικότητας. Με βάση το διαφορετικό επίπεδο συνδυασμού των κατευθύνσεων διαφοροποίησης, τα κράτη της ευρωπαϊκής ένωσης έχουν κατηγοριοποιηθεί ανάλογα με το πώς κυμαίνεται το εισόδημα της εκμετάλλευσης (Van der Ploeg and Roep,2003): Στην Ιταλία για παράδειγμα περίπου το 8% της αξίας του προστιθέμενου εισοδήματος προέρχεται από την εμβάθυνση και τη διεύρυνση, ενώ στη Γερμανία πάνω από 15% και στην Ισπανία κάτω από 5%. Αναφορικά με το ποσοστό που οι εκμεταλλεύσεις συμμετέχουν στην Ιταλία πάνω από 30% των αγροτών εμπλέκονται στην εμβάθυνση και μόλις 6% στην διεύρυνση, ενώ στην Ιρλανδία η κατάσταση αναστρέφεται με 33% να στρέφονται προς την διεύρυνση και κάτω από 5% προς την εμβάθυνση (Aguglia & Salvioni,2009).

Ειδικότερα, η Ιταλία αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση για τη μελέτη του ρόλου των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη διαδικασία ανάπτυξης της γεωργίας. Κι αυτό διότι πολλές είναι οι πρόσφατες έρευνες που έχουν δείξει ότι στις μεγαλύτερες σε μέγεθος εκμεταλλεύσεις, λαμβάνουν χώρα και οι τρεις κατευθύνσεις διαφοροποίησης που προαναφέραμε. Η ικανότητα όμως των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων να διαφοροποιηθούν και να ενεργοποιήσουν την ανακατανομή των εσωτερικών τους πόρων καταγράφεται σε λιγότερες έρευνες. Σύμφωνα με τον Bowler (1992), το γεγονός της μείωσης των μικρών εκμεταλλεύσεων συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη δυναμική του κεφαλαίου που παράγουν, με αποτέλεσμα μια αντίστροφη εξέλιξη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να σημαίνει και μετάβαση από τη περιθωριοποίηση τους σε μια βιώσιμη γεωργική επιχείρηση, κάτι που είναι

απίθανο, λόγω του ανταγωνισμού με τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις. Έτσι, οι εκμεταλλεύσεις που εγκαταλείπουν το καθαρά παραγωγικό μοντέλο και αποφασίζουν να διαφοροποιήσουν τις δραστηριότητές τους ακολουθώντας τις κατευθύνσεις που αναφέραμε, είναι δυνατόν να ανατρέψουν την φθίνουσα πορεία και να επανατοποθετηθούν σε μια νέα πολυλειτουργική διάσταση.

(Salvioni,2009).

Οι μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις (< 4 ESU²)στην Ιταλία, σύμφωνα με έρευνα του RICA-REA του 2006, αποτελούν το 55% του πληθυσμού. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές είναι οικογενειακής γεωργίας εκμεταλλεύσεις οριζόμενες ως το άθροισμα αυτών με "αποκλειστική δικαιοδοσία" αλλά και αυτών με "εταιρική σχέση". Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε μια τυχαία στρωματοποιημένη δειγματοληψία των ιταλικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, μελέτησε τη διάδοση στρατηγικών διαφοροποίησης μεταξύ μικρών εκμεταλλεύσεων και περισσότερες από τις μισές εκμεταλλεύσεις φαίνονται με κάποια μορφή διαφοροποίησης.

Από αυτές, η ομάδα των μικρών εκμεταλλεύσεων που χρησιμοποιεί τη στρατηγική της διεύρυνσης χαρακτηρίζεται από τις μεγαλύτερες οικονομικές απολαβές σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού των μικρών εκμεταλλεύσεων. Είναι κυρίως αυτές που βρίσκονται σε πεδιάδες, και είναι συγκεντρωμένες στις βορειοανατολικές περιφέρειες της χώρας. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι εμφανίζονται με ένα πολύ υψηλό ποσοστό γυναικών κατόχων. Το καθαρό γεωργικό τους εισόδημα ανά μονάδα γης είναι πολύ υψηλότερο από αυτό που καταγράφηκε στις άλλες ομάδες. Την ίδια στιγμή, το καθαρό τους αγροτικό εισόδημα ανά μονάδα οικογενειακής εργασίας δείχνει ότι αυτή η ομάδα είναι η πιο επιτυχημένη από πλευράς αποδόσεων στους πόρους του αγροτικού νοικοκυριού που αξιοποιεί.

Οι μικρές εκμεταλλεύσεις που διαφοροποιούνται με τη στρατηγική της εμβάθυνσης είναι ελαφρώς μεγαλύτερες από τις συμβατικές εκμεταλλεύσεις και μικρότερες από αυτές που διαφοροποιούνται με τη στρατηγική της διεύρυνσης. Η παρουσία των γυναικών κατόχων σ' αυτές είναι πολύ μικρότερη απ' ότι στις συμβατικές και στις διευρυμένες εκμεταλλεύσεις. Κι αυτό διότι βρίσκεται στην βορειοανατολική περιοχή

² European Standard Unit (ESU): 1 ESU ισούνται με 1.200 € «τυπικού ακαθάριστου περιθωρίου» (standard gross margin) για την εκμετάλλευση

και στις πεδιάδες. Το καθαρό γεωργικό εισόδημα ανά μονάδα (κερδοφορίας) του εδάφους είναι αξιοσημείωτα χαμηλότερο από αυτό των συμβατικών αγροκτημάτων και ακόμη περισσότερο στην περίπτωση της διεύρυνσης εκμεταλλεύσεων. Τα αποτελέσματα αυτά δεν είναι σύμφωνα με ό, τι αναμενόταν, δεδομένου ότι η ομάδα αυτή περιλαμβάνει γεωργικές εκμεταλλεύσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων και της βιολογικής γεωργίας, που και οι δύο αυτές δραστηριότητες δίνουν προστιθέμενη αξία στο προϊόν. Η στρατηγική όμως με τις οποίες οι πόροι του αγροτικού νοικοκυριού επιστρέφονται στην εκμετάλλευση, δεν φαίνεται να είναι τόσο επιτυχής όσο αυτές της διεύρυνσης.

Πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις είναι οι μικρότερες εκμεταλλεύσεις, που φαίνονται και με τις χαμηλότερες επιδόσεις. Ειδικότερα η απόδοση ανά μονάδα γης και ανά μονάδα οικογενειακής εργασίας είναι με απόσταση η χαμηλότερη από αυτές που καταγράφονται σε συμβατικές εκμεταλλεύσεις. Ωστόσο, αυτό δεν είναι απαραίτητα ένα σύμπτωμα της φτώχειας του αγροτικού νοικοκυριού, όπως συνήθως θεωρείται, κατά την παραδειγματική παραγωγική διαδικασία (Marsden and Sonnino, 2008). Δηλαδή μπορεί να πρόκειται για γεωργικές εκμεταλλεύσεις που δε βασίζονται στην πώληση των τροφίμων και των ινών, αφού το κύριο εισόδημά τους προκύπτει από χρηματοδότηση εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης (Wilson, 2008). Όσοι όμως ασχολούνται από χόμπι με τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις αλλά και οι αγρότες συνταξιοδότησης, συνήθως δεν χρειάζεται να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους για να εξασφαλιστεί η επιβίωση της εκμετάλλευσης (Gasson, 1973; Harper and Eastman, 1980). Μπορεί η ενασχόλησή τους με τη γεωργία να αφορά μια καλύτερη ποιότητα ζωής και να μην αποτελεί περιουσιακό στοιχείο της παραγωγής.

Στην Ελλάδα ερευνητικό ενδιαφέρον σημειώθηκε για το ζήτημα της πολυαπασχόλησης των αγροτικών νοικοκυριών (on and off farm απασχολήσεις), κυρίως στο διάστημα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 π.χ. (Δαμιανός κ.ά., 1995; Γιδαράκου, 1999; Φωτόπουλος 1999), πριν ακόμη ο στόχος της διαφοροποίησης (και της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας) αρχίσει να αποτελεί βασικό στρατηγικό στόχο της εφαρμοζόμενης πολιτικής.

Σύμφωνα με μια εμπειρική ανάλυση που έγινε στη περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας, διαπιστώθηκε ότι παρόλο που η υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών αγροτικών εκμεταλλεύσεων ήταν σχετικά νέα εκείνη τη περίοδο(1996), διακρινόταν η αναπτυσσόμενη πορεία τους, ενώ γενικά οι συμβατικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ως κύρια πηγή εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών, βρέθηκαν πολυδραστήριες τόσο εντός των εκμεταλλεύσεων όσο και εκτός αυτών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η εξωγεωργική δραστηριότητα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική στρατηγική επιβίωσης για τις απομακρυσμένες και χαμηλών γεωργικών εισοδημάτων γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Σημαντική ωστόσο διαπίστωση αυτής της έρευνας ήταν, ότι οι πολυαπασχολούμενοι αγρότες βρέθηκαν στις πιο απομονωμένες αγροτικές περιοχές από εκείνους που διαφοροποιούσαν τις αγροτικές τους δραστηριότητες εντός της αγροτικής εκμετάλλευσης. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι στις απομακρυσμένες περιοχές, κατά την επιλογή στρατηγικών ανάπτυξης των αγροτικών νοικοκυριών, προτιμάται η εξωγεωργική απασχόληση, διότι το κόστος της μετάβασης προς μια άλλη εργασία θεωρείται τόσο σημαντικό όσο το κόστος της μεταφοράς των γεωργικών προϊόντων (Δαμιανός και Σκούρας,1996).

Στη χώρα μας, ο κίνδυνος φτώχειας των αγροτικών περιοχών, παρά τη σημαντική μείωση του πληθυσμιακού μεριδίου τους, είναι περίπου διπλάσιος από τον εθνικό μέσο όρο. Στις πιο πρόσφατες Έρευνες Οικογενειακού Προϋπολογισμού (ΕΟΠ), το 2008, η συμβολή τους στη διαμόρφωση του συνολικού επιπέδου φτώχειας ήταν 40,3%, ποσοστό αρκετά υψηλό, αν και είναι αισθητά χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 1974 (65,5%). Επίσης φαίνεται ότι το 16,3% αυτών ήταν μέλη νοικοκυριών με αρχηγό αγρότη (Μητράκος και Τσακλόγλου,2012). Το ποσοστό των πολυαπασχολούμενων αρχηγών των εκμεταλλεύσεων, ήδη το 1999 έφτασε να αγγίζει το 30%, (Κασίμης,2000), ενώ για τα υπόλοιπα μέλη της εκμετάλλευσης φαίνεται να είναι μικρότερο, αλλά με αυξητικές τάσεις. Η ευελιξία της εργασίας των μελών της αγροτικής εκμετάλλευσης σε συνδυασμό με τη μισθωτή εποχική εργασία (off farm), αποτελούν σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης (regrounding) των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Την τελευταία δεκαετία η έρευνα που ασχολείται με τα ζητήματα διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων των εκμεταλλεύσεων έχει επικεντρωθεί κατά κύριο λόγο σε ζητήματα που αφορούν τον αγροτικό τουρισμό ή εστιάζει κυρίως στο πεδίο της

γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ύπαιθρο (Gidarakou,Kazakoroulos,Nellas and Gera,2011). Στην πρόσφατη έρευνα των παραπάνω που διερεύνησε τη δυναμική της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην περιοχή της Κεντρικής Εύβοιας, μας δίνει τη δυνατότητα να κατηγοριοποιήσουμε σε τέσσερις ομάδες τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με βάση το βαθμό διαφοροποίησής τους, όπως προέκυψαν από την εν λόγω μελέτη: α) οι πολυαπασχολούμενοι, β) οι εν δυνάμει διαφοροποιούντες, γ) οι διαφοροποιούντες και δ) οι σε τροχιά αποχώρησης (Gidarakou,Kazakoroulos,Nellas and Gera,2011).

Αναλυτικότερα, η ομάδα των **πολυαπασχολούμενων** εκμεταλλεύσεων είναι αυτοί που επιδιώκουν τη διαφοροποίηση μέσα από την πολυαπασχόληση (regrounding), αξιοποιώντας το εργατικό δυναμικό της οικογένειας/νοικοκυριού σε απασχολήσεις εκτός εκμετάλλευσης. Το οικογενειακό εισόδημα έχει χαμηλή εξάρτηση από τη γεωργία και πρόκειται κυρίως για μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις φυτικής κατεύθυνσης, κυρίως ελαιοκομικές σε ορεινές περιοχές. Οι αγρότες αυτής της ομάδας παρουσιάζουν μικρό ενδιαφέρον για πληροφορίες γεωτεχνικού χαρακτήρα και επισκέπτονται σπάνια τον ιδιώτη γεωπόνο-κτηνίατρο. Η αντίληψή τους για τις δυνατότητες απασχόλησης των νέων στη περιοχή είναι αρνητική και αξιοποιούν το εξωγεωργικό τους εισόδημα για τη βελτίωση του επιπέδου ζωής τους.

Οι **εν δυνάμει διαφοροποιούντες** είναι αυτοί που διαφοροποιούν εν μέρει τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις. Είναι κάτοχοι μικρών εκμεταλλεύσεων φυτικής κατεύθυνσης και στην ορεινή ζώνη όπως και η προηγούμενη ομάδα. Στην πλειοψηφία τους είναι μέσης ηλικίας μέχρι και αρκετά ηλικιωμένοι (έως 60 ετών) και με αρκετά υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Συνήθως δεν έχουν γεωργική κατάρτιση και ενημερώνονται συχνά για τις εξελίξεις στον αγροτικό χώρο. Είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή τους στην ύπαιθρο, αλλά δε βλέπουν θετικά τις δυνατότητες των νέων στην περιοχή τους. Η εισοδηματική εξάρτησή τους από τη γεωργία είναι μέτρια και στη πλειοψηφία δεν κάνουν σχέδια για την εκμετάλλευσή τους, παρόλο που προσβλέπουν θετικά στο ρόλο της διαφοροποίησης. Οι μορφές διαφοροποίησης που συναντάμε στην ομάδα αυτή είναι η βιολογική καλλιέργεια, η μεταποίηση γάλακτος, η παραγωγή κρασιού και η απευθείας πώληση των γεωργικών προϊόντων.

Οι **διαφοροποιούντες** αποτελούνται από την ομάδα των αγροτών με διαφοροποιημένη παραγωγή. Είναι κατεξοχήν νέοι (κάτω των 40 ετών), κυρίως απασχολούμενοι με τη γεωργία και με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και ικανοποιητική γεωργική κατάρτιση. Σ' αυτή την ομάδα ανήκουν κυρίως μικρές εκμεταλλεύσεις (<30 στρ.), για περισσότερους από τα τρία τέταρτα, με περιορισμένη την παρουσία μόνιμου φυτικού κεφαλαίου και της ελαιοκαλλιέργειας, ενώ αξιοσημείωτη είναι η παρουσία κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. Οι αρχηγοί των εκμεταλλεύσεων είναι άνδρες με έντονη τη διάθεση για επενδυτικά προγράμματα και ένταξη σε αναπτυξιακά προγράμματα διαφοροποίησης και θεωρούν ότι υπάρχουν δυνατότητες απασχόλησης για τους νέους στη περιοχή τους. Κύριες μορφές διαφοροποίησης στην ομάδα αυτή αποτελούν η απευθείας πώληση και η πώληση σε λαϊκές αγορές, η καλλιέργεια μανιταριών βιολογική και μη και η ολοκληρωμένη διαχείριση.

Οι **σε τροχιά αποχώρησης** εκμεταλλεύσεις είναι κυρίως κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις στην πεδινή ζώνη με αρχηγούς αποκλειστικά άνδρες ηλικιωμένους (άνω των 60 ετών). Οι αγρότες αυτοί είναι χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και έχουν μεγάλη εισοδηματική εξάρτηση από τη γεωργία. Παράλληλα η πληροφόρησή τους σε γεωτεχνικά θέματα είναι ιδιαίτερα συχνή από ιδιώτες γεωπόνους-κτηνίατρους, ενώ χαρακτηρίζονται από απροθυμία για ένταξη σε προγράμματα σχετικά με τη διαφοροποίηση. Οι προοπτικές δε της διαδοχής στην εκμετάλλευση σημειώνονται πολύ φτωχές.

Στην **ομάδα των διαφοροποιούντων** φαίνεται να ανήκει και η περίπτωση ενός νέου αγρότη **στην περιοχή Ράχες του Ν.Φθιώτιδας**, που σημειακά τουλάχιστον αξίζει να αναφερθεί για τη καινοτομία της αγροτικής του επιχείρησης η οποία λειτουργεί από το 2005. Είναι νέος αγρότης ηλικίας 28 ετών, απόφοιτος της Αμερικανικής Γεωργικής σχολής και με ικανοποιητική γεωργική κατάρτιση. Δημιούργησε την αγροτική επιχείρηση « Οδύσσεια» με πρώτη ύλη την ελιά, ένα προϊόν με το οποίο ασχολείται εδώ και χρόνια η οικογένειά του. Πέραν της συσκευασίας του προϊόντος όμως και της παραγωγής λαδιού, δημιούργησε μαζί με την αδερφή του, γλυκό του κουταλιού και μαρμελάδα ελιά, με μεγάλη επιτυχία στις αγορές της Ιαπωνίας, του Καναδά, της Γερμανίας, της Δανίας και της Κύπρου. Ζει μόνιμα στις Ράχες της Φθιώτιδας και παρακολουθεί παράλληλα και νέες καλλιέργειες όπως το ιπποφάες και

τα ρόδια. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την επωνυμία της επιχείρησης κατέφυγε στη μυθολογία και συγκεκριμένα στον Τρωικό πόλεμο, όπου αναφέρεται ότι ο Οδυσσέας κατευθυνόμενος προς την Τροία, πέρασε με το στόλο του κοντά στη ακτογραμμή της περιοχής, όπου οι στρατιώτες του δέχτηκαν ελιές ως δώρο από τους κατοίκους της Αλόπης, της περιοχής που σήμερα λέγεται Ράχες. Για να διατηρήσουν όμως τις ελιές, ο Οδυσσέας σκέφτηκε να συντηρήσουν τις μισές σε άλμη και τις υπόλοιπες σε μια γλυκιά ουσία. Αυτή λοιπόν, η ανακάλυψη του Οδυσσέα ήταν που έδωσε την έμπνευση για το «γλυκό της ελιάς» (Ευαγγέλου,2012).

Άποψη της πόλης της Αμφίκλειας, 2012

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Η Περιοχή Έρευνας

Ως περιοχή έρευνας επιλέχθηκαν δύο από τους Παραπαρνάσιους Δήμους του Ν. Φθιώτιδας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, ο Δήμος Αμφίκλειας στην επαρχία Λοκρίδας και ο Δήμος Τιθορέας με 11 συνολικά Δημοτικά Διαμερίσματα, όπως ορίζονται μετά την εφαρμογή του σχεδίου «Ι. Καποδίστριας».

Στην επιλογή αυτή συντέλεσαν αρχικά συναισθηματικοί παράγοντες καθώς η πόλη της Αμφίκλειας είναι τόπος καταγωγής της ερευνήτριας, αλλά και η πιο ιστορική κωμόπολη της περιοχής, η μεγαλύτερη σε έκταση και κατοίκους. Η πόλη της Κ.Τιθορέας επίσης, δημοτικό διαμέρισμα του δήμου Τιθορέας, αποτελεί την πρωτεύουσα του νέου διευρυμένου δήμου Αμφίκλειας-Ελάτειας μετά την εφαρμογή του προγράμματος «Καλλικράτης» το 2010.

Με βάση αυτά τα δεδομένα σε συνδυασμό με τα προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα που υλοποιήθηκαν στην περιοχή, θεωρήθηκε αναγκαία η έρευνα ώστε να σκιαγραφηθεί η εικόνα των αγροτικών νοικοκυριών που προβαίνουν ή δεν προβαίνουν σε διαφοροποίηση των αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων. Να διερευνηθούν οι διαφοροποιήσεις των παραγωγικών δραστηριοτήτων που αφορούν νέες καινοτόμες γεωργικές δραστηριότητες μέσα στην εκμετάλλευση (βιολογικές καλλιέργειες, ενεργειακές καλλιέργειες κ.α.), ή νέες δραστηριότητες που έχουν σχέση με την εκμετάλλευση όπως ο αγροτουρισμός, η μεταποίηση και η προώθηση αγροτικών προϊόντων. Να διερευνηθούν τα αγροτικά νοικοκυριά που έχουν πρόσθετες εξωγεωργικές απασχολήσεις με σκοπό την επίτευξη πρόσθετων εισοδημάτων και η αναγκαιότητα ύπαρξης των κρατικών προγραμμάτων ανάπτυξης αγροτικού χώρου και η συνεισφορά τους στη στήριξη των εισοδημάτων των αγροτικών νοικοκυριών.

Προηγήθηκε η θεωρητική προσέγγιση των εννοιών, αναπτύσσονται οι σχετικές πολιτικές που εφαρμόζονται και αναφέρονται αξιοσημείωτα παραδείγματα διαφοροποιημένων παραγωγικών δραστηριοτήτων στον Ευρωπαϊκό και Ελλαδικό χώρο. Ακολουθεί το εμπειρικό μέρος της έρευνας στους Παραπαρνάσιους δήμους, όπως θα αναλυθεί παρακάτω στη μεθοδολογία έρευνας, και τελικά παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας.

3.2 Μεθοδολογία Έρευνας

Η έρευνα εκπονήθηκε σε δυο φάσεις. Στην πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα κατά τη διάρκεια της οποίας συγκεντρώθηκαν πληροφορίες από σχετικά άρθρα, βιβλία και ειδικά δημοσιεύματα ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, σχετικά με τη διαφοροποίηση (diversification) και την πολυλειτουργικότητα (multifunctionality) της υπαίθρου. Σημαντική ήταν η αξιοποίηση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν μέσω του παγκόσμιου ιστού (internet). Έτσι, οργανωμένες και δομημένες οι πληροφορίες αποτέλεσαν ένα τμήμα της ερευνητικής εργασίας και ακολούθησε η οριστικοποίηση του ερευνητικού προβλήματος. Αποφασίστηκε η ερευνητική διαδικασία και επιλέχθηκε κατά βάση η μέθοδος της ποσοτικής προσέγγισης, σε συνδυασμό όμως και με ερωτήσεις ανοικτού τύπου που μας δίνουν ποιοτικά δεδομένα, ώστε να έχουμε μια πληρέστερη και ολοκληρωμένη αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας της περιοχής (Κασίμης,2010).

Σε δεύτερη φάση, πραγματοποιήθηκε δευτερογενής έρευνα με στοιχεία για τους δήμους και τα δημοτικά τους διαμερίσματα (Δ.Δ) από:

- i. την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) Αμφίκλειας που διαθέτει τις αιτήσεις των παραγωγών για την ενιαία ενίσχυση,
- ii. τον ΟΠΕΚΕΠΕ που διαθέτει ονόματα παραγωγών που λαμβάνουν εξισωτική αποζημίωση και αυτών που εντάσσονται στο πρόγραμμα νέων αγροτών,
- iii. την απογραφή του έτους 2001 της Ε.Σ.Υ.Ε και
- iv. το αρχείο του Γραφείου Αγροτικής Ανάπτυξης που επιβεβαίωσε ορισμένα από τα παραπάνω στοιχεία.

Η συλλογή στοιχείων όμως στην παρούσα έρευνα έγινε με πρωτογενή στοιχεία κυρίως με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε με λήψη συνεντεύξεων από τους παραγωγούς που επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της συστηματικής τυχαίας δειγματοληψίας, αφού προηγήθηκε στρωμάτωση των εκμεταλλεύσεων. Έτσι οι εκμεταλλεύσεις στρωματώθηκαν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες μεγέθους στρεμμάτων ανά δημοτικό διαμέρισμα: α) από 0 έως και 50 στρέμματα, β) από 51 έως και 100 στρέμματα, γ) από 101 έως και 200 στρέμματα και δ) από 201 και πάνω.

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε συστηματική δειγματοληψία σε κάθε στρώμα επιδιώκοντας δείγμα 80 εκμεταλλεύσεων σε σύνολο 1490 γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με δειγματοληπτικό διάστημα 18 και με σκοπό την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος στον πληθυσμό. Δεδομένου ότι από τη μια υπήρχε πλήρης καταγραφή όλων των ατόμων που περιλαμβάνονται στον υπό έρευνα πληθυσμό, ενώ από την άλλη ότι οι πληθυσμιακές ομάδες που είχαν διαφοροποιημένες γεωργικές δραστηριότητες ήταν πολύ λίγες, σύμφωνα με την Κυριαζή (1998). Επίσης επιλέχθηκαν και αναπληρωματικές εκμεταλλεύσεις σε περίπτωση αδυναμίας εντοπισμού των παραγωγών των αρχικών εκμεταλλεύσεων ή άρνησης συμμετοχής τους στην έρευνα.

Παράλληλα διαμορφώθηκε και η οριστική μορφή του ερωτηματολογίου. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από μέσα Ιουλίου έως και μέσα Αυγούστου του 2011, περίοδος που είχε σχεδόν ολοκληρωθεί η συμπλήρωση των αιτήσεων ενιαίας ενίσχυσης. Γενικά η ως άνω περίοδος συνέβαλε αρνητικά στην ευχερή συγκέντρωση των παραγωγών, με αποτέλεσμα το δείγμα μας να φθάσει τελικά τις 70 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Το ερωτηματολόγιο με 29 ερωτήσεις κλειστού και 11 ανοιχτού τύπου συγκέντρωσε τις απαραίτητες πληροφορίες οι οποίες ποσοτικοποιήθηκαν. Παράλληλα όμως κατά τη χρήση των ανοικτών ερωτήσεων έγιναν και μικρές συζητήσεις με κάποιους από τους παραγωγούς στη διάρκεια των οποίων καταγράφηκαν σημαντικές απόψεις, ιδιαίτερα χρήσιμες στην ερμηνεία των ποσοτικών δεδομένων της έρευνας, αλλά και στη συνολική θεώρηση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής. Σ' αυτή την κατεύθυνση της ποιοτικής διερεύνησης, αρωγοί υπήρξαν επίσης εκπρόσωποι των

τοπικών φορέων όπως επίσης και παραγωγοί που δε συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα αλλά ανήκουν στην κατηγορία αγροτών που προωθούν διαφοροποιημένες αγροτικές δραστηριότητες και που με μεγάλη προθυμία εξέθεσαν τις απόψεις τους για τα τοπικά δρώμενα των αγροτικών νοικοκυριών.

Στις ερωτήσεις ποσοτικοποίησης των διαθέσεων των παραγωγών έχει χρησιμοποιηθεί ως μέθοδος η Κλίμακα του Likert με διαβάθμιση 1 έως 5 (Κυριαζή,1998). Δεν έχουν παραλειφθεί, όμως, και οι ερωτήσεις ταξινόμησης, οι οποίες μας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης και την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων που αποτελούν το δείγμα.

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη βοήθεια του λογισμικού στατιστικής επεξεργασίας SPSS 20. Σε πρώτο στάδιο έγινε περιγραφική ανάλυση των απαντήσεων χρησιμοποιώντας ραβδογράμματα και πίτες και όπου χρειάστηκε, λόγω όγκου δεδομένων, έγινε καταχώρηση των δεδομένων στο excel και απεικόνισή τους μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος.

Στη συνέχεια επιχειρήθηκε διερεύνηση ορισμένων παραγόντων που επηρεάζουν τη διαφοροποίηση, που είναι και το κύριο θέμα της παρούσας έρευνας, με συγκεκριμένες μεταβλητές. Ο βαθμός έντασης της σχέσης των μεταβλητών, επιδιώχθηκε να προσδιοριστεί με τους δείκτες Phi, Cramer's V, Kendall's tau-b και Kendall's tau-c κατά περίπτωση.

Η σημαντικότητα της συσχέτισης διερευνήθηκε με το τεστ Pearson's Chi-Square (X^2) σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μικρότερο. Με το τεστ αυτό εξετάζεται αν υπάρχει επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής στην εξαρτημένη (Νέλλας,2005). Ως εξαρτημένη μεταβλητή θεωρείται η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής.

Προϋπόθεση εφαρμογής του τεστ Pearson's Chi-Square (X^2) είναι το 80% των αναμενόμενων συχνοτήτων στα κελιά του πίνακα να είναι μεγαλύτερες του 5. Όπου αυτό δεν τηρούνταν, προχωρήσαμε σε κατάλληλη σύμπτυξη των κατηγοριών κάθε μεταβλητής.

Χρησιμοποιήθηκε ακόμα η μέθοδος της ανάλυσης των προσαρμοσμένων καταλοίπων (adjusted residuals) για τον προσδιορισμό των κελιών του πίνακα που ευθύνονται για οποιαδήποτε απόκλιση από την υπόθεση της ανεξαρτησίας. Τα προσαρμοσμένα κατάλοιπα ακολουθούν κατά προσέγγιση την τυπική κανονική κατανομή, όταν οι μεταβλητές που ορίζουν τον πίνακα συνάφειας είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Επομένως, όταν η τιμή των προσαρμοσμένων υπολοίπων είναι σε απόλυτη τιμή μεγαλύτερη από την κρίσιμη τιμή 1,96 της τυπικής κανονικής κατανομής, τότε υπάρχουν αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, γεγονός που υπονοεί σημαντικότητα της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών που εξετάζονται.

Ειδικότερα, η ένταση της σχέσης των μεταβλητών μετράται από δείκτες οι οποίοι διαφέρουν ανάλογα με την κατηγορία της μεταβλητής και το είδος του πίνακα που προκύπτει.

Για ονομαστικές μεταβλητές:

- Δείκτης Phi για τετραγωνικούς πίνακες
- Δείκτης Cramer's V για μη τετραγωνικούς πίνακες

Για τακτικές μεταβλητές:

- Δείκτης Kendall's tau-b για τετραγωνικούς πίνακες
- Δείκτης Kendall's tau-c για μη τετραγωνικούς πίνακες

Οι δείκτες αυτοί μετρούνται σε κλίμακα από 0 μέχρι 1 και φανερώνουν τη σχέση των μεταβλητών που κυμαίνεται από πολύ ασθενής έως πολύ ισχυρή σύμφωνα με την παρακάτω διακύμανση:

- Από 0 μέχρι 0,10 η σχέση είναι πολύ ασθενής
- Από 0,10 έως 0,25 η σχέση είναι ασθενής
- Από 0,25 έως 0,50 η σχέση είναι ελαφρά ασθενής
- Από 0,50 έως 0,75 η σχέση είναι ισχυρή
- Από 0,75 έως 1 η σχέση είναι πολύ ισχυρή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΡΝΑΣΣΙΩΝ ΔΗΜΩΝ

4.1 Γεωγραφική θέση-Διοικητική διαίρεση

Ο Δήμος Αμφίκλειας βρίσκεται στο νομό Φθιώτιδας, στην επαρχία Λοκρίδας. Ανήκει στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και είναι ο ιστορικότερος και παλαιότερος Δήμος της περιοχής, μεγαλύτερος σε έκταση και κατοίκους. Ο συνολικός πληθυσμός της ανέρχεται σε 5.636 κατοίκους (ΕΣΥΕ, απογραφή 2001) και συνολική έκταση 229.366 στρέμματα. Επίσης απέχει περίπου 50 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νομού, Λαμία και 165 χιλιόμετρα από την Αθήνα, γεγονός που την κάνει εύκολα προσβάσιμη.

Η διευρυμένη Αμφίκλεια όπως προέκυψε μετά την εφαρμογή του σχεδίου «Ι. Καποδίστριας» αποτελείται από τα παρακάτω 6 Δημοτικά Διαμερίσματα: α) Δ.Δ Αμφίκλειας με πληθυσμό 3585 κατοίκους, β) Δ.Δ Δρυμαίας με πληθυσμό 366 κατοίκους, γ) Δ.Δ Μπράλου με πληθυσμό 656 κατοίκους, δ) Δ.Δ Ξυλικών με πληθυσμό 183 κατοίκους, ε) Δ.Δ Παλαιοχωρίου Δωριέων με πληθυσμό 601 κατοίκους και στ) Δ.Δ Τιθρωνίου με πληθυσμό 245 κατοίκους.

Με εξαίρεση τη Δρυμαία και το Παλαιοχώρι που βρίσκονται κτισμένα στη λεκάνη του Βοιωτικού Κηφισού και χαρακτηρίζονται ως πεδινές περιοχές, οι υπόλοιποι οικισμοί συμπεριλαμβανομένης και της πόλης της Αμφίκλειας παρουσιάζουν σημαντικές κλίσεις και σημαντικές υψομετρικές διαφορές μεταξύ των υψηλότερων και χαμηλότερων σημείων της συνολικής τους έκτασης και χαρακτηρίζονται ημιορεινές (ΕΣΥΕ,1991). Συγκεκριμένα η πόλη της Αμφίκλειας, που αποτελεί και την έδρα του ομώνυμου Δήμου, βρίσκεται κτισμένη στη πλαγιά του Παρνασσού, ενώ τα Δ.Δ Τιθρωνίου και Ξυλικών στις πλαγιές του Καλλίδρομου.

Η πόλη της Αμφίκλειας, υπερτερεί τόσο από άποψη πληθυσμού όσο και από άποψη έκτασης έναντι των υπόλοιπων δημοτικών διαμερισμάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρείται εποχιακή διακύμανση του πληθυσμού, λόγω της λειτουργίας του Χιονοδρομικού Κέντρου του Παρνασσού που απέχει από την πόλη της Αμφίκλειας μόλις 17 χλμ.

Ο Δήμος Τιθορέας, διοικητικά υπάγεται και αυτός στο Νομό Φθιώτιδας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Βρίσκεται στο 150ο χιλιόμετρο της Παλιάς Εθνικής οδού Αθηνών Λαμίας, βόρεια του Παρνασσού και νότια του Καλλιδρόμου, στη κεντρική θέση μιας ευρύτερης περιοχής στη κοιλάδα του Βοιωτικού Κηφισσού. Η συνολική έκταση του Δήμου είναι 149.593 στρέμματα, ενώ ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής μελέτης, είναι 4.759 κάτοικοι (ΕΣΥΕ, απογραφή 2001). Ο πληθυσμός του είναι αρκετά μεγάλος σε σχέση με τις γειτονικές περιοχές επειδή γεωγραφικά η θέση του θεωρείται πλεονεκτική . Η πρόσβαση σ' αυτόν γίνεται είτε οδικώς, είτε με το σιδηροδρομικό δίκτυο και είναι ιδιαίτερα εύκολη.

Αρχικά ήταν Κοινότητα του νομού Φθιώτιδας, ενώ συστάθηκε ως Δήμος του νομού με το πρόγραμμα « Ι. Καποδίστριας» από τη συνένωση παλαιότερων κοινοτήτων της περιοχής, που αποτέλεσαν στη συνέχεια τα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου την περίοδο 1999 -2010. Μετά την συνένωση αυτή και σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ (2007), περιλαμβάνει στη γεωγραφική του ενότητα τους εξής 5 οικισμούς: α) Δ.Δ Κάτω Τιθορέας με πληθυσμό 2770 κατοίκους, β) Δ.Δ Τιθορέας με πληθυσμό 901 κατοίκους, γ) Δ.Δ Μοδίου με πληθυσμό 510 κατοίκους, δ) Δ.Δ Αγίας Μαρίνας με πληθυσμό 327 κατοίκους και ε) Δ.Δ Αγίας Παρασκευής με πληθυσμό 251 κατοίκους.

Ο δήμος συνδυάζει πεδινές και ημιορεινές περιοχές. Οι ημιορεινές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 79% της εδαφικής περιφέρειας του δήμου και οι πεδινές το υπόλοιπο 21% (κατηγοριοποίηση ΕΣΥΕ). Πιο συγκεκριμένα, ο οικισμός της Αγίας Παρασκευής και η Κάτω Τιθορέα (με παλιότερη ονομασία Καλύβια Βελίτσας και μέχρι πρόσφατα Κηφισχώρι) αποτελούν τις πεδινές περιοχές και καλύπτουν μέρος της ευρύτερης περιοχής του Βοιωτικού Κηφισσού , ενώ η Τιθορέα (παλιότερα Βελίτσα), το Μόδι και η Αγ. Μαρίνα χαρακτηρίζονται ημιορεινές περιοχές με εξαιρετικά έντονες κλίσεις.

Με την εφαρμογή του προγράμματος «Καλλικράτης» το 2010, οι δυο δήμοι Αμφίκλειας και Τιθορέας συμπτύχτηκαν μαζί με το δήμο Ελάτειας, σε ένα ενιαίο δήμο με την ονομασία «Αμφίκλεια-Ελάτεια» και με έδρα τη πόλη της Τιθορέας. Η μεταπτυχιακή εργασία όμως έχει γίνει με βάση τη διοικητική διαίρεση που ίσχυε, την περίοδο 1999-2010, με το πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας» για τους Δήμους Αμφίκλειας και Τιθορέας.

4.1.1 Πληθυσμός – Οικονομικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ που αφορούν την Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων στους Παραπαρνάσιους δήμους, του έτους 1999-2000, φαίνεται ότι ο πρωτογενής τομέας της περιοχής παρουσιάζει σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα με κυριότερο αυτό των ανθρώπινων πόρων. Η γεωργία της περιοχής χαρακτηρίζεται από εδάφη επικλινή και με μικρής έκτασης πολυτεμαχισμένο κλήρο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνάς μας, αυτό που παρατηρείται είναι από τη μία η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού που θα ασχοληθούν αποκλειστικά με τη γεωργία, ενώ από την άλλη ο βαθμός εξάρτησης του γεωργικού εισοδήματος, περίπου 37% , από τις επιδοτήσεις. Απογοητευτικές είναι δε και οι προοπτικές που εμφανίζονται στη διαδοχή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Από πλευράς χρήσεων, όπως φαίνεται και από τον πίνακα 4.1, το 36% από τη συνολική έκταση του δήμου Αμφίκλειας χρησιμοποιείται για βοσκότοπους και το 39,1% είναι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Τα δάση καταλαμβάνουν το 22,6% και αφορούν τις πλαγιές του Παρνασσού και τέλος οι οικιστικές χρήσεις καταλαμβάνουν μόλις το 2,3% της συνολικής έκτασης . Στο δήμο Τιθορέας από πλευράς χρήσεων, η μισή περίπου από τη συνολική έκταση (47,3%) χρησιμοποιείται για βοσκότοπους και το 31% είναι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Τα δάση καταλαμβάνουν το 13,1% και αφορούν τις πλαγιές του Καλλίδρομου (Μόδι) και του Παρνασσού (Τιθορέα, Αγία Μαρίνα). Τέλος οι οικιστικές χρήσεις καταλαμβάνουν το 5,8% της συνολικής έκτασης .

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 Κατανομή της εκτάσεως της επαρχίας Λοκρίδος, Δήμων και Κοινοτήτων στις βασικές κατηγορίες χρήσεως, εκτάσεις σε χιλ.στρέμματα.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Δ.ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ	108,1	41,0	17,0	47,7	0,0	0,3	2,1	1,0
Κ.ΑΓ.ΜΑΡΙΝΗΣ	24,6	3,9	15,3	0,5	3,2	0,0	1,7	0,0
Κ.ΑΓ.ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	7,1	4,3	1,6	0,2	0,0	1,1	0,0	0,0
Κ.ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ-ΔΩΡΙΕΩΝ	20,6	11,8	3,0	0,0	4,8	0,2	0,9	0,0
Κ.ΚΑΤΩ ΤΙΘΟΡΕΑΣ	23,9	17,2	5,0	0,2	0,0	1,2	0,2	0,0
Κ.ΔΡΥΜΑΙΑΣ	32,6	10,5	12,8	0,0	6,3	2,4	0,5	0,0
Κ.ΜΟΔΙΟΥ	37,7	10,7	17,9	6,1	0,0	0,5	1,8	0,0
Κ.ΞΥΛΙΚΩΝ	32,3	4,3	25,1	0,0	2,4	0,3	0,1	0,2
Κ.ΤΙΘΟΡΕΑΣ	56,3	8,9	18,5	12,6	10,3	0,0	6,0	0,0
Κ.ΤΙΘΡΩΝΙΟΥ	21,4	1,5	0,0	18,9	0,6	0,0	0,2	0,2
Κ.ΜΠΡΑΛΟΥ	14,3	4,8	1,3	0,9	4,9	0,5	2,0	0,0

(1):ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ (2):ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ (3): ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ+ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΕΙΣ (4): ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ+ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ (5): ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ ΑΛΛΟΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ (6): ΔΑΣΗ (7): ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΝΕΡΑ (8): ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ (ΔΡΟΜΟΙ ΠΛΑΤΕΙΕΣ Κ.Λ.Π) (9): ΑΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, έτους 1999-2000, επεξεργασία στοιχείων.

Κύρια γεωργικά προϊόντα είναι: τα δημητριακά, τα όσπρια, οι πατάτες, το βαμβάκι, ο καπνός (παλαιότερα), τα λαχανικά, τα φυτώρια καρποφόρων δέντρων και τα αμπέλια. Σε σύγκριση με τις άλλες ελληνικές περιοχές ο Ν. Φθιώτιδας δεν έχει αναπτυγμένη δενδροκαλλιέργεια, παρά μόνο αυτή της ελαιοκαλλιέργειας.

Η κτηνοτροφία σ' αυτές τις περιοχές δεν είναι αναπτυγμένη και περιορίζεται στην εκτροφή μικρών ζώων (αιγοπρόβατα) και πουλερικών ιδιαίτερα στα πιο ορεινά δημοτικά διαμερίσματα των δήμων, όπως οι Ξυλικοί και το Τιθρώνιο. Στη πλειοψηφία όμως η εκτροφή τους είναι για ιδιωτική χρήση.

Η βιομηχανία δεν είναι αναπτυγμένη στην περιοχή. Υπάρχουν μόνο μικρές βιοτεχνίες παραγωγής ζυμαρικών, αλευρόμυλοι, εκκοκκιστήρια βάμβακος και ελάχιστα ελαιολιβερία για συμβατική ελαιοκαλλιέργεια.

Όσον αφορά τον τουρισμό, η περιοχή μελέτης δεν φαίνεται να έχει εκμεταλλευτεί πλήρως τις τουριστικές δυνατότητές της. Δεν διαθέτει τουριστικό προφίλ, με την έννοια ότι δεν είναι καταξιωμένη στην τουριστική συνείδηση της εσωτερικής και εξωτερικής αγοράς και δεν έχει εκμεταλλευθεί στο έπακρο τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, ενώ παράλληλα πάσχει από την έλλειψη τουριστικών υποδομών στην πλειονότητα των δημοτικών διαμερισμάτων της. Υπάρχουν ωστόσο περιθώρια ανάπτυξης, αφού τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που είναι φιλικότερες προς το φυσικό περιβάλλον ή συνδέονται άμεσα με αυτό, όπως ο περιηγητικός τουρισμός και ο ορειβατικός - αναρριχητικός τουρισμός.

Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα ωστόσο, αγροτουρισμού αποτελεί το το βιολογικό αγρόκτημα «Αμφίκαια» που βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του Παρνασσού και ξεκίνησε το 1995, με **ιδιωτική πρωτοβουλία** από τον κ. Μώρο και τη σύζυγό του. Εκτείνεται μέσα σε 200 στρέμματα που βρίσκονται μεταξύ Αμφίκλειας και Τιθορέας. Μέσα στο αγρόκτημα υπάρχουν πέτρινα οικολογικά σπιτάκια προς ενοικίαση, που άρχισαν να λειτουργούν οργανωμένα από τον Νοέμβριο του 2000. Είναι φτιαγμένα από πέτρα, εφοδιασμένα με λιτά οικολογικά έπιπλα και είναι διαθέσιμα για αγροτουρισμό όλο το χρόνο. Παράλληλα υπάρχουν 3 στρέμματα βιοκαλλιέργειας με κηπευτικά και λαχανικά εποχής. Κάποια στιγμή στο παρελθόν το αγρόκτημα είχε δραστηριοποιηθεί στο τομέα της εμπορίας των βιολογικών με την επωνυμία βιολογικά προϊόντα «Αμφίκαια», σήμερα όμως δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο. Ό,τι παράγεται στο κτήμα είναι για δωρεάν χρήση των επισκεπτών. Οι επισκέπτες μπορούν να ασχοληθούν με την κηπουρική, να ψήσουν ψωμί, να πάνε πεζοπορία, να ταΐσουν και να περιποιηθούν τα ζώα του αγροκτήματος (πάπιες, χήνες, παγώνια, γαλοπούλες, γουρούνια, άλογα). Προσφέρεται επίσης πρωινό με βιολογικά και χωριάτικα προϊόντα. Το αγρόκτημα προσφέρει φιλοξενία και σε 15 περίπου άλογα, Θεσσαλικά και Σκύρου και οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν με τη φροντίδα των αλόγων, όχι όμως να κάνουν ιππασία.

Είναι προφανές ότι η περιοχή μελέτης δεν προσφέρεται για την ανάπτυξη μαζικού τουρισμού. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε σειρά υποδομών και εξυπηρετήσεων που δεν είναι δυνατόν και ίσως ούτε σκόπιμο να δημιουργηθούν.

Τα παραπάνω συνθέτουν τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας και της γεωργίας στην περιοχή, με αποτέλεσμα την περιορισμένη δυνατότητα ανάπτυξης βιώσιμων εκμεταλλεύσεων και εισαγωγή σύγχρονης τεχνολογίας. Η οποιαδήποτε παρέμβαση με σκοπό τη διαφοροποίηση των εκμεταλλεύσεων, θα πρέπει να στηρίζεται στην ενίσχυση της συμπληρωματικότητας σε συνδυασμό και με άλλες δραστηριότητες σε άλλους τομείς. Θα μπορούσαν π.χ. να ενισχυθούν βιολογικές καλλιέργειες σε επιλεγμένα είδη όπως ελαιοκαλλιέργεια ή αρωματικά φυτά, τα οποία ευδοκούν στην περιοχή. Η ενίσχυση αυτή όμως θα έπρεπε να γίνει οργανωμένα και όχι αποσπασματικά και να καλύπτει συγκεκριμένα τμήματα της περιοχής μελέτης.

4.2 Η διαφοροποίηση στους Παραπαρνώσιους δήμους της μελέτης.

Η διαφοροποίηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, δεν έχει ως αντικείμενο την εντατικοποίηση, τη μεγέθυνση και την εξειδίκευση του πρωτογενούς τομέα, αλλά, αντίθετα, την εξοικονόμηση και την αξιοποίηση των τοπικών πόρων καθώς και τη συμπληρωματικότητα (ατομική ή συλλογική) δραστηριοτήτων, όπως η μεταποίηση και πώληση τοπικών προϊόντων, η παροχή υπηρεσιών και η διαχείριση των οικοσυστημάτων. Τα προγράμματα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης κατά την περίοδο του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου (ΚΠΣ) 2000-2006: "Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου" (Ε.Π. «Α.Α.-Α.Υ.») και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π), που αφορούσαν το σύνολο της χώρας με σκοπό την αγροτική ανάπτυξη και την ενίσχυση των Περιφερειακών Κοινοτήτων και ειδικότερα την ενίσχυση της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, άγγιξαν και τους δήμους που εξετάζουμε, αφού τα περισσότερα δημοτικά διαμερίσματα της εξεταζόμενης περιοχής, όπως αυτά προέκυψαν με την εφαρμογή του Ν. Καποδίστρια, χαρακτηρίστηκαν ημιορεινά.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών, ημιορεινών και μειονεκτικών αγροτικών περιοχών, επιχειρήθηκε μέσω των «Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου» (Ο.Π.Α.Α.Χ.) "Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της υπαίθρου", μια σειρά μέτρων παρέμβασης. Μεταξύ αυτών

περιλαμβάνονται η κινητοποίηση ιδιωτικών επενδύσεων, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων, η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και της γυναικείας απασχόλησης, η προώθηση εναλλακτικών-συμπληρωματικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων, η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, η ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων, η βελτίωση του επιπέδου ποιότητας ζωής της υπαίθρου. Ένα σημαντικό επίσης ποσοστό πόρων αφορούσε δημόσια έργα υποδομής, τα οποία εξυπηρετούν γενικά τον αγροτικό πληθυσμό. Παράλληλα, το πρόγραμμα επιδίωξε την ενημέρωση – ευαισθητοποίηση του αγροτικού πληθυσμού για τις προοπτικές ανάπτυξης και τις νέες τεχνολογίες, τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών και την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων μειονεκτικών περιοχών.

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) Παραπαρνασσίων Δήμων εφαρμόστηκε στους Δήμους Αμφίκλειας, Άμφισσας, Γραβιάς, Δαύλειας, Δελφών, Διστόμου, Ελάτειας, Παρνασσού, Τιθορέας και Χαιρώνειας. Η περιοχή εφαρμογής καλύπτει τμήμα των νομών Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας. Έχει έκταση 1.119,43 τ.χλμ. και πληθυσμό 27.037 κατοίκους. Στα προγράμματα ΟΠΑΑΧ των Παραπαρνασσίων Δήμων έχουν ενταχθεί συνολικά έως σήμερα, είκοσι τρεις (23) ιδιωτικές επενδύσεις ύψους 6.521.193,43 ευρώ, δέκα τέσσερα (14) έργα οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ύψους 3.869.037,71 ευρώ και ένα (1) πρόγραμμα Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου ύψους 828.600,00 ευρώ.

Ειδικότερα για τους Δήμους Αμφίκλειας και Τιθορέας που εξετάζουμε, τα ενταγμένα υλοποιούμενα και ολοκληρωμένα έργα του προγράμματος κατά κατηγορία έχουν ως ακολούθως:

A) Ιδιωτικές επενδύσεις

Ιδιωτικές επενδύσεις ΟΠΑΑΧ Παραπαρνασίων Δήμων				
a/a	Τίτλος Έργου	Επενδυτής	Ποσό	Δήμος-Περιοχή
	<i>Αγροτικός Τουρισμός</i>			
1	Δημιουργία ξενοδοχειακής μονάδας 4 τουριστικών επιπλωμένων κατοικιών	Φλωράκου Βασιλική	297.105,78	Αμφίκλειας
2	Ίδρυση ξενοδοχειακού τύπου MOTEL Α΄ τάξης	Οικονόμου Γεώργιος	382.064,90	Αμφίκλειας
3	Ενοικιαζόμενα Διαμερίσματα 4 Κλειδιών	Ζάγγος Βασίλειος	422.549,80	Αμφίκλειας
4	Ίδρυση τουριστικών επιπλωμένων κατοικιών	N.Ζιάκας - Α.Γκανασούλη Ο.Ε	368.284,01	Τιθορέας
	<i>Χώροι εστίασης</i>			
5	Βελτίωση και εκσυγχρονισμός ψητοπωλείου	Θάνος Γ. - Ποζιός Η.Ο.Ε	85.460,00	Αμφίκλειας
	<i>Βιοτεχνίες</i>			
6	Επέκταση/εκσυγχρονισμός της εταιρίας κατασκευής και εμπορίας γεωργικών εξαρτημάτων & γεωργικ. μηχανημάτων	Κοσσοβία Χρ. & Σία Ο.Ε.	106.410,00	Αμφίκλειας
7	Ίδρυση μεταποιητικής μονάδας μηχανουργείου	Μπαλωμένος Ιωάννης	71.819,00	Αμφίκλειας
8	Ίδρυση βιοτεχνίας επεξεργασίας ξύλου	Βασιλακάκος Παύλος	358.118,98	Τιθορέας
9	Ίδρυση βιοτεχνίας κατασκευής ελαφρών μεταλλικών ειδών συσκευασίας-ανοξείδωτες μεταλλικές κατασκευές	Μπάτσος Θεόδωρος	195.974,64	Τιθορέας
	<i>Προβολή περιοχής</i>			
10	Προβολή Παραπαρνασίων Δήμων, Αμφίκλειας, Ελάτειας, Τιθορέας, Γραβιάς και Παρνασσού	Δημ.Επιχείρηση Τουρισμού-Πολιτιστικής Ανάπτυξης (Δ.Ε.Π.Τ.Α.) Δήμων Αμφίκλειας -Τιθορέας - Παρνασσού	50.350,00	ΟΠΑΑΧ
Συνολικός Προϋπολογισμός			2.338.137,11	

Πηγή: ΟΑΣΕ-Γραφείο Αμφίκλειας, ΟΠΑΑΧ Παραπαρνασίων Δήμων, 2010 και επεξεργασία στοιχείων.

Β) Δημόσια Έργα

Στα ΟΠΑΑΧ των Παραπαρνώσσιων Δήμων, έχουν ενταχθεί και υλοποιούνται μικρά δημόσια έργα που συμπληρώνουν την τεχνική υποδομή των ΟΤΑ και υποβοηθούν τις ιδιωτικές επενδύσεις στην περιοχή εφαρμογής. Τα δημόσια έργα υλοποιούνται από τους ΟΤΑ της περιοχής και για τους Δήμους Αμφίκλειας και Τιθορέας είναι τα παρακάτω:

Μέτρο	Δικαιούχος	Τίτλος έργου	Ποσό
1	Ν.Α Φθιώτιδας	Παράλληλα έργα αναδασμού δήμου Αμφίκλειας	535.000,00
2	Δήμος Αμφίκλειας	Κατασκευή και βελτίωση αγροτικής οδοποιίας	100.000,00
3	Δ/νση Δασών Ν.Φθιώτιδας	Αναδασωτικές εργασίες ανάντη αντιπλημμυρικής τάφρου της Αμφίκλειας	165.370,00
4	Δ/νση Δασών Ν.Φθιώτιδας	Βελτίωση δασικού δρόμου « Αμφίκλεια-χιονοδρομικό έως θέση κανάλα» Αμφίκλειας	61.880,00
5	Δήμος Αμφίκλειας	Αντικατάσταση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης	205.000,00
Σύνολον			1.067.250,00

Πηγή: ΟΑΣΕ-Γραφείο Αμφίκλειας, ΟΠΑΑΧ Παραπαρνώσσιων Δήμων 2010 και επεξεργασία στοιχείων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2003 ο Οργανισμός Ανάπτυξης Στερεάς Ελλάδας-Περιφερειακή Ανώνυμη Αναπτυξιακή Εταιρεία ΟΤΑ, εκπόνησε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρεμβάσεων για το ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής που υλοποιήθηκε στην περιοχή του ΟΠΑΑΧ. Χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ελληνικό Δημόσιο (ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας) με προϋπολογισμό 828.600,00 ευρώ και περιλάμβανε τις παρακάτω δράσεις:

a/a	Τίτλος Δράσης	Προϋπολογισμός
1	Δημοσιότητα-Ευαισθητοποίηση	8.000,00
	Ημερίδες	4.000,00
	Εκδόσεις έντυπου υλικού ενημέρωσης και πληροφόρησης	4.000,00
2	Δικτύωση	0,00
3	Κατάρτιση-Προγράμματα κατάρτισης	270.000,00
3.1	Παραγωγή, μεταποίηση, τυποποίηση αγροτικών προϊόντων	67.500,00
3.2	Φυτά μεγάλης καλλιέργειας (βαμβάκι, καπνός)	67.500,00
3.3	Σύγχρονη φυτοπροστασία-ολοκληρωμένη καταπολέμηση στα καλλιεργούμενα φυτά	67.500,00
3.4	Προστασία-ανάδειξη φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος-παραδοσιακοί οικισμοί	67.500,00
4	Επιδότηση απόκτησης εργασιακής εμπειρίας	410.600,00
4.1	Επιδότηση απόκτησης εργασιακής εμπειρίας ανέργων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	99.000,00
4.2	Επιδότηση απόκτησης εργασιακής εμπειρίας Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	311.600,00
5	Κοινωνικές Υπηρεσίες	140.000,00
5.1	Μονάδες Βοήθειας στο Σπίτι	140.000,00
	ΣΥΝΟΛΟ	828.600,00

Πηγή: ΟΑΣΕ-Γραφείο Αμφίκλειας, ΟΠΑΑΧ Παραπαρνώσσιων Δήμων 2010

Παρόλη όμως την εφαρμογή των παραπάνω προγραμμάτων, δεν κατέστη δυνατή η απόκτηση δευτερογενών στοιχείων σχετικών με την υλοποίησή τους και τις θετικές συνέπειες για την περιοχή, ώστε να μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για το βαθμό διαφοροποίησης των οικονομικών δραστηριοτήτων των αγροτικών νοικοκυριών στην περιοχή που ερευνούμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται: α) η περιγραφική αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης και β) η διμεταβλητή ανάλυση των δεδομένων, όπως προκύπτουν από τη στατιστική επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

Μέσα από ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, σκιαγραφήθηκαν τα χαρακτηριστικά των αγροτικών νοικοκυριών του δείγματος, καταγράφοντας τα στοιχεία των μελών τους (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο, ενασχόληση με την εκμετάλλευση, επαγγελματική εκπαίδευση), αλλά και τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των εκμεταλλεύσεων (είδος καλλιέργειας, αριθμός ιδιοκτητών ή ενοικιαζόμενων στρεμμάτων, είδος ζώου, αριθμός κεφαλών). Αναζητήθηκε η εκδήλωση διαφοροποίησης που αφορά την παραγωγή τοπικών ή βιολογικών προϊόντων ή και την απόδοση προστιθέμενης αξίας στα ήδη παραγόμενα προϊόντα στο επίπεδο της γεωργικής εκμετάλλευσης, αλλά και στην παρουσία εξωγεωργικών δραστηριοτήτων των μελών του αγροτικού νοικοκυριού. Παράλληλα καταγράφηκαν σε ποιο βαθμό οι αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ οδήγησαν στη διαφοροποίηση ή μη των δραστηριοτήτων των παραγωγών, αλλά και ποια διαφαίνονται να είναι τα μελλοντικά επενδυτικά σχέδια των υπαρχουσών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, και τα μελλοντικά σχέδια από πλευράς διαδοχής τους. Αναζητήθηκαν τα στοιχεία που συνθέτουν το οικογενειακό εισόδημα του παραγωγού, διερευνήθηκαν οι πηγές απόκτησής του, και τέλος αναπτύχθηκαν οι απόψεις από τη μεριά των αρχηγών για τις τυχόν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος, τις δυνατότητες που υπάρχουν στην ύπαιθρο αλλά και τη συμβολή αυτών στον τρόπο ζωής τους.

Η διμεταβλητή ανάλυση των δεδομένων αφορά τη κατηγοριοποίηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων σε αυτές που διαφοροποιούν τις δραστηριότητές τους και σε αυτές που δεν διαφοροποιούν και κατόπιν διερεύνηση της συσχέτισης της ύπαρξης ή μη διαφοροποίησης με διάφορους παράγοντες που μπορεί να την επηρεάζουν. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι τα χαρακτηριστικά των αρχηγών των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης, οι όψεις του οικογενειακού εισοδήματος των αγροτών και μια σειρά άλλων παραγόντων που σχετίζονται με τη διαφοροποίηση .

5.1 Περιγραφική αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης

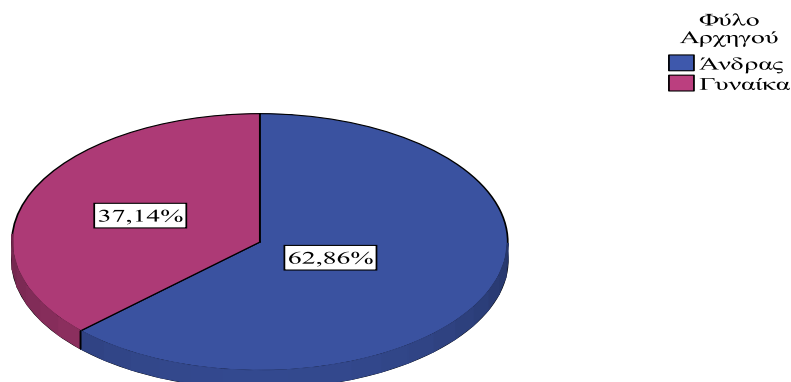
5.1.1 Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής οικογένειας

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της αγροτικής οικογένειας. Περιγράφονται τα χαρακτηριστικά του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης, όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η κύρια και δευτερεύουσα απασχόληση του, το μορφωτικό επίπεδο καθώς και η γεωργική του κατάρτιση. Επίσης αποτυπώνονται τα χαρακτηριστικά των συζύγων αλλά και των άλλων μελών των αγροτικών νοικοκυριών που στη παρούσα εργασία ήταν μόνο παιδιά.

5.1.1.1 Χαρακτηριστικά αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων

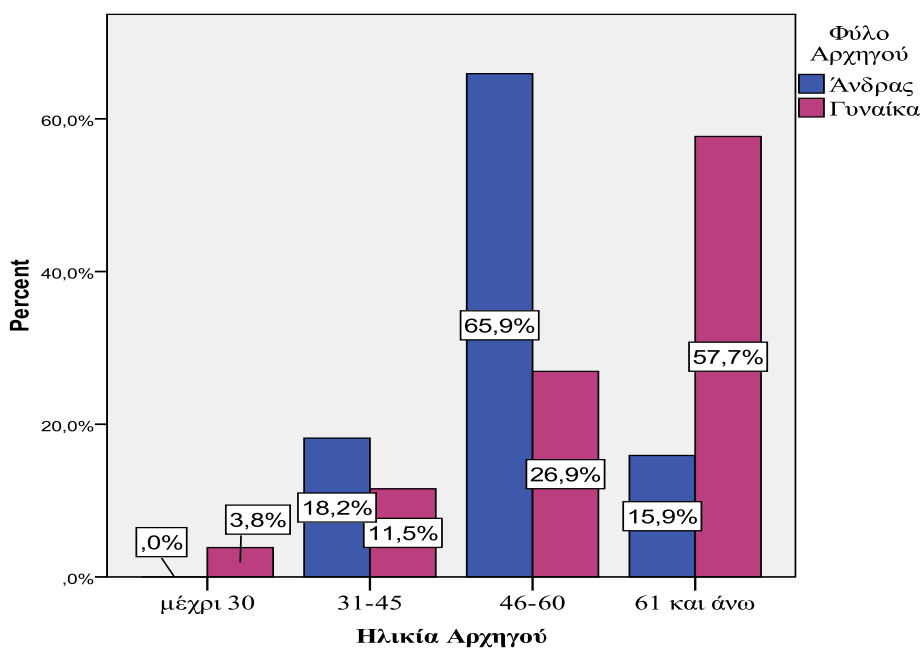
Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται η κατά φύλο κατανομή του αρχηγού της αγροτικής εκμετάλλευσης. Όπως βλέπουμε το μεγαλύτερο ποσοστό, 62,86% είναι άνδρες αρχηγοί ενώ οι γυναίκες καταλαμβάνουν το 37,14%. Σε ένα χώρο κατεξοχήν ανδροκρατούμενο τα αποτελέσματα αυτά είναι αναμενόμενα, καθώς ο άνδρας είναι εκείνος που αναλαμβάνει ηγετικό ρόλο στη διαχείριση της αγροτικής εκμετάλλευσης, ενώ ο ρόλος των γυναικών είναι βοηθητικός, αφού παράλληλα αναλαμβάνουν τον κύριο λόγο της διαχείρισης του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών.

Διάγραμμα 5.1. Φύλο Αρχηγού

Όσον αφορά την ηλικιακή σύνθεση του αρχηγού της αγροτικής εκμετάλλευσης, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 5.2, η πλειοψηφία των ανδρών, 65,9%, κυμαίνεται από 46-60 ετών ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονται μεταξύ 31-45 ετών (το 18,2%) και άνω των 61 (το 15,9%). Κάτω των 30 ετών δεν εμφανίζεται κανένας άνδρας αρχηγός, κάτι που δείχνει την αποστροφή των νέων προς τις γεωργικές εργασίες. Από την άλλη, η πλειοψηφία των γυναικών με ποσοστό 57,7% ανήκει στην ηλικιακή κλάση 61 και άνω, κάτι το οποίο φανερώνει ότι οι γυναίκες αναλαμβάνουν την αρχηγία κυρίως σε μεγαλύτερες ηλικίες, είτε λόγω θανάτου και συνταξιοδότησης του συζύγου είτε προκειμένου οι σύζυγοι να δραστηριοποιηθούν κατά κύριο επάγγελμα και σε άλλες μη γεωργικές δραστηριότητες.

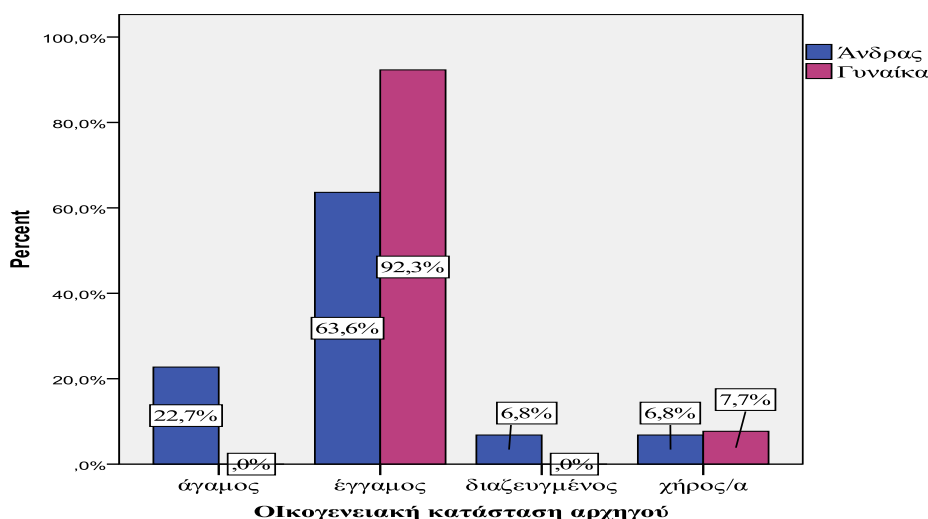
Διάγραμμα 5.2. Ηλικία Αρχηγού

Παρακάτω στο διάγραμμα 5.3 φαίνεται η οικογενειακή κατάσταση του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Οι γυναίκες εμφανίζονται έγγαμες σε ποσοστό 92,3% ενώ οι υπόλοιπες είναι χήρες σε ποσοστό 7,7%. Αυτό φανερώνει ότι οι γυναίκες που δεν έχουν παντρευτεί δεν ασχολούνται με γεωργικές εργασίες. Οι άνδρες από την άλλη εμφανίζονται και αυτοί κατά κύριο λόγο παντρεμένοι, το 63,6%, αλλά υπάρχει και ένα ποσοστό 22,7% που δηλώνουν άγαμοι, καθώς και ένα ποσοστό 6,8% διαζευγμένοι και 6,8% χήροι. Μάλιστα έντονο ήταν το παράπονο που εκφράστηκε

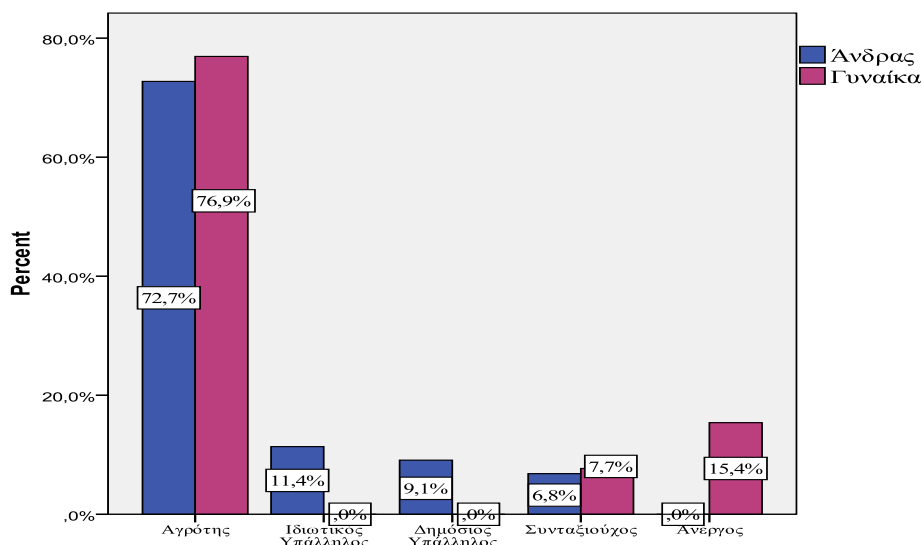
από τους άγαμους άνδρες ότι δεν είναι εύκολο να βρουν σύντροφο λόγω του επαγγέλματος.

Διάγραμμα 5.3. Οικογενειακή κατάσταση Αρχηγού

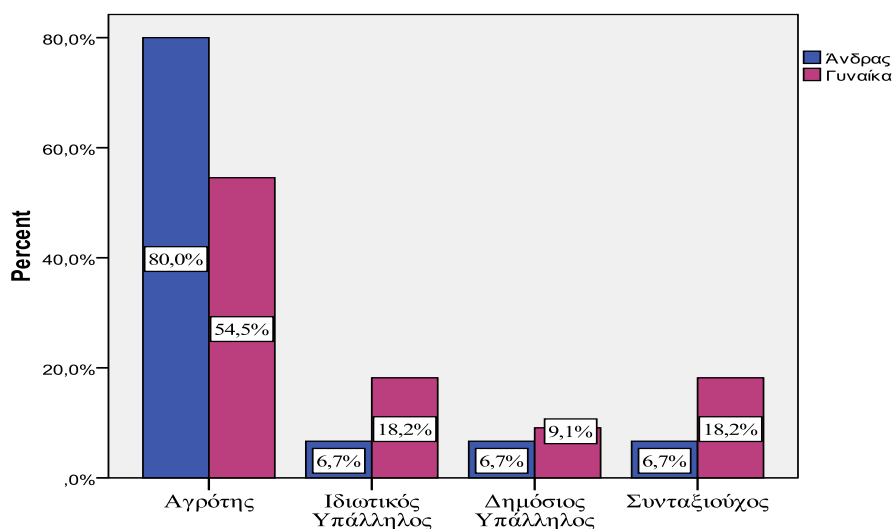
Στο δείγμα μας, όπως φαίνεται και στο **διάγραμμα 5.4**, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει ως κύρια απασχόληση τη γεωργία, με ποσοστά 72,7% για τους άνδρες και 76,9% για τις γυναίκες. Τα υπόλοιπα ποσοστά καλύπτονται από διάφορα επαγγέλματα για τους άνδρες, όπως ιδιωτικοί υπάλληλοι σε ποσοστό 11,4%, δημόσιοι υπάλληλοι 9,1% και συνταξιούχοι σε ποσοστό 6,8%. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γυναίκες αφού ποσοστό 7,7% εμφανίζουν κύρια απασχόληση συνταξιούχοι και 15,4% άνεργες. Το πρόβλημα της ανεργίας φαίνεται και εδώ να πλήττει περισσότερο το γυναικείο πληθυσμό. Επίσης το γεγονός ότι εμφανίζονται με μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες, ως συνταξιούχοι, πολλές φορές οφείλεται σε κατάσταση χηρείας. Συνήθως, οι γυναίκες γίνονται τυπικά αρχηγοί της εκμετάλλευσης, ενώ συχνά ο σύζυγος εξακολουθεί να ασκεί άτυπα τα καθήκοντα του αρχηγού. Όσο μικρότερη είναι η αγροτική εκμετάλλευση, τόσο συχνότερα διαπιστώνεται μεταβίβαση ιδιοκτησίας της γης από τον άνδρα στη σύζυγο (Γιδαράκου, Δημοπούλου, Καζακόπουλος, 2005)

Διάγραμμα 5.4 . Κύρια Απασχόληση Αρχηγού

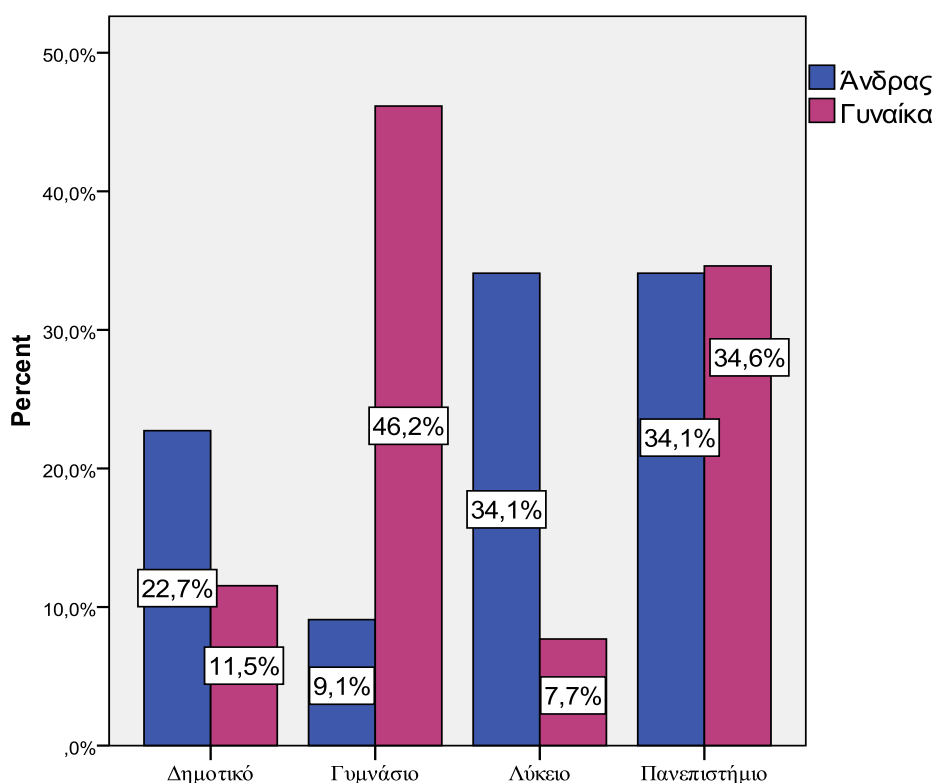
Η γεωργία ωστόσο κυριαρχεί και ως δευτερεύουσα απασχόληση. Από τους 70 ερωτηθέντες οι 24 απάντησαν ότι έχουν άλλη κύρια απασχόληση εκτός της γεωργίας. Ωστόσο, όπως φαίνεται και στο **διάγραμμα 5.5** το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, ασκεί τη γεωργική δραστηριότητα ως δευτερεύουσα απασχόληση με ποσοστό 80% για τους άνδρες και 54,5% για τις γυναίκες, γεγονός που μας δείχνει την τάση να ασκείται η γεωργία συμπληρωματικά για ενίσχυση του εισοδήματος. Τα υπόλοιπα ποσοστά κατανομονται σε άλλα επαγγέλματα, όπως ιδιωτικός ή δημόσιος υπάλληλος και συνταξιούχος.

Διάγραμμα 5.5. Δευτερεύουσα απασχόληση Αρχηγού

Εστιάζοντας στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας και κατ' επέκταση στα αγροτικά νοικοκυριά, διαπιστώνεται το μικρότερο μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με το σύνολο της χώρας (Διακοσάββας, κ.α., 2006). Ωστόσο η έρευνα μας δείχνει ότι η εικόνα αυτή έχει αλλάξει και όλο και περισσότερο μορφωμένοι άνθρωποι ασχολούνται με τη γεωργία είτε ως κύριο επάγγελμα είτε συμπληρωματικά. Όπως φαίνεται στο **διάγραμμα 5.6**, αρκετά μεγάλο ποσοστό τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, 34,1% και 34,6% αντίστοιχα, είναι απόφοιτοι Πανεπιστημίου. Οι απόφοιτοι λυκείου είναι το 34,1% των ανδρών και 7,7% των γυναικών, γυμνασίου το 9,1% των ανδρών και το 46,2% των γυναικών ενώ απόφοιτοι δημοτικού εμφανίζεται να είναι το 22,7% των ανδρών και 11,5% των γυναικών.

Διάγραμμα 5.6. Μορφωτικό Επίπεδο Αργηγού

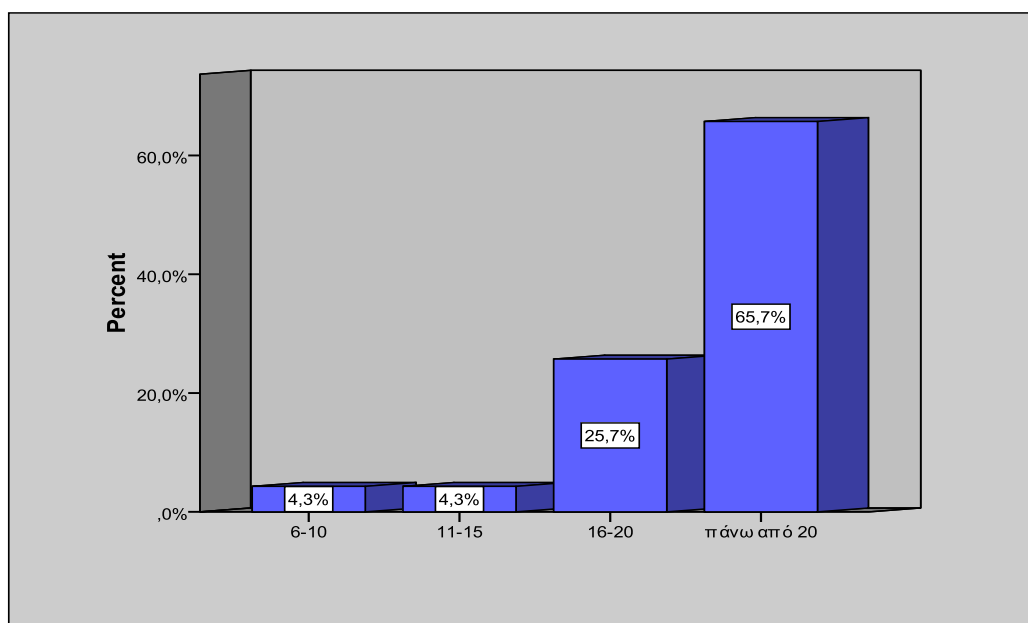

Στην ερώτηση αν έχουν παρακολουθήσει κάποιος είδος επαγγελματικής εκπαίδευσης μόνο 8 στους 70 απάντησαν θετικά, και μάλιστα οι δύο μόνο είναι γυναίκες, ποσοστό πολύ χαμηλό. Το είδος της επαγγελματικής εκπαίδευσης ποικίλει και αφορά νέες καλλιέργειες, κτηνοτροφία, φυτική και ζωική παραγωγή και στο πλαίσιο σχετικών προγραμμάτων, τα σχέδια βελτίωσης και των νέων αγροτών. Τα προγράμματα αυτά

διοργανώνονται συνήθως από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και υλοποιούνται από τα Κέντρα Επαγγελματικής Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ). Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το ενδιαφέρον των αρχηγών για θέματα κατάρτισης-ενημέρωσης και γενικότερα εξέλιξής τους είναι ελάχιστο, αν όχι μηδαμινό.

Στην ερώτηση που αφορούσε τα χρόνια ενασχόλησης με τη γεωργική εκμετάλλευση, ποσοστό 65,7%, η πλειοψηφία δηλαδή, απάντησε ότι ασχολείται πάνω από 20 χρόνια, αλλά και ένα 25,7% ασχολείται 16-20 έτη (**Διάγραμμα 5.7**). Πολύ μικρά ποσοστά της τάξεως του 4,3% αντιπροσωπεύουν τα 6-10 έτη και 11-15 έτη αντίστοιχα. Όλα αυτά δείχνουν ότι αυτοί που ασχολούνται με τη γεωργία είναι άτομα που διαθέτουν μεγάλο βαθμό γεωργικής εμπειρίας με αυτήν λόγω της μακράς ενασχόλησής τους και ότι η είσοδος των νέων στη γεωργία της περιοχής, τουλάχιστον τα προηγούμενα 10-15 χρόνια είναι πολύ περιορισμένη.

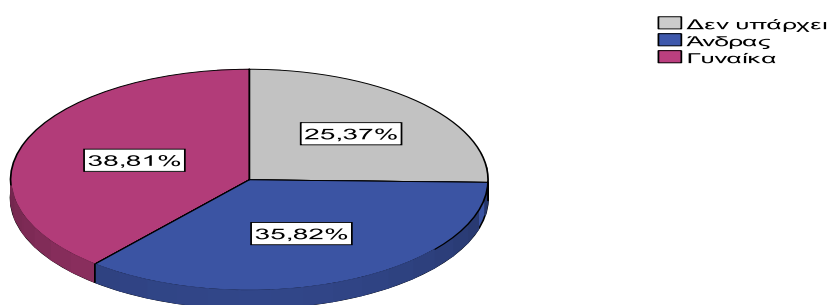
Διάγραμμα 5.7.Χρόνια ενασχόλησης με γεωργική εκμετάλλευση

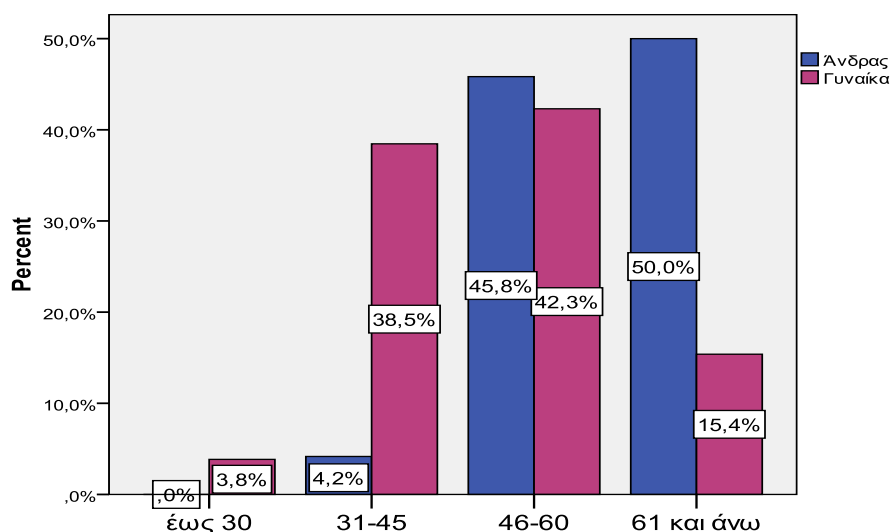
5.1.1.2 Χαρακτηριστικά συζύγου του αρχηγού της αγροτικής εκμετάλλευσης

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα η κατανομή του φύλου του/της συζύγου του αρχηγού είναι 35,82% άνδρες, 35,81% γυναίκες και 25,37% δεν υπάρχει σύζυγος (**Διάγραμμα 5.8**). Όσον αφορά την ηλικιακή σύνθεση οι γυναίκες σύζυγοι βρίσκονται κατά κύριο λόγο μεταξύ 46-60 ετών (42,3%) και 31-45 ετών (38,5%). Παρατηρούμε ότι η παρουσία των γυναικών συζύγων άνω των 60 ετών είναι περιορισμένη σε αντίθεση με τους άντρες συζύγους. Οι μισοί από τους άντρες συζύγους είναι άνω των 61 ετών και 46-60 ετών είναι το 45,8% (**Διάγραμμα 5.9**). Η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση των συζύγων.

Διάγραμμα 5.8 . Φύλο Συζύγου

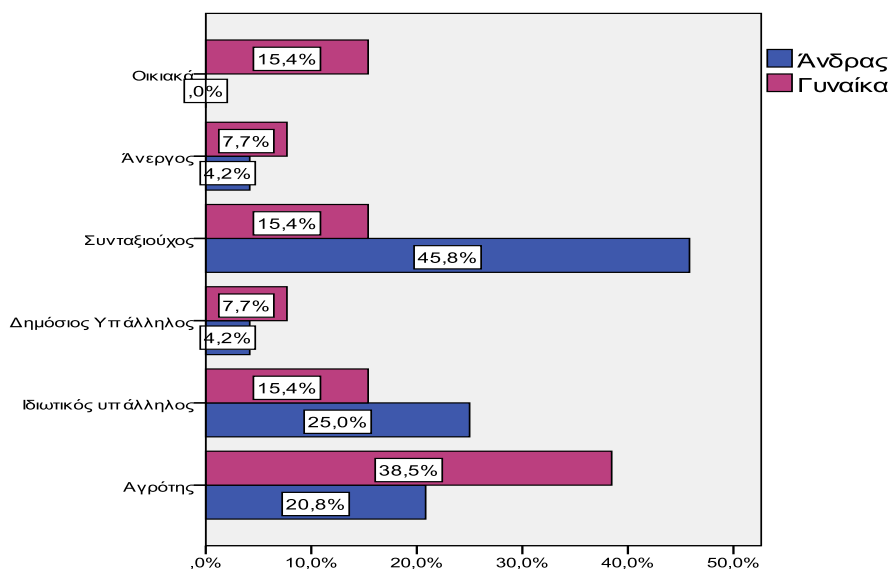

Διάγραμμα 5.2.2.1 Ηλικία Συζύγου

Αναφορικά με την κύρια απασχόληση του συζύγου για την περίπτωση των ανδρών, όπως φαίνεται στο **διάγραμμα 5.10**, είναι συνταξιούχοι σε ποσοστό 45,8%, που δείχνει ότι οι άνδρες παραχωρούν τα ηνία στις γυναίκες σχετικά με τη γεωργική εκμετάλλευση λόγω κυρίως της μεγαλύτερης ηλικίας τους και συνταξιοδότησής τους. Ποσοστό 25% είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι και 20,8% αγρότες. Οι γυναίκες από την άλλη κατά κύριο λόγο εμφανίζουν ως κύρια απασχόληση τη γεωργία με 38,5% που δείχνει ότι τυπικά διαδέχονται τον σύζυγο αρχηγό στη γεωργική εκμετάλλευση μετά τη συνταξιοδότησή του, αν και ουσιαστικά ο ρόλος τους μπορεί να παραμείνει βοηθητικός-επικουρικός. Πολύ πιο περιορισμένα είναι τα ποσοστά των γυναικών που είναι νοικοκυρές, σε σύνταξη ή άνεργες (15,4% ,15,4% και 7,7% αντίστοιχα).

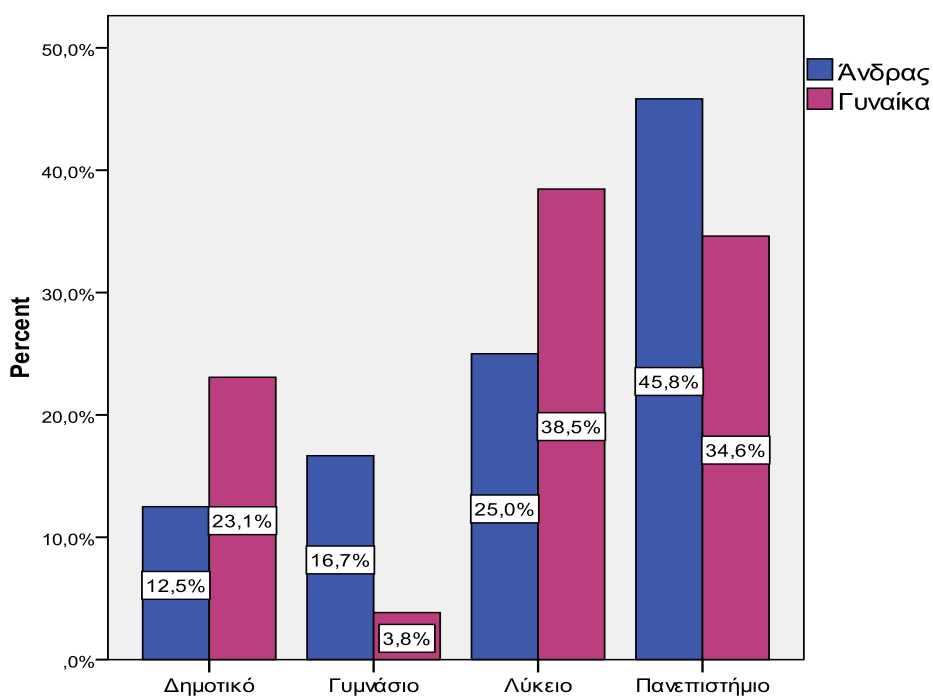
Διάγραμμα 5.10. Κύρια απασχόληση συζύγου

Σχετικά με τη δευτερεύουσα απασχόληση του/της συζύγου εντυπωσιακό είναι ότι τόσο οι γυναίκες σύζυγοι, όσο και οι άνδρες σύζυγοι δήλωσαν στο σύνολό τους, ως δευτερεύουσα την ενασχόληση με τη γεωργία.

Όπως είδαμε με τους αρχηγούς των αγροτικών εκμεταλλεύσεων έτσι και στους συζύγους το επίπεδο μόρφωσης είναι κατά βάση υψηλό, με την πλειοψηφία των γυναικών συζύγων να έχει τελειώσει τουλάχιστον λύκειο, ενώ στην περίπτωση των ανδρών συζύγων συγκριτικά υψηλότερα ποσοστά έχουν τελειώσει το πανεπιστήμιο. Το ποσοστό των αποφοίτων δημοτικού κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα 12,5% για τους άνδρες συζύγους και 23,1% για τις γυναίκες συζύγους αντίστοιχα (**Διάγραμμα 5.11**).

Διάγραμμα 5.11. Μορφωτικό επίπεδο συζύγου

Σε ό,τι αφορά την επαγγελματική εκπαίδευση των συζύγων, παρουσιάζεται εδώ σε ακόμα πιο χαμηλά επίπεδα, αφού μόλις 2 γυναίκες σύζυγοι παρακολούθησαν κάποια σεμινάρια, όπου το ένα ήταν και ένα πανελλήνιο συνέδριο για αγρότες και το άλλο αφορούσε το αντικείμενο των «υπολογιστών» στα πλαίσια της «δια βίου μάθησης».

5.1.1.3 Χαρακτηριστικά μελών των αγροτικών νοικοκυριών

Στην παρούσα έρευνα τα 19 από τα 70 νοικοκυριά απασχολούν από ένα έως τέσσερα μέλη στη γεωργική εκμετάλλευση. Τα μέλη της εκμετάλλευσης είναι κατά κύριο λόγο τέκνα. Από αυτά, τα 12 νοικοκυριά έχουν δύο μέλη στη γεωργική εκμετάλλευση (συνολικά 14 αγόρια και 10 κορίτσια), ενώ τα 2 νοικοκυριά έχουν ένα μέλος- τέκνο και είναι αγόρι. Μόνο 1 νοικοκυριό εμφανίζεται με τρία μέλη, δύο κορίτσια και ένα αγόρι. Βρέθηκαν επίσης και δύο νοικοκυριά με τέσσερα μέλη, αγόρια και κορίτσια (συνολικά 3 αγόρια και 5 κορίτσια).

Οι αριθμοί αυτοί επιβεβαιώνουν την τάση εγκατάλειψης της υπαίθρου από τις νεότερες ηλικίες και κυρίως από τις γυναίκες προς αναζήτηση περαιτέρω μόρφωσης στα αστικά κέντρα και προοπτικών καλύτερης δουλειάς. Αυτό φαίνεται και από το μορφωτικό επίπεδο των μελών των νοικοκυριών που είναι υψηλό, καθώς 22 μέλη είναι απόφοιτοι ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης. Συνήθως τα άτομα αυτά αποτρέπονται και από τους ίδιους τους γονείς τους να ασχοληθούν με τη γεωργία και παροτρύνονται να στραφούν σε επαγγέλματα με καλύτερες συνθήκες εργασίας.

Τα μέλη είναι συνήθως μικρής ηλικίας, μαθητές ή φοιτητές που απλά βοηθούν τους γονείς τους με τις γεωργικές δραστηριότητες.

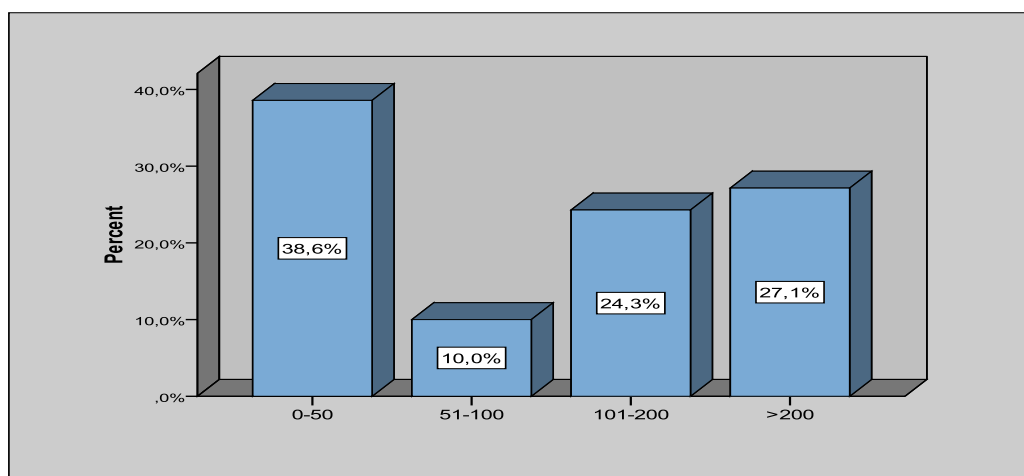
Τέλος, καταγράφηκε και ένα νοικοκυριό, με γυναίκα αρχηγό σε κατάσταση χηρείας, που απασχολεί έναν υπάλληλο άνδρα στη γεωργική εκμετάλλευση. Επίσης, υπήρξε και μια περίπτωση ενός άγαμου άντρα, αρχηγού εκμετάλλευσης που λειτουργούσε τη γεωργική εκμετάλλευση με τους γονείς του.

5.1.2 Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά αγροτικής εκμετάλλευσης

Τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαφοροποίηση ή μη της αγροτικής εκμετάλλευσης. Σ' αυτή την ενότητα εξετάζουμε το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων ανά αγρότη, τον αριθμό των στρεμμάτων ανά αγρότη σε κάθε δήμο, την κατεύθυνση της εκμετάλλευσης (φυτική, ζωϊκή), καθώς και το καθεστώς των εκμεταλλεύσεων (ιδιόκτητες ή ενοικιαζόμενες εκτάσεις), προκειμένου να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της περιοχής.

Όπως παρατηρούμε στο **διάγραμμα 5.12**, αναζητώντας το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων στους δύο δήμους συνολικά, διαπιστώνεται ότι ένα ποσοστό 38,6% έχει μικρού μεγέθους εκμετάλλευση από 0-50 στρέμματα. Το 10% έχει μέσου μεγέθους εκμετάλλευση 51-100 στρέμματα ενώ σημαντικά ποσοστά είναι για όσους κατέχουν 101-200 στρέμματα, το 24,3% και πάνω από 200, το 27,1%. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει πάνω από 100 στρέμματα, κάτι το οποίο υποδηλώνει ότι η περιοχή της έρευνας μας είναι περιοχή με αρκετά έντονη γεωργική δραστηριότητα και συγκριτικά για τα ελληνικά δεδομένα αρκετά μεγάλες εκμεταλλεύσεις.

Διάγραμμα 5.12. Αριθμός στρεμμάτων ανά αγρότη

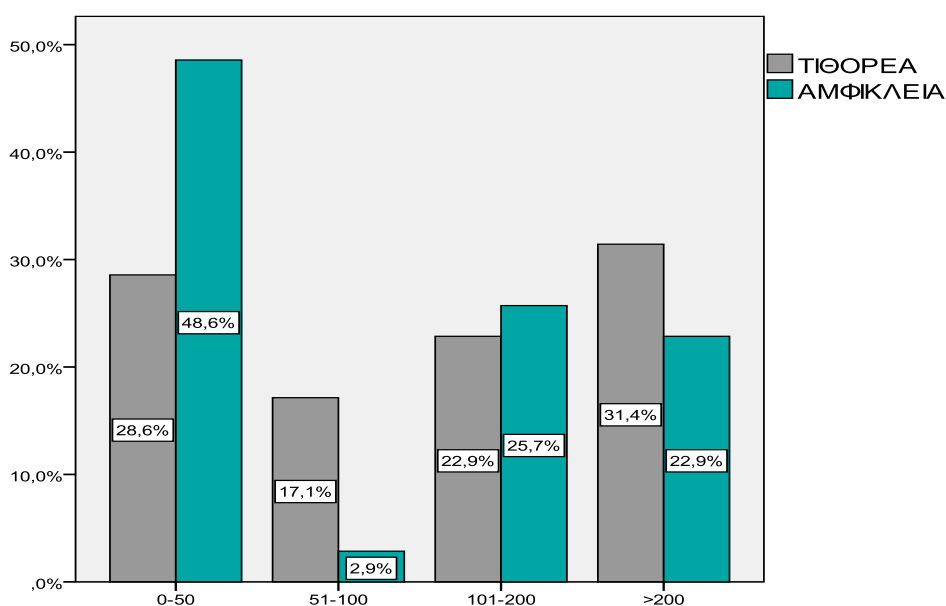

Στο παρακάτω διάγραμμα (**Διάγραμμα 5.13**) φαίνεται το μέγεθος εκμετάλλευσης ανά αγρότη για κάθε δήμο χωριστά. Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι ο Δήμος Αμφίκλειας σε σχέση με την Τιθορέα έχει αρκετά μεγαλύτερο ποσοστό, 48,6% έναντι

28,6%, αγροτών με μικρού μεγέθους αγροτικές εκμεταλλεύσεις, γεγονός που δικαιολογείται από το ανάγλυφο της περιοχής.

Οι μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Αμφίκλειας συνήθως ανήκουν σε άτομα που ασχολούνται και με εξωγεωργικές απασχολήσεις ή σε άτομα μεγάλης ηλικίας ή ακόμη ανήκουν και στη διαχείριση ηλικιωμένων γυναικών λόγω χηρείας.

Διάγραμμα 5.13. Αριθμός στρεμμάτων ανά αγρότη σε κάθε δήμο

Μια αναλυτικότερη εικόνα κατανομής του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά δημοτικό διαμέρισμα παρέχεται από τον **πίνακα 5.1**. Όπως βλέπουμε στον πίνακα 5.1, το μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης είναι περίπου 200 στρέμματα για το Δήμο Τιθορέας, το οποίο εμφανίζεται αρκετά υψηλό λόγω της παρουσίας δύο ακραίων περιπτώσεων. Υπάρχει ένας αγρότης που καλλιεργεί 2000 στρέμματα στην Κάτω Τιθορέα, εκ των οποίων τα 1000 στρέμματα είναι βρώμη και ένας πάλι στην Κάτω Τιθορέα με 620 στρέμματα. Οι πιο χαμηλού μεγέθους εκμεταλλεύσεις παρατηρούνται στην Αγία Παρασκευή, όπου η μέση καλλιεργούμενη έκταση είναι 9,5 στρέμματα. Το Μόδι από την άλλη έχει μόνο μεγάλου μεγέθους εκμεταλλεύσεις πάνω από 200 στρέμματα, με μέση καλλιεργούμενη έκταση περίπου τα 230 στρέμματα. Η Αγία Μαρίνα και η Τιθορέα εμφανίζουν πιο ομοιόμορφες κατανομές μεγέθους αγροτικής εκμετάλλευσης.

Η Τιθορέα είναι περιοχή όπου καλλιεργείται κατά κύριο λόγο βαμβάκι. Επίσης, καλλιεργούνται σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, τριφύλλι και καπνός, κυρίως Virginia. Η ελαιοκαλλιέργεια είναι σύνηθες είδος καλλιέργειας, με μικρότερη όμως συχνότητα. Η κτηνοτροφική παραγωγή είναι σχεδόν απύσχα και αν υπάρχει είναι κυρίως για ιδιοπαραγωγή ή ως συμπληρωματικό εισόδημα της φυτικής παραγωγής. Κάποιες περιπτώσεις σχετικά μεγάλου μεγέθους κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων εντοπίστηκαν στην Κάτω Τιθορέα, όπου ένα άτομο έχει 320 πρόβατα παράλληλα με φυτική παραγωγή και ένας ακόμη παραγωγός που έχει 400 πρόβατα, 3 αγελάδες γαλακτοπαραγωγής, 2 μοσχάρια πάχυνσης και 3 άλογα. Επίσης, στο Μόδι ένας ερωτώμενος έχει 70 πρόβατα.

Για την Αμφίκλεια το μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης είναι περίπου 137 στρέμματα. Στο δημοτικό διαμέρισμα Αμφίκλειας συγκεντρώνονται οι περισσότεροι μεγαλοκτηματίες με δυο αγρότες να έχουν 400 στρέμματα και έναν 620 στρέμματα. Τα διαμερίσματα Δρυμαίας και Τιθρωνίου έχουν μόνο μεγάλου μεγέθους εκμεταλλεύσεις με μέση έκταση 345 και 210 στρέμματα αντίστοιχα και αφορούν εκμεταλλεύσεις με μίσθωση.

Η Αμφίκλεια είναι περιοχή με κυρίαρχη καλλιέργεια το βαμβάκι, το καπνό Virginia, το σιτάρι και το καλαμπόκι. Αυτές οι καλλιέργειες συνδυάζονται συνήθως με την καλλιέργεια της ελιάς. Και εδώ δεν υπάρχει έντονη κτηνοτροφική παραγωγή αλλά είναι σε μεγαλύτερο βαθμό από το δήμο Τιθορέας και μάλιστα 3 ερωτώμενοι ήταν αποκλειστικά κτηνοτρόφοι. Οι δύο κτηνοτρόφοι είναι στους Ξυλικούς, ο ένας με 140 αίγες και 150 αγελάδες γαλακτοπαραγωγής και ο άλλος με οικόσιτη αιγοπροβατοτροφία (15 πρόβατα και 15 αίγες) και ο τρίτος κτηνοτρόφος στο Τιθρώνιο με 150 αίγες.

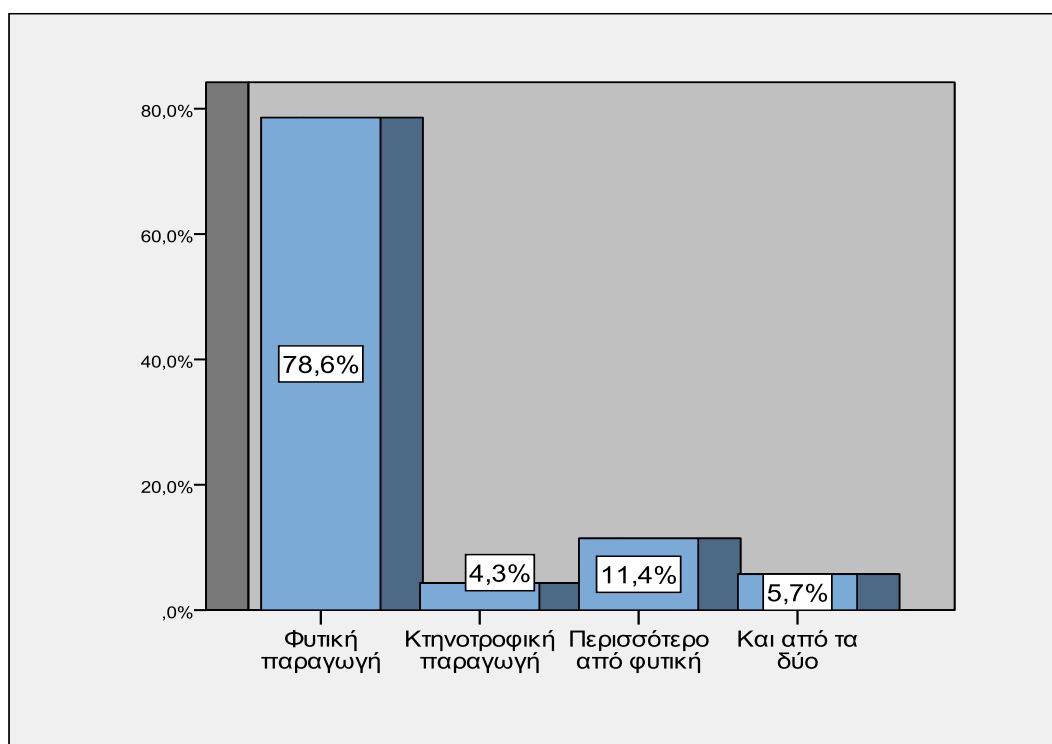
Πίνακας 5.1. Αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων και μέση καλλιεργούμενη έκταση αυτών ανά Δ.Δ κάθε Δήμου

Α/Α	Δημοτικό Διαμέρισμα	Κατηγορίες Εκτάσεων(στρ)	Αριθμός Εκμ/σεων	Καλλιεργούμενη γεωργική γη(στρ)	Μέση Καλλιεργούμενη έκταση(στρ)
ΤΙΘΟΡΕΑ					
1	Κάτω Τιθορέα	<50	2	54	27
		50-100	0	0	0
		101-200	4	596	149
		>200	3	2960	986,7
2	Αγία Παρασκευή	<50	2	19	9,5
		50-100	0		0
		101-200	0		0
		>200	0		0
3	Τιθορέα	<50	5	193	38,6
		50-100	2	170	85
		101-200	4	780	195
		>200	4	880	220
4	Αγία Μαρίνα	<50	1	50	50
		50-100	4	300	75
		101-200	0		0
		>200	2	545	272,5
5	Μόδι	<50	0	0	0
		50-100	0	0	0
		101-200	0	0	0
		>200	2	459	229,5
ΣΥΝΟΛΟ			35	7006	200,17
ΑΜΦΙΚΛΕΙΑ					
1	Αμφίκλεια	<50	16	397,1	24,82
		50-100	1	86	86
		101-200	8	1103	137,9
		>200	5	2055	411
2	Ξυλικοί	<50	1	40	40
		50-100	0	0	0
		101-200	1	200	200
		>200	0	0	0
3	Τιθρώνιο	<50	0	0	0
		50-100	0	0	0
		101-200	0	0	0
		>200	1	210	210
4	Δρυμαία	<50	0	0	0
		50-100	0	0	0
		101-200	0	0	0
		>200	2	690	345
ΣΥΝΟΛΟ			35	4781,1	136,60
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ			105	18793,1	178,98

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

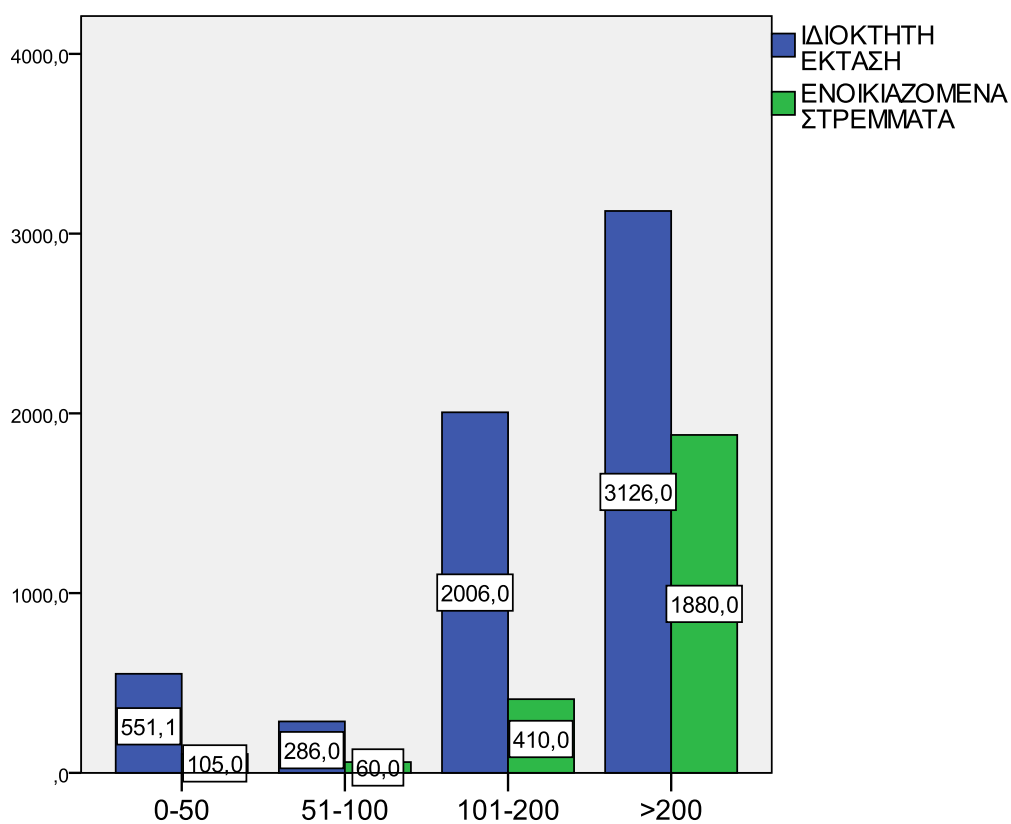
Το ότι οι δύο Δήμοι Τιθορέας και Αμφίκλειας είναι δήμοι που στηρίζονται περισσότερο στη φυτική παραγωγή παρά στη ζωική φαίνεται και στο **Διάγραμμα 5.14**. Ποσοστό 78,6% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι το εισόδημά του προέρχεται καθαρά από τη φυτική παραγωγή, το 11,4% περισσότερο από τη φυτική παραγωγή, ενώ μόλις το 4,3% δήλωσε ότι το εισόδημά του προέρχεται από την κτηνοτροφία και 5,7% και από τα δύο.

Διάγραμμα 5.14. Πηγές εισοδήματος γεωργικής παραγωγής

Όσον αφορά το αν τα καλλιεργούμενα στρέμματα είναι ιδιόκτητα ή ενοικιαζόμενα φαίνεται ότι και εδώ ακολουθείται η νοοτροπία του Έλληνα που προτιμά την ιδιοκτησία έναντι του ενοικίου. Έτσι, ειδικά στις μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις 0-50 στρέμματα και 51-100 στρέμματα η καλλιεργούμενη έκταση είναι κατά κύριο λόγο ιδιόκτητη. Αύξηση των ενοικιαζόμενων στρεμμάτων παρατηρείται καθώς αυξάνει το μέγεθος εκμετάλλευσης και κυρίως πάνω από 200 στρέμματα (**Διάγραμμα 5.15**). Σε αυτές τις περιπτώσεις οι παραγωγοί νοικιάζουν μικρό μέγεθος γης, συνήθως τα διπλανά στρέμματα, για επέκταση της παραγωγής.

Διάγραμμα 5.15. Συνολικός αριθμός ιδιόκτητων και ενοικιαζόμενων στρεμμάτων

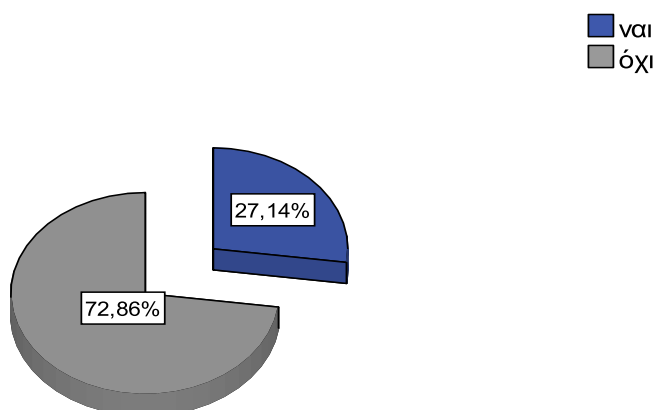
Επίσης, εντοπίστηκαν λίγες περιπτώσεις ενοικίασης προς τρίτους, συγκεκριμένα 7 περιπτώσεις που αφορούν μικρού μεγέθους εκτάσεις γύρω στα 30 στρέμματα.

5.1.3 Μορφές διαφοροποίησης

Η διαφοροποίηση όπως έχει ήδη αναφερθεί, διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες, τη διαφοροποίηση εμβάθυνσης (deepening), τη διαφοροποίηση διεύρυνσης (broadening) και τη διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης (regrounding). Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η διερεύνηση των όψεων αυτών της διαφοροποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων ανά δήμο και ειδικότερα ανά δημοτικό διαμέρισμα της περιοχής.

Στο δείγμα μας οι 19 από τους 70 ερωτώμενους παρουσιάζουν διαφοροποίηση εμβάθυνσης και αντίστοιχα οι 10 από αυτούς παρουσιάζουν παράλληλα διαφοροποίηση διεύρυνσης και οι 6 διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης. Επομένως το 27,14% του δείγματος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων φαίνεται ότι παρουσιάζουν κάποιο είδος διαφοροποίησης των γεωργικών δραστηριοτήτων τους.

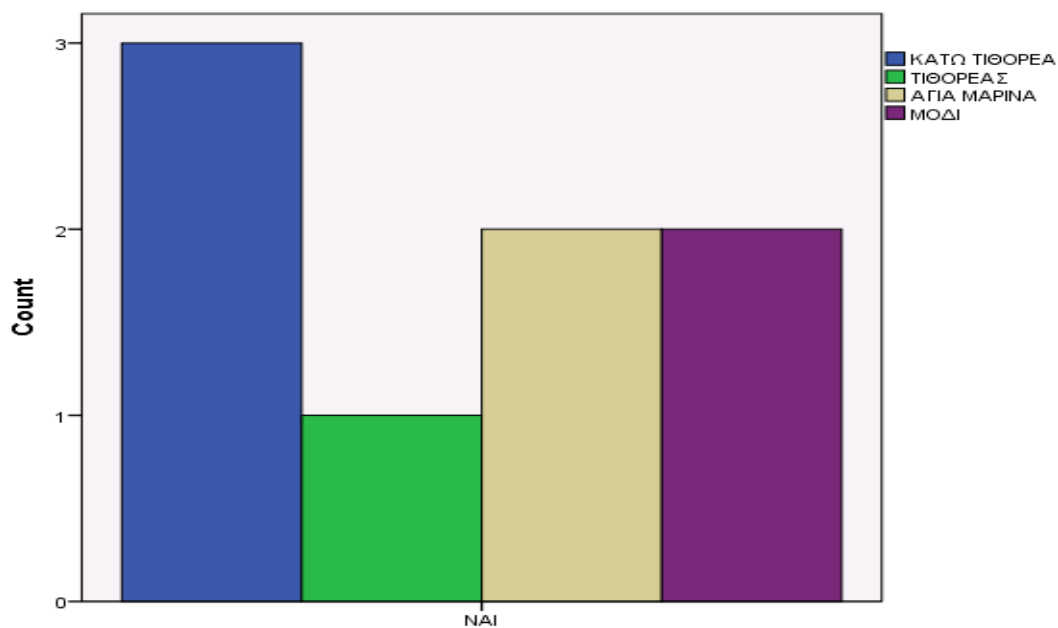
Διάγραμμα 5.16. Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής

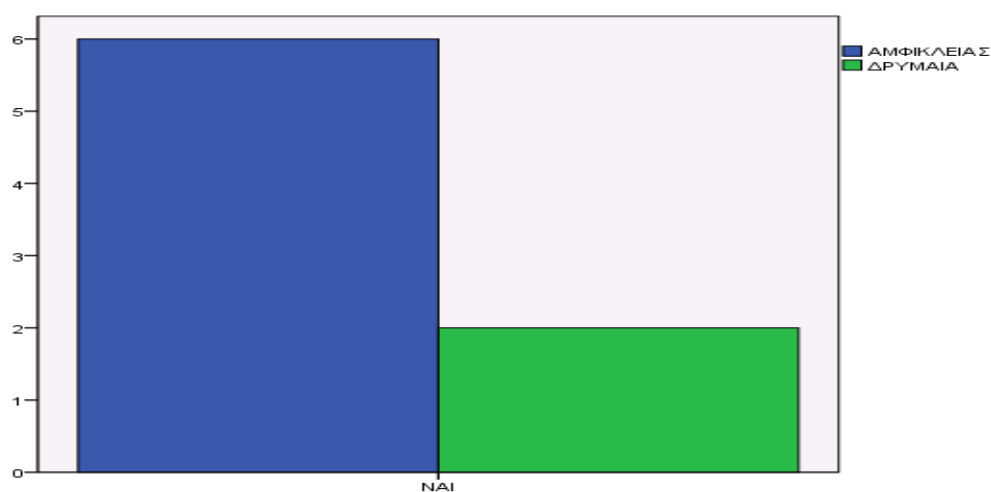
5.1.3.1 Διαφοροποίηση εμβάθυνσης

Οι εκμεταλλεύσεις που εμφανίζουν διαφοροποίηση εμβάθυνσης είναι ισομοιρασμένες στο Δήμο Τιθορέας και Αμφίκλειας όπως φαίνεται και στα παρακάτω διαγράμματα.

Διάγραμμα 5.17. Διαφοροποίηση εμβάθυνσης στο Δήμο Τιθορέας ανά δημοτικό διαμέρισμα

Διάγραμμα 5.18. Διαφοροποίηση εμβάθυνσης στο Δήμο Αμφίκλειας ανά δημοτικό διαμέρισμα

Η **Κάτω Τιθορέα** φαίνεται να συγκεντρώνει τις περισσότερες περιπτώσεις διαφοροποίησης εμβάθυνσης στο δήμο Τιθορέας. Ένας παραγωγός εμφανίζει διαφοροποίηση με βιολογική γεωργία. Συγκεκριμένα, έχει από το 2005 μπιζέλια, βίκο, κριθάρι, τριφύλλι και ελιές βιολογικής καλλιέργειας γύρω στα 230 στρέμματα. Ο ίδιος έχει ξεκινήσει από το 2005 καλλιέργεια ηλίανθου 60 στρέμματα και πουλάει απευθείας το γάλα σε ποσοστό 50% της κτηνοτροφικής του παραγωγής από το 2003. Ένας ακόμη παραγωγός στην Κάτω Τιθορέα καλλιεργεί βιολογικά φασόλια, αν και βρίσκεται ακόμα σε μεταβατικό στάδιο, καθώς η εκμετάλλευσή του εντάχθηκε στο πρόγραμμα το 2011. Μια ακόμη περίπτωση ενός παραγωγού εντοπίζεται στο ίδιο δημοτικό διαμέρισμα με 270 στρέμματα ολοκληρωμένης καλλιέργειας βαμβακιού από το 2009.

Στην **Τιθορέα** έχουμε ένα παραγωγό που έχει διαφοροποιημένη δραστηριότητα, τόσο με ολοκληρωμένη γεωργία βαμβακιού από το 2010 με 125 στρέμματα όσο και με καλλιέργεια ροδιών από το 2010 σε 35 στρέμματα.

Στην **Αγία Μαρίνα** εντοπίστηκε η περίπτωση ενός παραγωγού που παρουσιάζει διαφοροποίηση με ολοκληρωμένη γεωργία καπνού Virginia από το 2010 με 150 στρέμματα και έχει προβεί και σε καλλιέργεια ελιάς ισπανικού τύπου Arbekina με έκταση 75 στρεμμάτων με προοπτική να δημιουργήσει και συσκευαστήριο για την παραγωγή ελαιολάδου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση ενός αγρότη στην ίδια περιοχή που ενώ είχε βιολογική καλλιέργεια ντομάτας από το 2005 σε 35 στρέμματα, αναγκάστηκε να διακόψει το 2005 λόγω προβλημάτων στη συσκευασία. Μάλιστα πρότεινε να μπορούν να έρχονται επισκέπτες στο χώρο της εκμετάλλευσης και να μαθαίνουν για τον τρόπο εφαρμογής αυτής της καλλιέργειας και να συνδέεται με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης για να εποπτεύει την καλλιέργεια. Η πρόταση, αν και είχε στοιχεία πρωτοτυπίας απορρίφθηκε.

Στο **Μόδι** εντοπίστηκαν δύο καλλιεργητές διαφοροποίησης εμβάθυνσης. Ο ένας από αυτούς ασχολείται με ολοκληρωμένη γεωργία βαμβακιού από το 2009 καλύπτοντας έκταση 100 στρεμμάτων και παράλληλα προβαίνει σε τυροκόμιση του γάλακτος των 70 προβάτων που έχει. Ο δεύτερος ασχολείται με ολοκληρωμένη γεωργία βαμβακιού από το 2011 με 90 στρέμματα.

Στο Δήμο Αμφίκλειας έχουμε 6 παραγωγούς με διαφοροποίηση εμβάθυνσης στο Δ.Δ. Αμφίκλειας και δύο στη Δρυμαία.

Στο Δ.Δ Αμφίκλειας και οι 6 παραγωγοί έχουν ολοκληρωμένη γεωργία κυρίως βαμβακιού, αλλά εντοπίστηκε και μια περίπτωση καλλιέργειας ελιάς τύπου Arbekina 25 στρέμματα και μια σιτηρών 150 στρέμματα. Παράλληλα με την ολοκληρωμένη γεωργία έχουμε την περίπτωση ενός παραγωγού που καλλιεργεί βιολογική πατάτα, μηδική και σιτηρά σε 150 στρέμματα. Αξιόλογο είναι να αναφερθεί και η περίπτωση ακόμη ενός παραγωγού που εκτός από ολοκληρωμένη γεωργία έχει 105 στρέμματα καρυδιές και διαθέτει το 80% της παραγωγής απευθείας στο Βασιλόπουλο από το 2002.

Στη Δρυμαία εντοπίζονται δύο παραγωγοί με διαφοροποίηση εμβάθυνσης που αφορά ολοκληρωμένη καλλιέργεια βαμβακιού.

Πίνακας 5.2. Είδη διαφοροποίησης εμβάθυνσης

	ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	4
	ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	13
	ΝΕΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	4
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ	ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΠΩΛΗΣΗ	2
	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	1

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Πίνακας 5.3. Είδη διαφοροποίησης εμβάθυνσης ανά Δ.Δ κάθε Δήμου

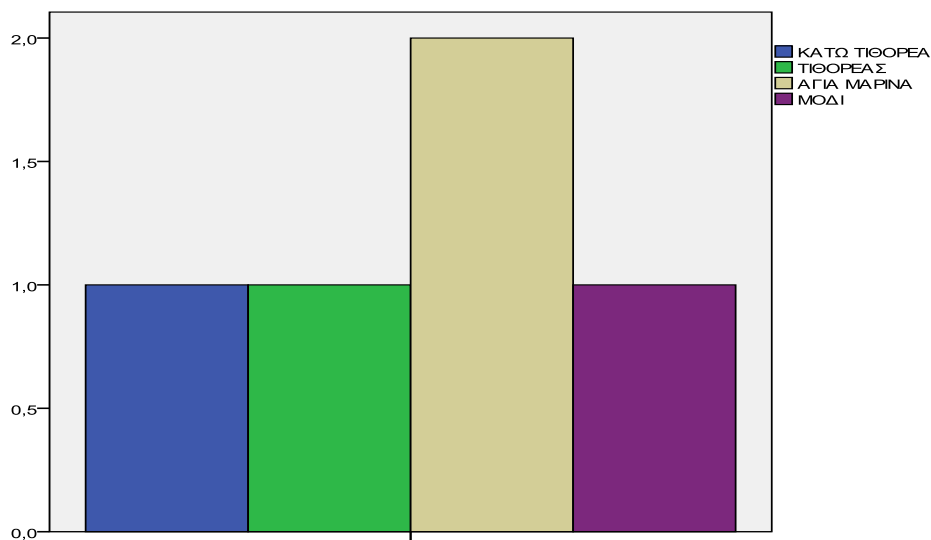
	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΥΞΗΣΗΣ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ				
	ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΟΛΟΚΛ/ΜΕΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΝΕΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΠΩΛΗΣΗ	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ
ΔΗΜΟΣ ΤΙΘΟΡΕΑΣ					
Κάτω Τιθορέα	2	1	1	1	0
Τιθορέα	0	1	1	0	0
Αγία Μαρίνα	1	1	1	0	0
Μόδι	0	2	0	0	1
ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ					
Αμφίκλεια	1	6	1	1	0
Δρυμαία	0	2	0	0	0

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

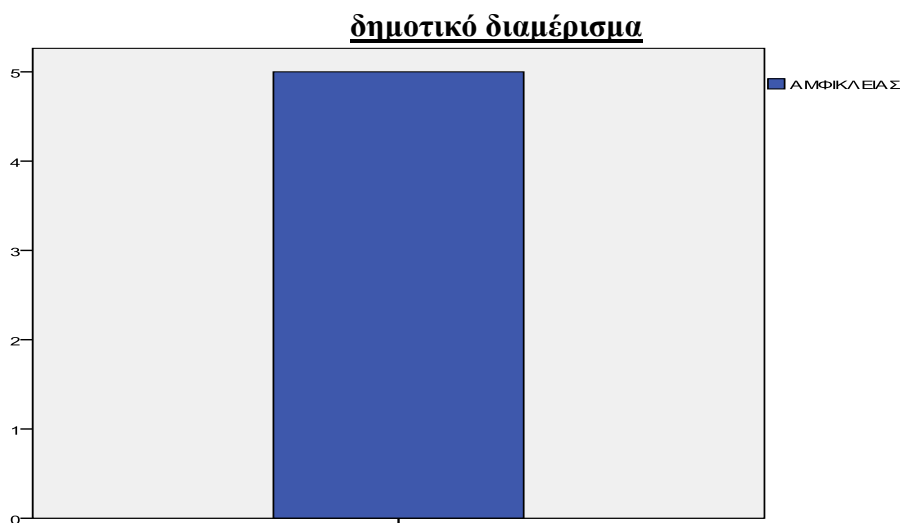
5.1.3.2 Διαφοροποίηση διεύρυνσης

Οι εκμεταλλεύσεις που εμφανίζουν διαφοροποίηση διεύρυνσης είναι ισομοιρασμένες στο Δήμο Τιθορέας και Αμφίκλειας με 5 οικογενειακές εκμεταλλεύσεις να εμφανίζουν διαφοροποίηση διεύρυνσης σε κάθε έναν δήμο αντίστοιχα. Αποκλίνουν όμως ως προς τη μορφή της διεύρυνσης που εκδηλώνεται.

Διάγραμμα 5.19. Διαφοροποίηση διεύρυνσης στο Δήμο Τιθορέας ανά δημοτικό διαμέρισμα

Διάγραμμα 5.20. Διαφοροποίηση διεύρυνσης στο Δήμο Αμφίκλειας ανά

Πίνακας 5.4. Είδη διαφοροποίησης διεύρυνσης

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	2
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	7
ΆΛΛΕΣ ΜΙΚΡΟΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	2

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Στο Δήμο Τιθορέας οι μορφές διεύρυνσης αφορούν κατά κύριο λόγο εγκατάσταση φωτοβολταϊκών με 2 περιπτώσεις στο Δ.Δ Άγιας Μαρίας, 1 στην Κάτω Τιθορέα, 1 στην Τιθορέα και 1 στο Μόδι. Οι επενδύσεις αυτές είναι πρόσφατες με έτος έναρξης το 2010 και το 2011 και αφορούν εκτάσεις γύρω στα 5 στρέμματα, εκτός από την περίπτωση στην Τιθορέα όπου δεσμεύτηκαν 42 στρέμματα. Η φυσιογραφία του χώρου της εγκατάστασης είναι πεδινή. Μόνο στο Δ.Δ Μοδίου έχουμε μια εγκατάσταση σε επικλινές έδαφος. Εντοπίστηκε και η περίπτωση ενός παραγωγού στην Κάτω Τιθορέα, όπου εκτός από τα φωτοβολταϊκά προχώρησε και σε μετατροπή των ξηραντηρίων καπνού που διέθετε, σε καύσιμο βιομάζας με δική του πρωτοβουλία και έρευνα το 2007.

Στο Δήμο Αμφίκλειας οι διαφοροποιήσεις διεύρυνσης παρατηρούνται όλες στο Δ.Δ Αμφίκλειας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός παραγωγού, ο οποίος αν και απόφοιτος γυμνασίου, ίδρυσε ένα Motel 32 κλινών το 2008 με περίπου 40 διανυκτερεύσεις ανά έτος. Στην επιχείρηση απασχολούνται και τα τέσσερα μέλη της οικογένειας χωρίς να υπάρχουν μισθωτοί. Παράλληλα, λειτουργεί και κέντρο εστίασης (ταβέρνα) με 14 τραπέζια πάλι ως οικογενειακή επιχείρηση από το 2008. Ο ίδιος ασχολείται και με τα κηπευτικά. Επίσης, ένας άλλος παραγωγός στράφηκε στον αγροτουρισμό με τη δημιουργία 4 καταλυμάτων από το 2005, όπου απασχολούνται τα τρία μέλη της οικογένειας. Οι άλλες δύο περιπτώσεις αφορούν την παραγωγή ενέργειας και συγκεκριμένα εγκατάσταση φωτοβολταϊκών με τα ίδια χαρακτηριστικά όπως στο Δήμο Τιθορέας, γύρω δηλαδή στα 5 στρέμματα, κάθε εγκατάσταση με πρόσφατο έτος έναρξης και φυσιογραφία εγκατάστασης πεδιάδα.

Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες όπως παρατηρούμε από τα δεδομένα είναι μάλλον περιορισμένες, παρόλο που το συγκεκριμένο αγροτικό τοπίο σε συνδυασμό με το χιονοδρομικό κέντρο που απέχει λίγα χιλιόμετρα ενδείκνυται γι' αυτού του είδους τον εναλλακτικό τουρισμό. Αυτό που εισπράξαμε και από τις ελάχιστες προσπάθειες που παρατηρήθηκαν στο επίπεδο αυτό, είναι ότι η οικονομική βιωσιμότητα των αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι μέτρια και το εισόδημα που αποκομίζεται δεν είναι τόσο σημαντικό, αφού πολλά καταλύματα αντιμετωπίζουν προβλήματα πληρότητας. Παράλληλα, παρατηρείται ότι οι όποιες αγροτουριστικές δραστηριότητες δεν υποστηρίζονται από τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα της περιοχής που θα μπορούσαν να δώσουν προστιθέμενο εισόδημα σε αυτές. Αξίζει να σημειωθεί ότι η γυναικεία επιχειρηματικότητα που θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της πώλησης παραδοσιακών προϊόντων (τρόφιμα, είδη χειροτεχνίας), αναδεικνύοντας την πολιτισμική κληρονομιά και κουλτούρα, δεν έχει αναπτυχθεί. Έτσι η περιορισμένη ποικιλία αγροτουριστικού προϊόντος αλλά και οι επιλογές επισκεψιμότητας, μειώνουν τη ζήτηση και τη διάρκεια της αγροτουριστικής περιόδου. Γεγονός που έχει ως συνέπεια την 'αποχή' ή την απροθυμία δραστηριοποίησης επενδυτών, παρά την παροχή σοβαρών κινήτρων.

Πίνακας 5.5. Είδη διαφοροποίησης διεύρυνσης ανά Δ.Δ σε κάθε Δήμο

ΔΗΜΟΣ ΤΙΘΟΡΕΑΣ	ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	ΑΛΛΕΣ ΜΙΚΡΟΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ
Κάτω Τιθορέα	0	1	1
Τιθορέας	0	1	0
Αγία Μαρίνα	0	2	0
Μόδι	0	1	0
ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ			
Αμφίκλειας	2	2	1

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

5.1.3.3 Διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης

Όσον αφορά τη διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης, το 12,8% των αγροτικών εκμεταλλεύσεων εμφανίζουν κάποιο είδος διαφοροποίησης αναδιοργάνωσης του αγροτικού νοικοκυριού. Από αυτές δύο μόνο περιπτώσεις στην Αγία Μαρίνα (36 στρέμματα) και στην Αμφίκλεια (12 στρέμματα) νοικιάζουν στρέμματα σε τρίτους και είναι άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Οι υπόλοιποι φαίνεται ότι στρέφονται στην πολυαπασχόληση, στην απασχόληση των μελών του αγροτικού νοικοκυριού εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης, προκειμένου να αυξήσουν το εισόδημά τους. Αναφέρουμε την περίπτωση ενός μαθηματικού στην Αμφίκλεια που, ενώ η κύρια απασχόληση του είναι η γεωργία με 400 στρέμματα, παραδίδει και ιδιαίτερα μαθήματα, ενώ η γυναίκα του παράλληλα είναι δημόσιος υπάλληλος. Επίσης, κάποιος άλλος παραγωγός στην Αμφίκλεια δουλεύει παράλληλα ως εποχικός υπάλληλος στο χιονοδρομικό κέντρο. Στα υπόλοιπα νοικοκυριά απασχολείται συνήθως η σύζυγος ως ιδιωτική υπάλληλος, ενώ βρέθηκε και μια περίπτωση τριμελούς αγροτικής εκμετάλλευσης, όπου ο γιος διατηρεί παράλληλα βιοτεχνία επισκευής γεωργικών μηχανημάτων.

Πρώτος, σε σειρά προτεραιότητας, λόγος ώθησης για πρόσθετη απασχόληση που διατύπωσαν οι ερωτώμενοι είναι η αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος, κάτι το οποίο έρχεται να επιβεβαιώσει τη συρρίκνωση του αγροτικού εισοδήματος. Ακολουθεί η επιθυμία για κοινωνική επαφή, που υποδηλώνει τις δύσκολες συνθήκες εργασίας και την απομόνωση του γεωργικού επαγγέλματος. Ως τρίτος λόγος αναφέρεται η επιθυμία φυγής από τη γεωργία. Η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας αλλά και ο αρκετός ελεύθερος χρόνος, που υπάρχει εξαιτίας της εποχικότητας που έχει το αγροτικό επάγγελμα, αναφέρθηκαν επίσης ως παράγοντες πρόσθετης απασχόλησης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε την περίπτωση ενός άνδρα στο Δ.Δ Αμφίκλειας με 605 στρέμματα, 65 ετών, συνταξιούχο και απόφοιτο Πανεπιστημίου, ο οποίος έχει διαφοροποιήσει τις γεωργικές του δραστηριότητες, τόσο σε διάφορες μορφές εμβάθυνσης όσο και διεύρυνσης. Συγκεκριμένα, έχει εφαρμόσει ολοκληρωμένη γεωργία βαμβακιού, 200 στρέμματα και καρυδιών, 105 στρέμματα,

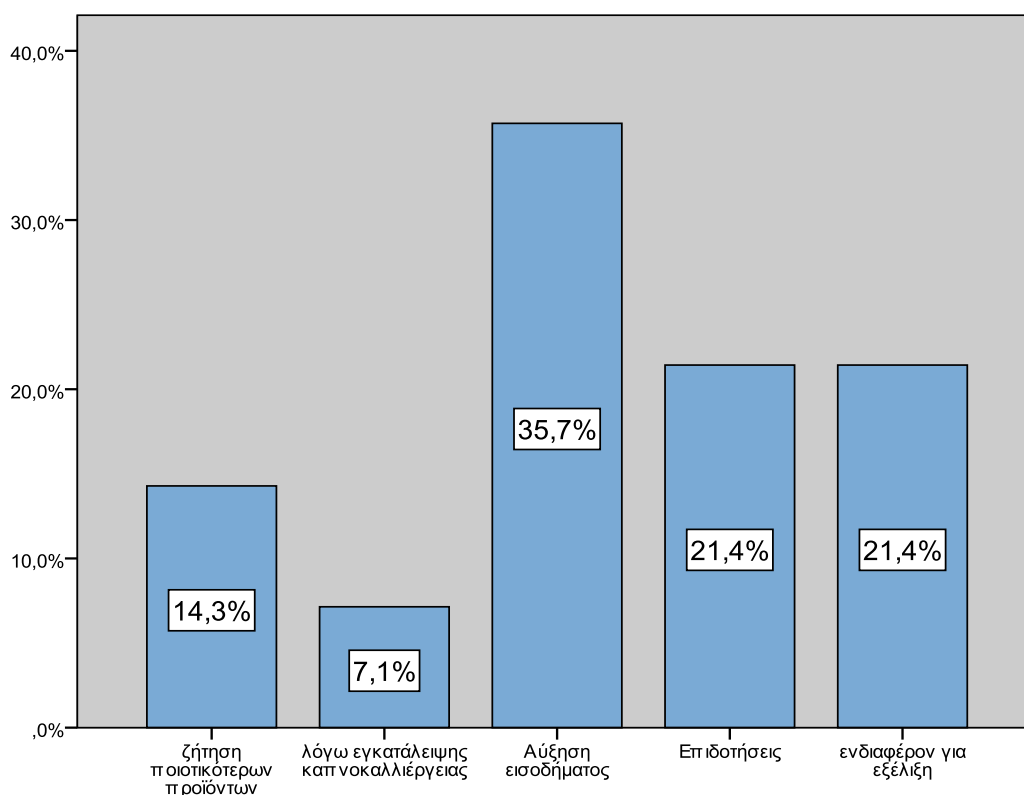
την παραγωγή των οποίων πουλάει απευθείας σε εμπόρους είτε σε καταστήματα «Βασιλόπουλος». Επίσης, έχει επενδύσει 5 στρέμματα και σε φωτοβολταϊκά.

Αξιόλογη είναι και η δραστηριότητα ενός άνδρα 40 ετών, απόφοιτου λυκείου, από το Δ.Δ Αμφίκλειας, που με 330 στρέμματα έχει διαφοροποίηση εμβάθυνσης με ολοκληρωμένη καλλιέργεια βαμβακιού 120 στρέμματα και σιταριού 60 στρέμματα, αλλά και διεύρυνσης, αναπτύσσοντας αγροτουριστικές δραστηριότητες με τη λειτουργία 4 καταλυμάτων.

Ως βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί, με τις μη συμβατικές καλλιέργειες αναφέρονται οι καιρικές συνθήκες, οι δυσκολίες στην πώληση των προϊόντων, η εύκολη προσβολή από μύκητες και σκουλήκια, που όπως αναμένεται δημιουργούν καταστροφή στη σοδειά. Γενικά, αυτό που διατυπώθηκε από τους ερωτώμενους είναι ότι η εικόνα της βιολογικής γεωργίας είναι απογοητευτική. Επίσης, στην απευθείας πώληση των γεωργικών προϊόντων υπάρχει δυσκολία προσέγγισης των εμπόρων και οι τιμές είναι δυσανάλογες του κόστους και της προσπάθειας.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι τα κίνητρα που οδήγησαν τους παραγωγούς να διαφοροποιήσουν τις δραστηριότητές τους είναι κίνητρα κυρίως οικονομικά, όπως η αύξηση εισοδήματος σε ποσοστό 35,7% και οι επιδοτήσεις που δόθηκαν σε 21,4% (**Διάγραμμα 5.21**). Ωστόσο το 21,4% δήλωσε ότι υποκινήθηκε από το ενδιαφέρον για εξέλιξη ενώ οι υπόλοιποι από λόγους ανταπόκρισης στη ζήτηση ποιοτικότερων προϊόντων αλλά και λόγω εγκατάλειψης της καπνοκαλλιέργειας.

Διάγραμμα 5.21. Κίνητρα που οδήγησαν στη διαφοροποίηση

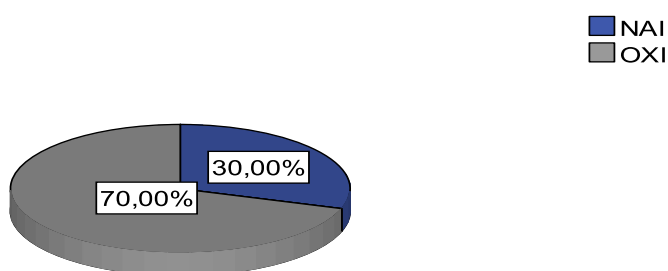

5.1.4 Ο ρόλος της αγροτικής πολιτικής/ ΚΑΠ στη διαφοροποίηση

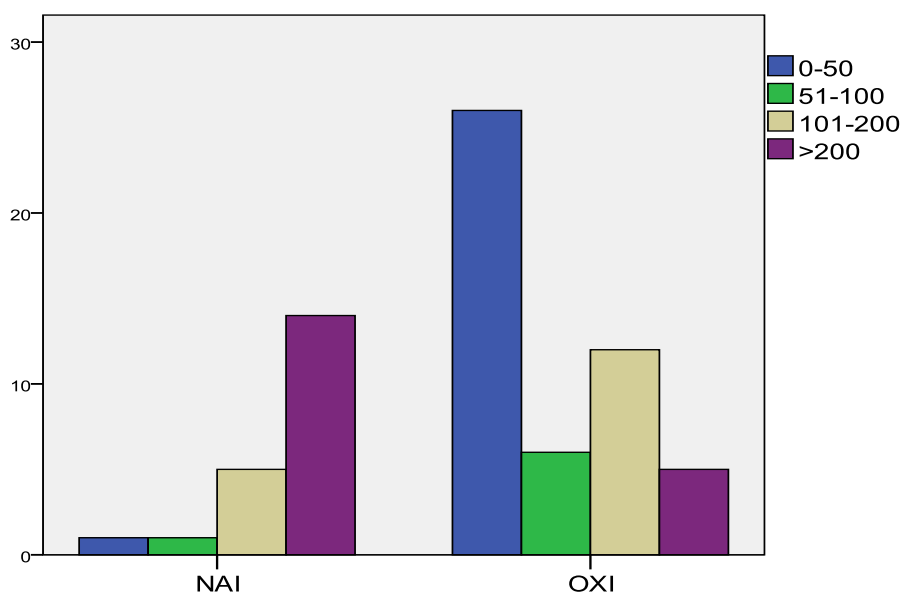
Η αγροτική πολιτική με σκοπό την αναδιάρθρωση της αγροτικής υπαίθρου προσανατολίζεται σε στρατηγικές οι οποίες αποσκοπούν στην ενίσχυση των εισοδημάτων των αγροτών μέσα από τη συμμετοχή τους σε κάποια από τα προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα της ΚΑΠ. Τέτοια προγράμματα είναι τα σχέδια βελτίωσης, τα προγράμματα νέων αγροτών, η πρόωγη συνταξιοδότηση, οι βιολογικές καλλιέργειες και η κτηνοτροφία, η ολοκληρωμένη γεωργία, τα προγράμματα εγκατάστασης ενέργειας και διασφάλισης ποιότητας. Συνάμα εντάσσονται τα προγράμματα ΟΠΑΑΧ όπως και τα αναπτυξιακά LEADER, που συμβάλλουν στη δημιουργία νέων ευκαιριών για την απασχόληση του αγροτικού πληθυσμού και στοχεύουν στην ολοκληρωμένη ανάδειξη της τοπικής κληρονομιάς και ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας .

Στην έρευνα το 30%, δηλαδή οι 21 από τους 70 ερωτώμενους, συμμετείχαν σε κάποιο από τα παραπάνω προγράμματα, όπως φαίνεται και από τα παρακάτω **Διαγράμματα 5.22 & 5.23**. Αντίστοιχα ήταν κατά κύριο λόγο κάτοχοι μεγάλων εκμεταλλεύσεων με μέγεθος εκμετάλλευσης άνω των 100 στρεμμάτων και άτομα που εμφάνιζαν κάποιο είδος διαφοροποίησης στην εκμετάλλευσή τους.

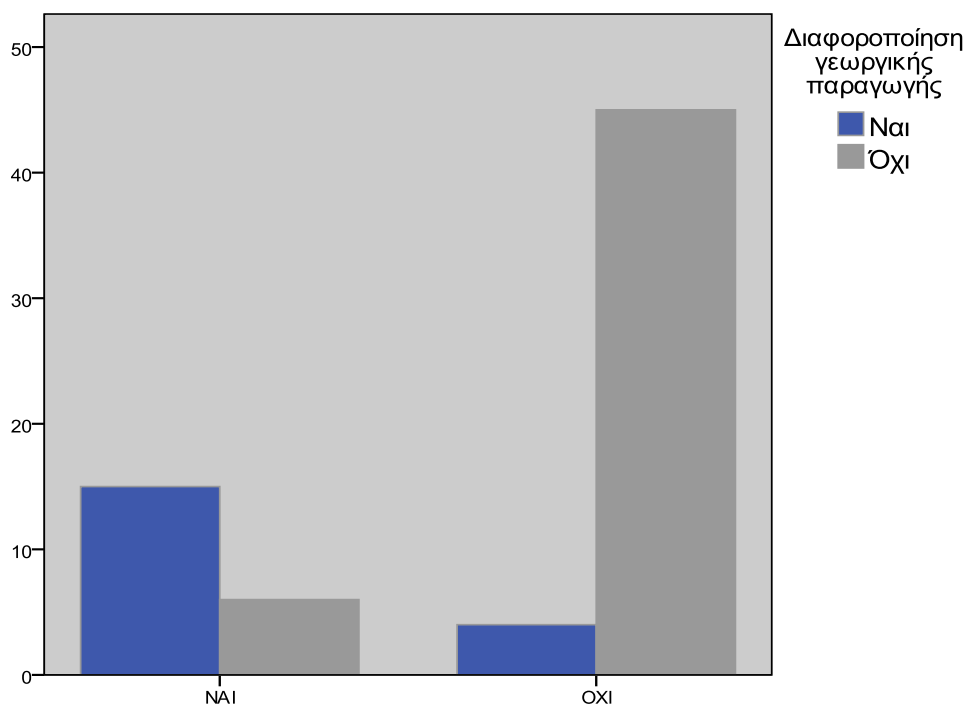
Διάγραμμα 5.22. Συμμετογή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα

Διάγραμμα 5.23. Συμμετογή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα ανά μέγεθος εκμετάλλευσης

Διάγραμμα 5.24. Συμμετογή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα ανάλογα με τη διαφοροποίηση παραγωγής

Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον **πίνακα 5.6**, υλοποιήθηκαν 16 σχέδια βελτίωσης, 4 σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης, δημιουργήθηκαν 4 νέες εκμεταλλεύσεις μέσω του προγράμματος των Νέων Αγροτών, 1 εκμετάλλευση εντάχθηκε στο πρόγραμμα Βιολογικής γεωργίας, 4 στα φωτοβολταϊκά και 1 στο πρόγραμμα του ΟΠΑΑΧ Στερεάς Ελλάδος. Αναλυτικά, τα σχέδια βελτίωσης φαίνονται στον **πίνακα 5.7** και αφορούν κυρίως μηχανήματα καπνού, ποτιστικά και αποθήκες.

Πίνακας 5.6. Είδη προγραμμάτων διαρθρωτικού χαρακτήρα

Σχέδιο βελτίωσης	Νέοι Αγρότες	Βιολογική Γεωργία	ΟΠΑΑΧ Στ.Ελλάδος	Φωτοβολταϊκά	Ολοκληρωμένη διαχείριση
16	4	1	1	4	4

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

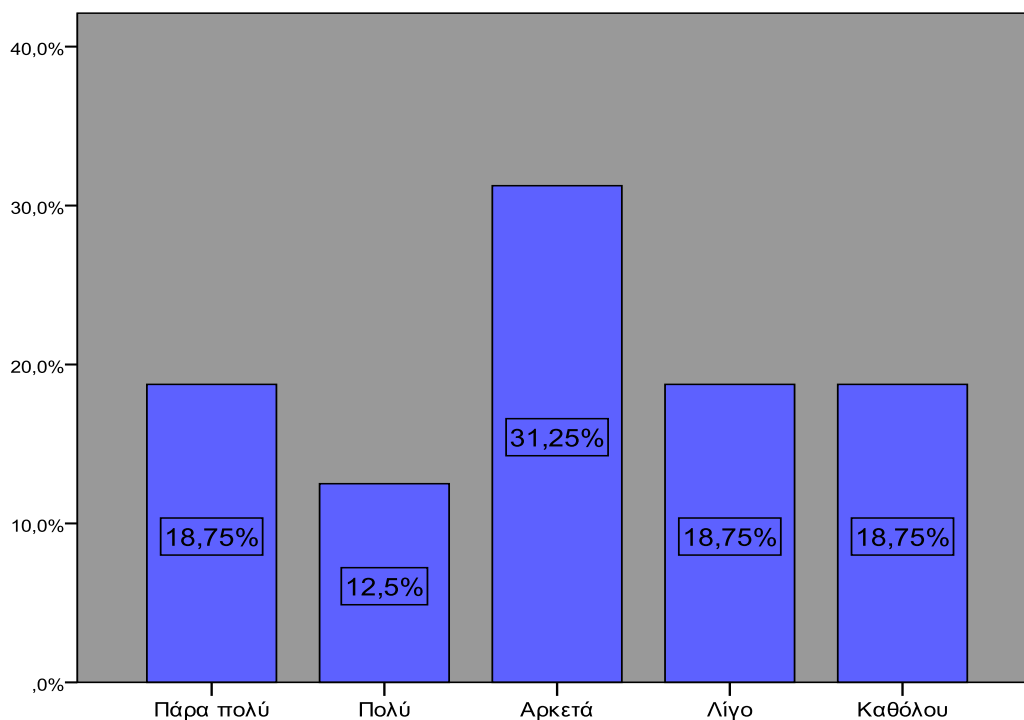
Πίνακας 5.7 Είδος επένδυσης στο σχέδιο βελτίωσης

ΠΟΤΙΣΤΙΚΑ	4
ΜΗΧ/ΤΑ ΚΑΠΝΟΥ	5
ΨΕΚΑΣΤΙΚΑ	1
ΣΤΑΒΛΟΣ	1
ΜΗΧ/ΤΑ ΓΕΩΤΡΗΣΗΣ	1
ΑΠΟΘΗΚΗ	3
ΕΞΟΥΥΞΗ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΚΙΝΗΤΗΡΑ	1
ΣΥΝΟΛΟ	16

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Τα προγράμματα νέων αγροτών ήταν δεκαετούς δέσμευσης. Σε πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας εντάχθηκε ένας αγρότης στην Κάτω Τιθορέα από το 2005 και σκοπεύει να ενταχθεί και σε πρόγραμμα διασφάλισης ποιότητας για να παίρνει πιστοποίηση από την εταιρία πιστοποίησης «Βιοελλάς». Η συμμετοχή σε πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ της Στερεάς Ελλάδας, αφορούσε έναν παραγωγό στο Δ.Δ Αμφίκλειας που εντάχθηκε σε πρόγραμμα ενθάρρυνσης τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων το 2005 και ολοκληρώθηκε το 2008 στα πλαίσια του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Ο συγκεκριμένος ίδρυσε μοτέλ και ταβέρνα. Τα προγράμματα για τα φωτοβολταϊκά είναι πιο πρόσφατα. Ενεργοποιούνται το 2011 και αφορούν μικρές εκτάσεις, γύρω στα 20 στρέμματα. Η ολοκληρωμένη διαχείριση αφορά κυρίως την καλλιέργεια του βαμβακιού.

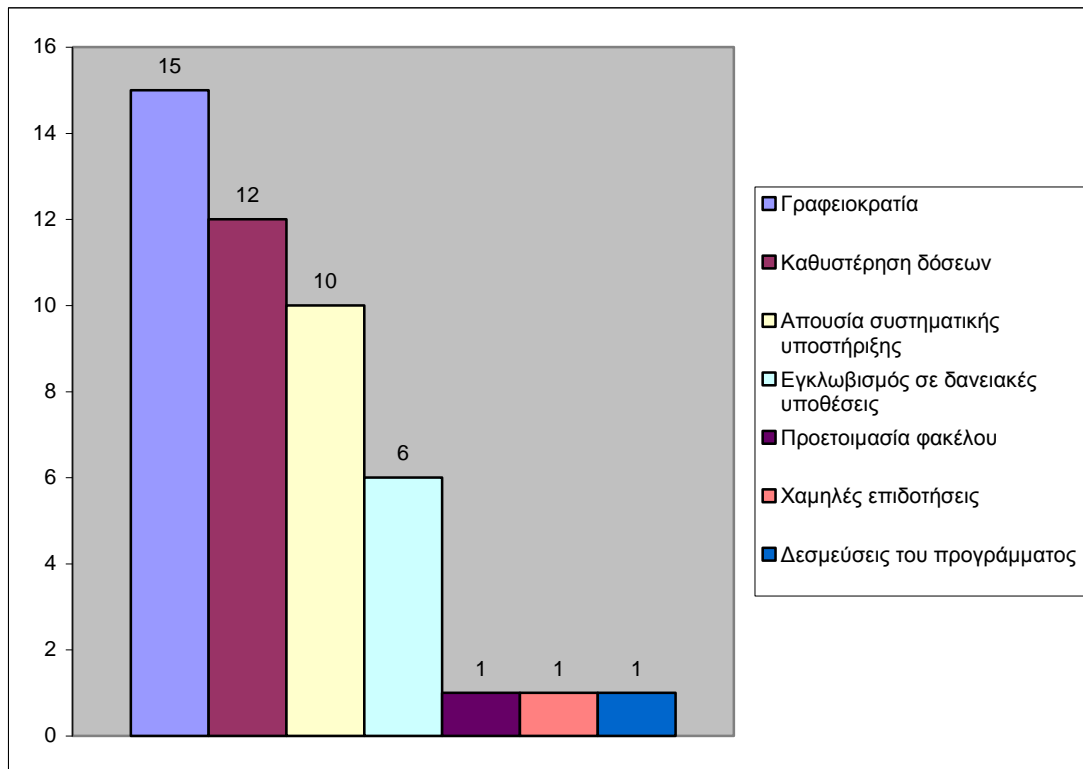
Διάγραμμα 5.25. Παρακίνηση από ενισχύσεις ΚΑΠ

Οι ενισχύσεις της ΚΑΠ παρακίνησαν σε μεγάλο βαθμό τους αγρότες ώστε να διαφοροποιήσουν τις δραστηριότητες τους, αφού το 31,25% δήλωσε αρκετά, το 18,75% πάρα πολύ και 12,5% πολύ. Εντύπωση βέβαια προκαλεί και το γεγονός ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό, γύρω στο 37%, δηλώνει ότι παρακινήθηκε λίγο έως καθόλου (**Διάγραμμα 5.25**).

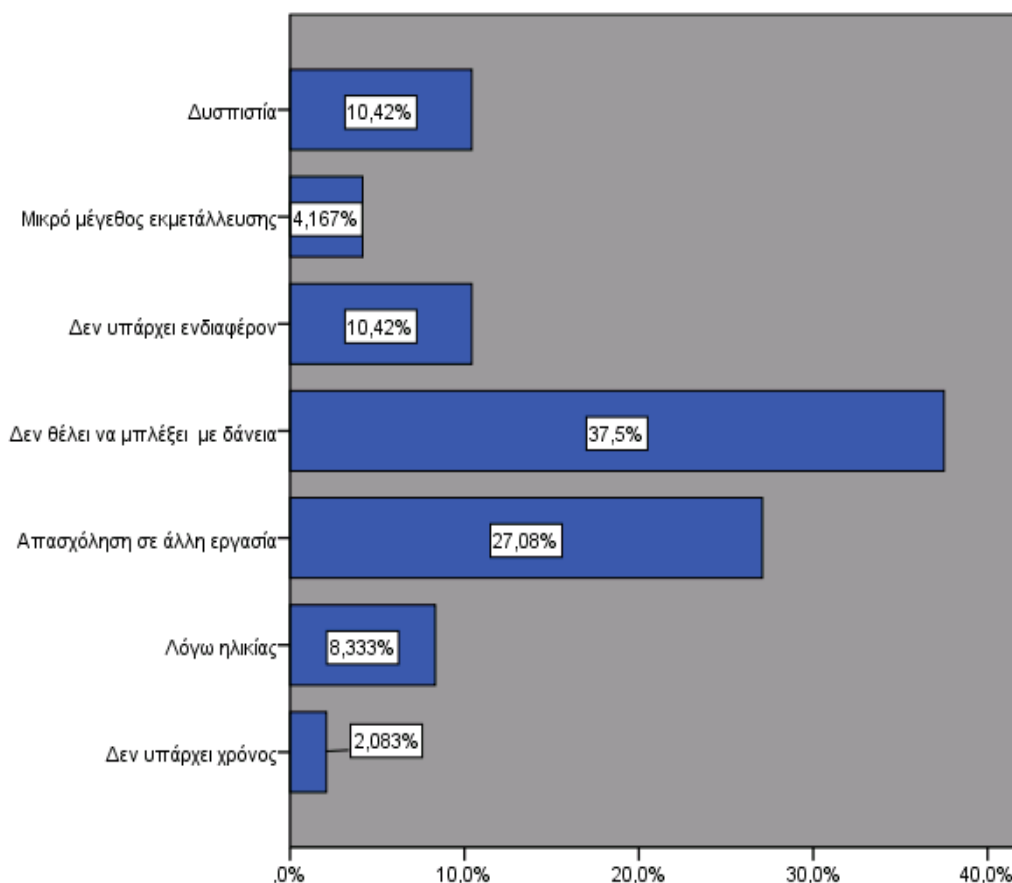
Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν σχετικά με το πρόγραμμα που εντάχθηκαν οι αγρότες όπως αναμενόταν, είχαν σχέση με τη γραφειοκρατία σε μεγάλο βαθμό, την καθυστέρηση δόσεων, την απουσία συστηματικής στήριξης και τον εγκλωβισμό σε δανειακές δεσμεύσεις. Θεωρούν απαραίτητη την απλούστευση των διαδικασιών, τη στήριξη από την πολιτεία και την οικονομική ενίσχυση, πράγματα που έλειπαν κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα.

Διάγραμμα 5.26. Προβλήματα που αντιμετώπισαν οι αγρότες από τη συμμετοχή τους σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα

Ο κυριότερος λόγος μη συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα, είναι η αποφυγή εμπλοκής σε δάνεια σε ποσοστό 37,5%. Ένα μεγάλο ποσοστό επίσης αφορά αγρότες που ασκούν τη γεωργία συμπληρωματικά και έχουν άλλη κύρια εργασία, οπότε και τα προγράμματα δεν παρουσιάζουν ουσιαστικό ενδιαφέρον γι' αυτούς. Αναφέρθηκαν, επίσης, η δυσπιστία για την ολοκλήρωση του προγράμματος, η προχωρημένη ηλικία, το μικρό μέγεθος εκμετάλλευσης, η έλλειψη χρόνου και η έλλειψη ενδιαφέροντος (Διάγραμμα 5.27).

Διάγραμμα 5.27. Λόγοι μη συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα

Κύρια πηγή ενημέρωσης για τα προγράμματα και τις νέες αλλαγές στον αγροτικό χώρο φαίνεται να είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αφού 58 στους 70 τη θεωρούν πολύ σημαντική πηγή πληροφόρησης. Και οι ιδιώτες γεωπόνοι παίζουν σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση των αγροτών αφού κατατάσσονται δεύτεροι στη λίστα προτίμησης με συχνότητα αναφοράς 45 στους 70. Το καφενείο, η λεγόμενη επικοινωνία «από στόμα σε στόμα» είναι επίσης ένα από τα μέρη όπου οι αγρότες θα πληροφορηθούν για τα προγράμματα. Ακολουθούν οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις, η νομαρχιακή διεύθυνση αγροτικής ανάπτυξης και το κοινοτικό γραφείο. Εδώ είναι εμφανής η έλλειψη υποστήριξης από αντιπροσώπους αρμόδιων υπηρεσιών και η προσφυγή σε άλλα μέσα προκειμένου να ενημερωθούν οι παραγωγοί.

Αυτό φαίνεται και από τον **πίνακα 5.8**, όπου γίνεται εμφανές ότι οι αγρότες δεν επισκέπτονται σε τακτική βάση την νομαρχία και τις αναπτυξιακές εταιρίες, καθώς μόλις το 5,71% τις επισκέπτεται συχνά. Μεγαλύτερα ποσοστά συχνής επίσκεψης

αναφέρονται για την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών και τους ιδιώτες γεωπόνους 15,71% και 11,43% αντίστοιχα.

Όσον αφορά τη συχνότητα προσφυγής στην ενημέρωση, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, ένα μεγάλο ποσοστό 85,7% των ερωτηθέντων φροντίζει να ενημερώνεται για τις εξελίξεις στον αγροτικό τομέα συχνά έως πολύ συχνά, ενώ το 14,3% σπάνια έως σχεδόν ποτέ (Διάγραμμα 5.28).

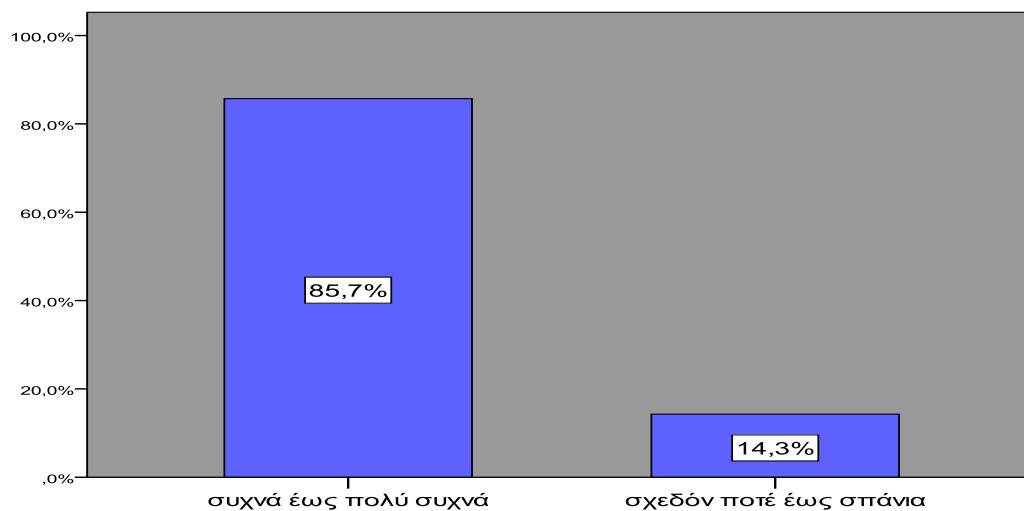
Σχετικά με τη στάση τους απέναντι σε κάθε τι καινούριο που εμφανίζεται στη γεωργία το 44,3% εμφανίζεται προοδευτικό απαντώντας, ότι φροντίζει να μαθαίνει, να δοκιμάζει και να εφαρμόζει πριν από άλλους παραγωγούς. Οι υπόλοιποι είναι περισσότερο ή λιγότερο συντηρητικοί, με το 24,3% να συνεχίζει με τον παλιό τρόπο, το 22,9% να περιμένει να δοκιμάσουν πρώτα οι άλλοι και το 8,6% να το εφαρμόζει όταν καθιερωθεί από την πλειονότητα (Διάγραμμα 5.29).

Πίνακας 5.8 Συχνότητα επίσκεψης διαφόρων φορέων

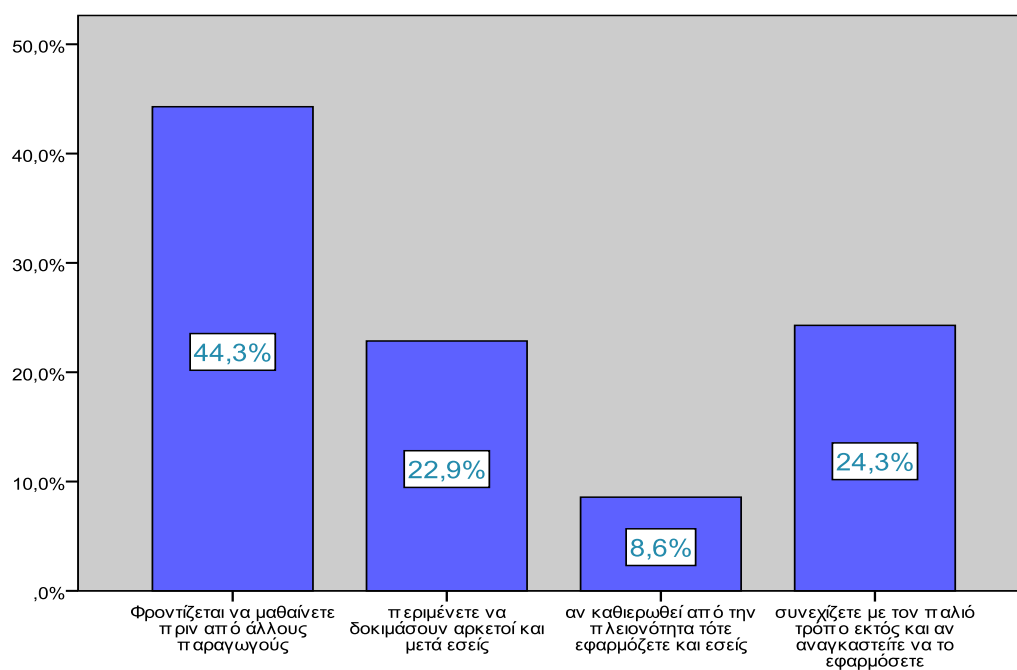
	<i>καθόλου έως σπάνια</i>	<i>συχνά</i>	<i>πολύ συχνά</i>
<i>Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης</i>	85,71	5,71	8,58
<i>Αναπτυξιακή Εταιρία</i>	90,00	5,71	4,29
<i>Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών</i>	77,14	15,71	7,14
<i>Ιδιώτες Γεωπόνοι</i>	80,00	11,43	8,57
<i>Κτηνίατρο</i>	97,14	1,43	1,43

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

Διάγραμμα 5.28. Ενημέρωση εξελίξεων

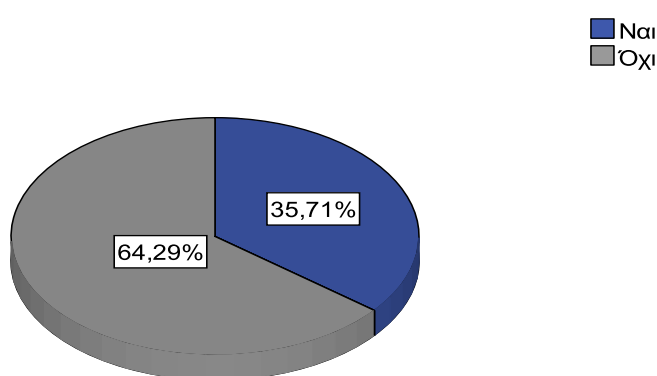

Διάγραμμα 5.29. Στάση απέναντι σε κάθε τι καινούριο που εμφανίζεται στη γεωργία

Η εφαρμογή της ενιαίας επιδότησης με βάση τα ατομικά δικαιώματα από το 2006 και μετά επηρέασε το 35,71% του δείγματος ως προς τις καλλιέργειες. Έτσι, οι περισσότεροι μείωσαν ή και εγκατέλειψαν την καλλιέργεια καπνού Virginia και βαμβακιού και αύξησαν την καλλιέργεια σιτηρών.

Διάγραμμα 5.30. Επηρεασμός της γεωργικής παραγωγής από την εφαρμογή της ενιαίας επιδότησης

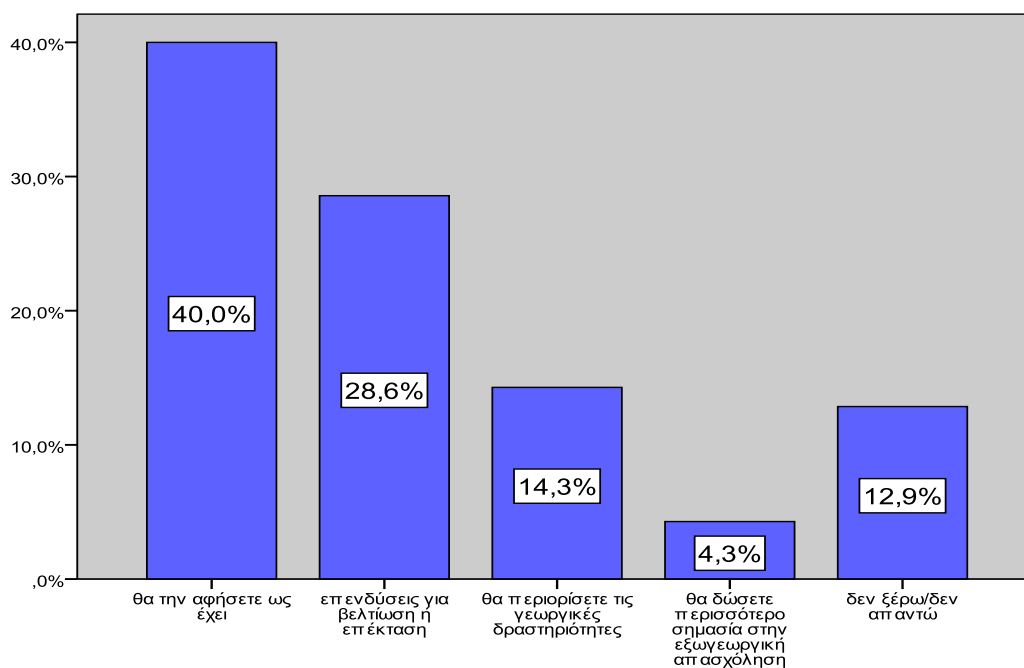
5.1.5 Το μέλλον της εκμετάλλευσης- το μέλλον των πρόσθετων δραστηριοτήτων

Στην ενότητα αυτή του ερωτηματολογίου περιέχονται ερωτήσεις που σκοπό έχουν να αποτυπώσουν τα σχέδια των αγροτών σχετικά με τη γεωργική εκμετάλλευση και το ενδεχόμενο διαδοχής από κάποιο μέλος της οικογένειας

Το μεγαλύτερο ποσοστό, 40%, δηλώνει ότι θα αφήσει την εκμετάλλευση ως έχει ενώ το 14,3% σχεδιάζει να περιορίσει τις γεωργικές δραστηριότητες και ένα 4,3% θα δώσει περισσότερη σημασία στην εξωγεωργική απασχόληση. Το 28,6% απάντησε ότι θα προβεί σε επενδύσεις για βελτίωση ή επέκταση. Τέλος, το 12,9% διάλεξε την απάντηση 'δε ξέρω-δεν απαντώ'.(Διάγραμμα 5.31)

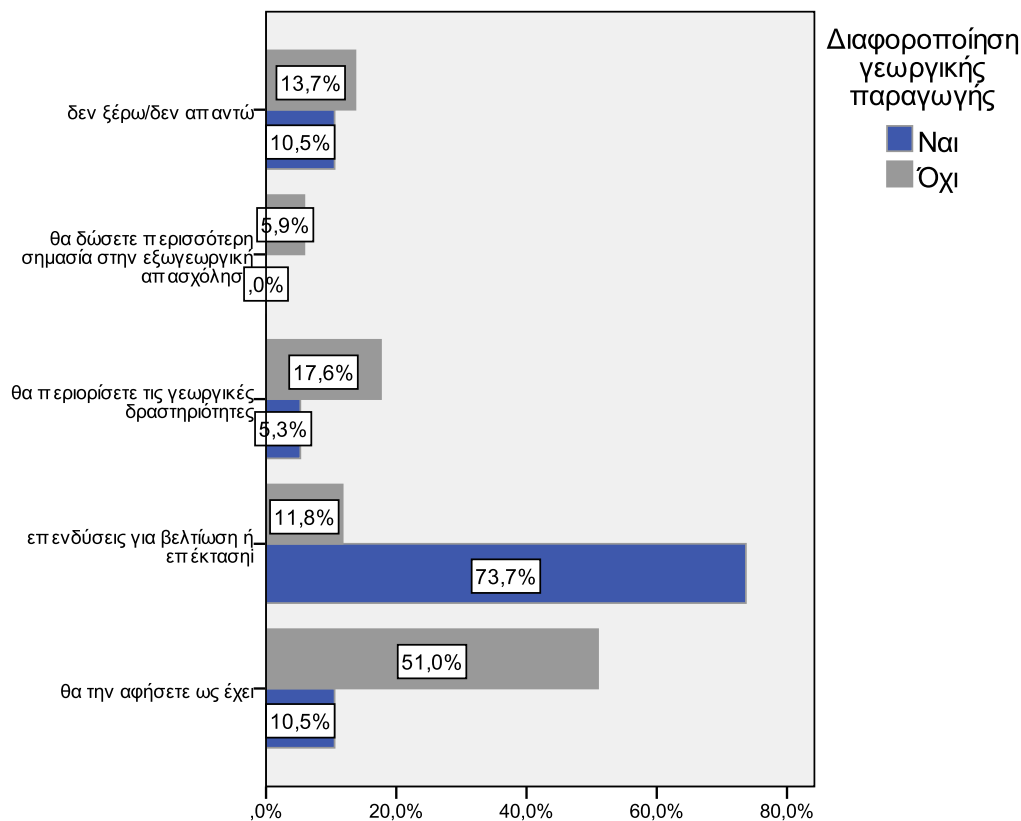
Όσοι θα κάνουν επενδύσεις αυτές θα είναι κυρίως σε φωτοβολταϊκά, σε επέκταση βιολογικής γεωργίας και σε μηχανήματα. Εντοπίστηκε ένας παραγωγός στο Δ.Δ Δρυμαίας, της Αμφίκλειας που ενδιαφέρεται για εκτροφή σαλιγκαριών. Ένας στο Δ.Δ Αμφίκλειας σκέπτεται να δημιουργήσει έναν ιππικό όμιλο. Δύο αγρότες από το Δήμο Τιθορέας που έχουν ροδιές θέλουν να τις επεκτείνουν και να προχωρήσουν σε συσκευασία και τυποποίηση αυτών. Ενώ δύο άτομα, ένας στην Τιθορέα και ένας στην Αμφίκλεια σκοπεύουν να δημιουργήσουν ελαιοσυσκευαστήριο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση ενός παραγωγού από το Μόδι Τιθορέας που έχει σχεδιάσει ένα σύστημα καύσης βιομάζας με σκοπό τη μείωση χρησιμοποίησης πετρελαίου με ικανοποιητικό αποτέλεσμα και ενός κτηνοτρόφου από την Κάτω Τιθορέα που ενδιαφέρεται για βιολογική κτηνοτροφία.

Διάγραμμα 5.31. Σχέδια εκμετάλλευσης

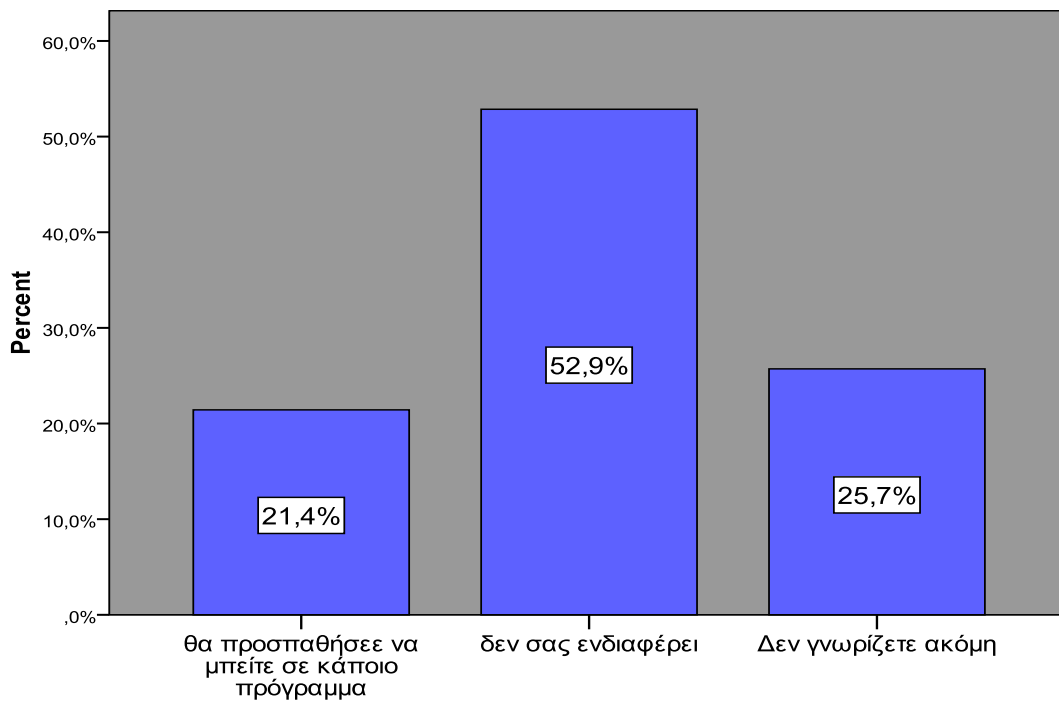
Όπως διαπιστώνεται από το **διάγραμμα 5.32**, όσοι διαφοροποιούν την παραγωγή τους φαίνεται να έχουν στρατηγικές επέκτασης, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό τους (73,7%) σχεδιάζει να υλοποιήσει επενδύσεις βελτίωσης. Αντίθετα, η πλειοψηφία όσων δε διαφοροποιούν την παραγωγή, το 51%, θα αφήσουν τη γεωργική εκμετάλλευση ως έχει.

Διάγραμμα 5.32. Σχέδια για εκμετάλλευση ανάλογα με τη διαφοροποίηση παραγωγής

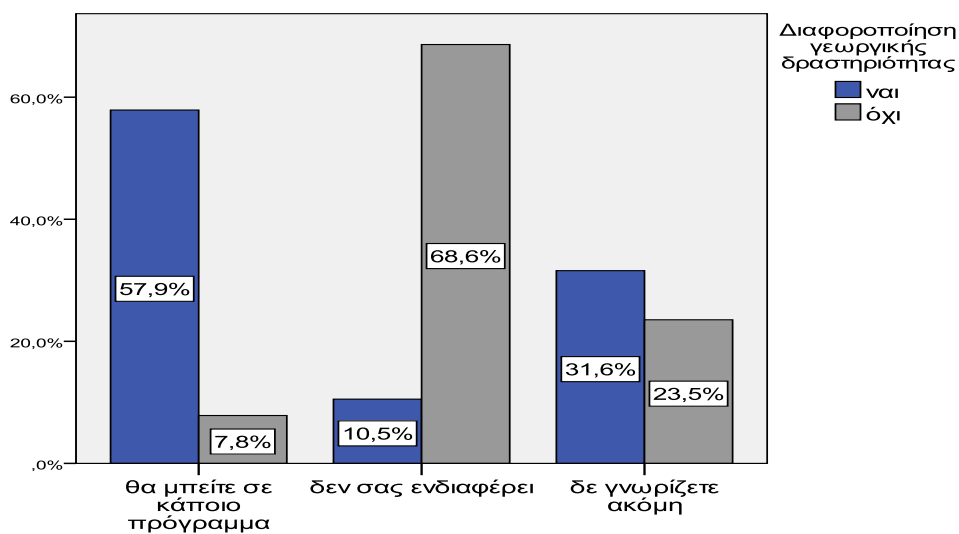
Στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 5.33) φαίνεται το αν οι παραγωγοί θα αξιοποιήσουν τις ενισχύσεις που δίνονται έως το 2013 για διάφορες δραστηριότητες στη γεωργική εκμετάλλευση, όπως για τις βιολογικές καλλιέργειες, την ολοκληρωμένη διαχείριση και τα αγροτουριστικά καταλύματα. Το 52,9%, η πλειοψηφία δηλαδή, εμφανίζεται αδιάφορη, ενώ και ένα 25,7% δηλώνει ότι δε γνωρίζει ακόμα. Μόλις το 21,4% απάντησε ότι θα προσπαθήσει να μπει σε κάποιο πρόγραμμα που αφορά κατά κύριο λόγο φωτοβολταϊκά, ολοκληρωμένη διαχείριση καλλιέργειας και βιοκαλλιέργειες.

Διάγραμμα 5.33. Σχέδια για τα προγράμματα 2013

Από το **διάγραμμα 5.34** γίνεται αντιληπτό ότι αυτοί που διαφοροποιούν την παραγωγή τους σε ποσοστό 57,9% θα προσπαθήσουν να μπουν σε κάποιο πρόγραμμα που υποδεικνύει όπως και παραπάνω ότι είναι άτομα με στρατηγικό σχεδιασμό και βλέψεις επέκτασης και βελτίωσης. Το 68,6% όμως όσων δε διαφοροποιούν την παραγωγή τους δεν ενδιαφέρεται να ενταχθεί σε κάποιο πρόγραμμα.

Διάγραμμα 5.34. Σχέδια για τα προγράμματα 2013 ανάλογα με τη διαφοροποίηση της παραγωγής

Στην ερώτηση αν σας διαδεχθεί, σε περίπτωση που υπάρχει, παιδί άνω των 18 ετών, απάντησαν οι 32 σε σύνολο 70 του δείγματος μας. Από αυτούς όσοι έχουν αγόρια και κορίτσια, δηλαδή οι 26, δήλωσαν οι 7 ναι, οι 13 όχι και οι 6 ίσως (**Πίνακας 5.9**). Όσοι έχουν μόνο κορίτσια, δηλαδή οι 6, δήλωσαν οι 3 όχι και οι 3 ίσως (**Πίνακας 5.10**).

Η διαδοχή του φύλου είναι αποκλειστικά αγόρι, δηλαδή και οι 7 που απάντησαν θετικά αφορούσε τους γιούς τους, που είναι κυρίως άνεργοι.

Η εικόνα αυτή είναι χαρακτηριστική της υπαίθρου, όπου η εγκατάλειψη της γεωργικής εκμετάλλευσης από τα παιδιά αποτελεί συχνό φαινόμενο. Τα παιδιά στρέφονται σε άλλα επαγγέλματα γιατί θεωρούν ότι οι συνθήκες θα είναι καλύτερες και οι δυνατότητες για δημιουργία κοινωνικών σχέσεων περισσότερες. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο για τις γυναίκες, οι οποίες αποκλείουν το ενδεχόμενο ενασχόλησης με τη γεωργία και στρέφονται στην απόκτηση περαιτέρω μόρφωσης, στοιχείο που διευκολύνει την κοινωνική τους κινητικότητα. Τα αγόρια είναι εκείνα που διαδέχονται τον πατέρα στην εκμετάλλευση και μάλιστα για βιοποριστικούς λόγους, λόγω ανεργίας. Η εικόνα αυτή συνάγεται και από άλλες έρευνες (ΠΑΣΕΓΕΣ και Χειμαριώτης, 2008).

Πίνακας 5.9 Διαδοχή αν έχετε αγόρια και κορίτσια

		Συχνότητα
	ναι	7
	ίσως	6
	όχι	13
	Σύνολο	26

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

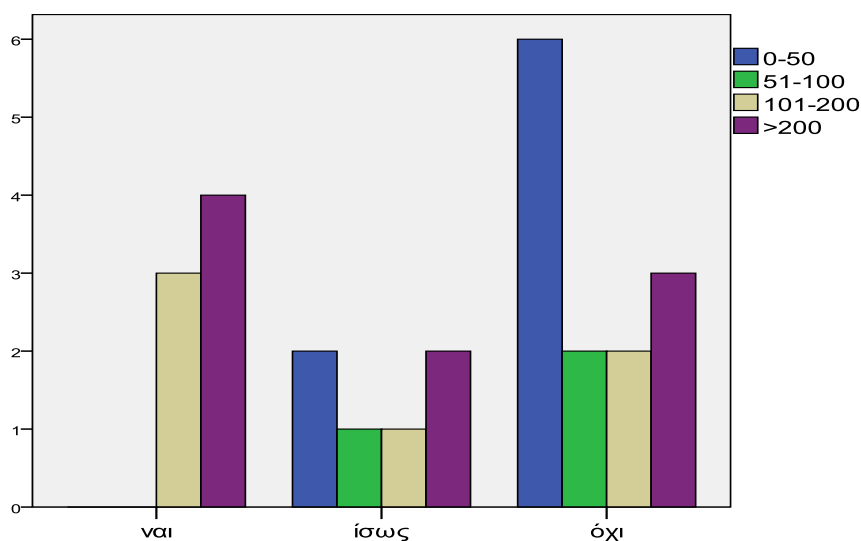
Πίνακας 5.10. Διαδοχή αν έχετε μόνο κορίτσια

		Συχνότητα
	ίσως	3
	όχι	3
	Σύνολο	6

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων έρευνας.

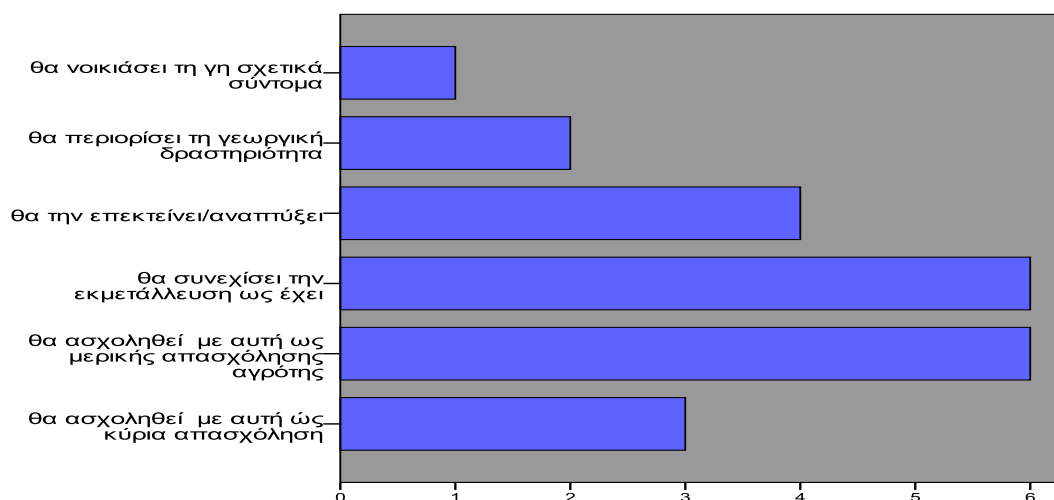
Στο **διάγραμμα 5.35** φαίνεται ότι η διαδοχή του αγοριού στη γεωργική εκμετάλλευση γίνεται αποκλειστικά σε οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους, αφού οι 4 έχουν εκτάσεις άνω των 200 στρεμμάτων και οι 3 έχουν 101-200 στρέμματα. Το μικρό μέγεθος εκμετάλλευσης αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την απασχόληση του διαδόχου με τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα.

Διάγραμμα 5.35. Διαδοχή ανάλογα με μέγεθος εκμετάλλευσης

Σχετικά με το τι θα κάνει ο διάδοχος με την εκμετάλλευση, από τους 7 ερωτώμενους οι 3 απάντησαν ότι θα ασχοληθεί με αυτή ως κύρια απασχόληση και οι 4 ότι επιπλέον θα την επεκτείνει. Οι 6 δήλωσαν ότι θα συνεχίσουν την εκμετάλλευση ως έχει και άλλοι 6 ότι θα ασχοληθούν με αυτή στο πλαίσιο της μερικής απασχόλησης. Τέλος, σε δυο νοικοκυριά ο διάδοχος θα περιορίσει τη γεωργική δραστηριότητα και σε ένα θα νοικιάσει τη γη άμεσα (**Διάγραμμα 5.36**).

Διάγραμμα 5.36. Τι θα κάνει ο διάδοχος με την εκμετάλλευση

5.1.6 Οικογενειακό εισόδημα

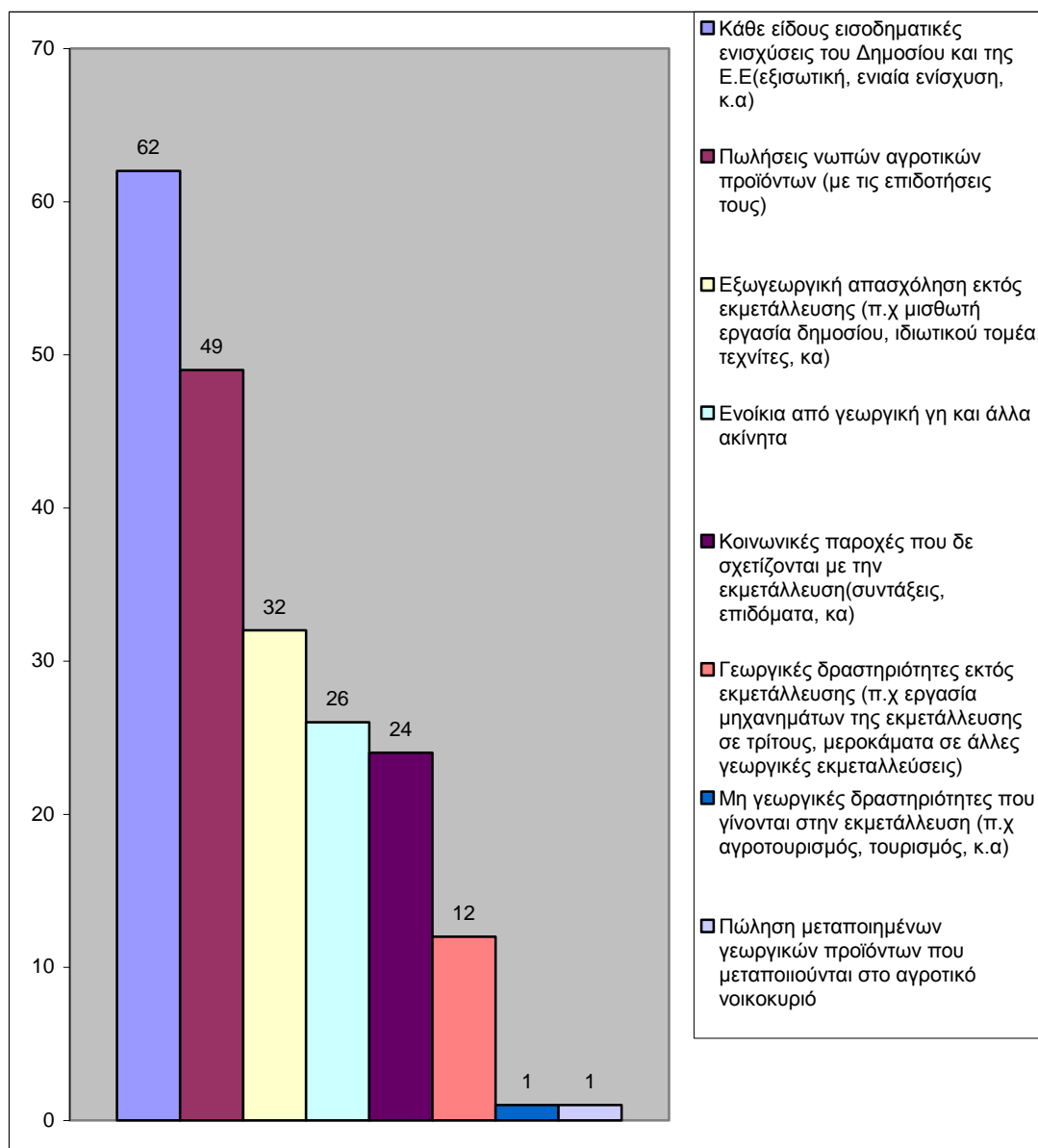
Από το παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 5.37), προκύπτει ότι οι τρεις κύριες πηγές εισοδήματος των αγροτών της έρευνας μας είναι οι εισοδηματικές ενισχύσεις του Δημοσίου και της Ε.Ε, οι πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων με τις επιδοτήσεις τους και η εξωγεωργική απασχόληση εκτός εκμετάλλευσης. Ακολουθούν τα ενοίκια από γεωργική γη και άλλα ακίνητα, οι κοινωνικές παροχές, όπως σύνταξη και οι γεωργικές δραστηριότητες εκτός εκμετάλλευσης, όπως μεροκάματα σε άλλους. Εντοπίστηκαν και δύο περιπτώσεις, όπου στη μια ο αγροτουρισμός αποτελούσε κύρια πηγή εισοδήματος και στην άλλη γινόταν πώληση μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων.

Οι ερωτώμενοι επέλεξαν τρεις πηγές διαβαθμίζοντάς τες ανάλογα με το βαθμό σημαντικότητας στο εισόδημά τους. Κατά σειρά προτεραιότητας πρώτη θέση κατέχουν οι πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων, που συνεχίζουν να παίζουν το σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση του εισοδήματος, παρόλο τη μείωση των πωλήσεων σε συνδυασμό με την αύξηση του κόστους παραγωγής στις μέρες μας . Γεγονός που δείχνει ότι το εισόδημά τους εξαρτάται άμεσα από τη γεωργία, αφού οι δραστηριότητές τους έχουν άμεση σχέση με αυτή.

Δεύτερη σε σειρά προτεραιότητας είναι η εξωγεωργική απασχόληση, όπως μισθωτή εργασία στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα. Επομένως, διαπιστώνεται ότι η εξωγεωργική απασχόληση αποτελεί μια σημαντική πηγή εισοδήματος για τους αγρότες, εξαιτίας της εκμετάλλευσής τους (μικρής και πολυτεμαχισμένης), της εποχικότητας των γεωργικών εργασιών, αλλά και της αβεβαιότητας για τη σταθερότητα του εισοδήματός τους, με αποτέλεσμα οι αγρότες να στρέφονται και σε άλλες πηγές εισοδήματος.

Τρίτη σε σειρά προτεραιότητας είναι η περίπτωση με τις κάθε είδους εισοδηματικές ενισχύσεις του Δημοσίου και της Ε.Ε., όπως η εξισωτική αποζημίωση, η ενιαία ενίσχυση, κ.α. Τα αγροτικά νοικοκυριά φαίνεται ότι αναζητούν τη στήριξη από τις κρατικές αυτές ενισχύσεις προκειμένου να επιτύχουν καλύτερη αξιοποίηση των παραγωγικών συντελεστών των εκμεταλλεύσεών τους. Φανερή όμως είναι και η εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό από τις επιχορηγήσεις που κατευθύνουν την παραγωγή, με αποτέλεσμα οι παραγωγοί να διαμαρτύρονται συνεχώς για τη μείωση των επιδοτήσεων, ενώ θα έπρεπε να αναζητούν τρόπους διαφοροποίησης των αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων για μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα αυτών.

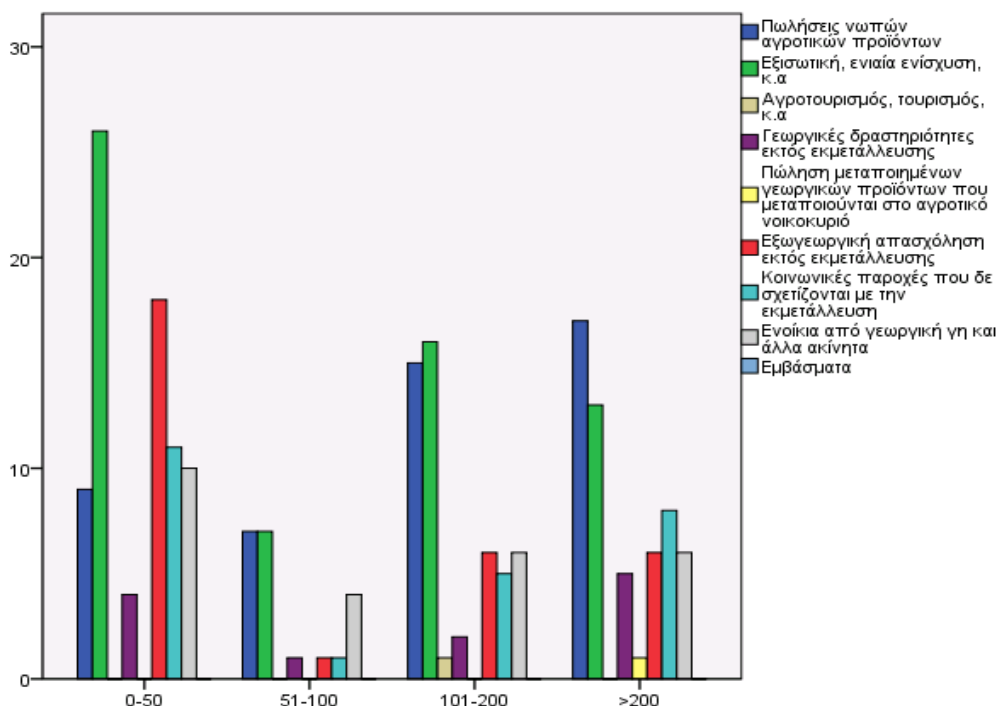
Διάγραμμα 5.37. πηγές εισοδήματος

Στο επόμενο **διάγραμμα 5.38** παρατηρούμε ότι σε μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις μέχρι 50 στρέμματα κύρια πηγή εισοδήματος είναι οι κρατικές ενισχύσεις και η Ε.Ε, η εξωγεωργική απασχόληση και οι κοινωνικές παροχές. Αυτό είναι λογικό γιατί το γεωργικό εισόδημα δεν επαρκεί λόγω μικρού μεγέθους, οπότε οι παραγωγοί στηρίζονται σε διάφορες άλλες παροχές, όπως επιδόματα και ενισχύσεις ή στρέφονται σε εξωγεωργικές δραστηριότητες. Στις μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεις (50-100 στρέμματα), οι παραγωγοί στηρίζονται σε πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων, σε επιδοτήσεις και ενοίκια. Καθώς αυξάνει το μέγεθος εκμετάλλευσης

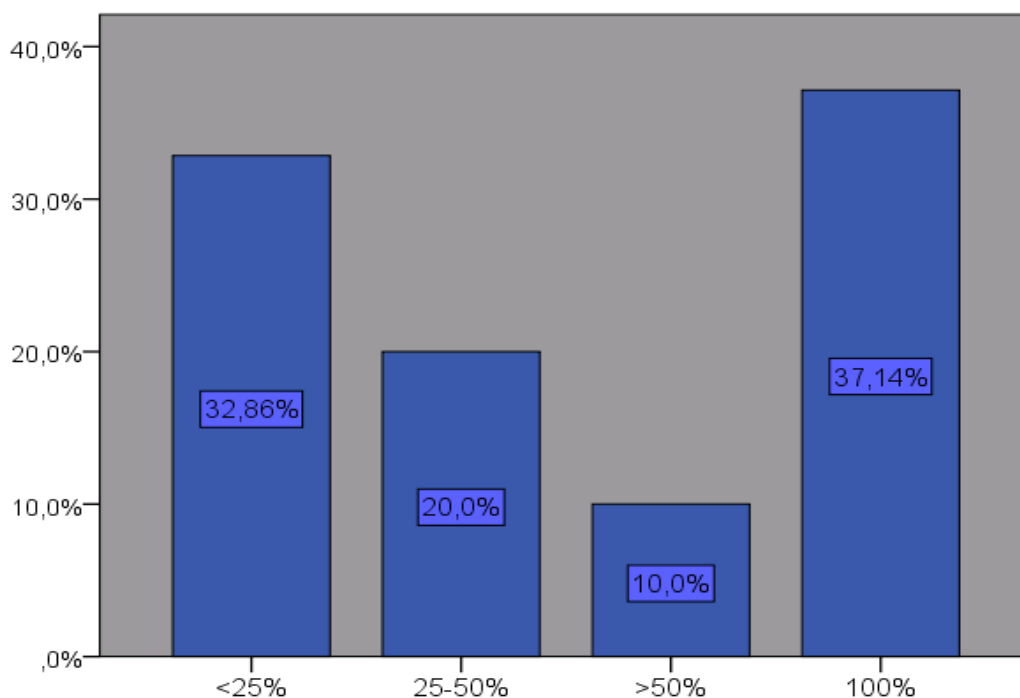
από 100 στρέμματα και άνω, κύρια πηγή εισοδήματος είναι πλέον οι πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων και κατά δεύτερο λόγο οι ενισχύσεις ενώ οι κοινωνικές παροχές και η εξωγεωργική απασχόληση χρησιμοποιούνται ως συμπληρωματικά εισοδήματος.

Διάγραμμα 5.38. Πηγές εισοδήματος ανά μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης

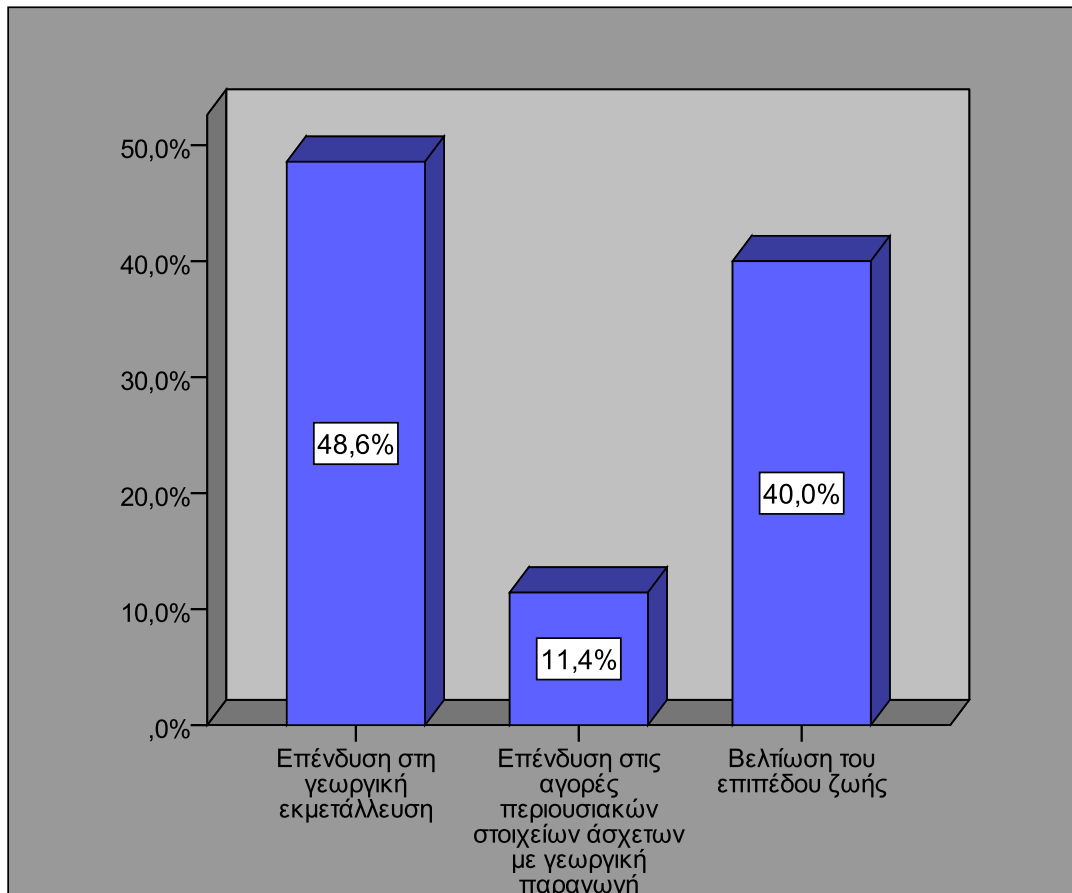
Στην ερώτηση ποιος είναι ο βαθμός εξάρτησης του ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες τα τελευταία τρία χρόνια ένα ποσοστό 37,14% δήλωσε ότι στηρίζεται εξολοκλήρου στη γεωργία ως πηγή εισοδήματος. Από την άλλη, ένα ποσοστό που ανέρχεται στο 32,86% παρουσιάζει βαθμό εξάρτησης εισοδήματος από τη γεωργία κάτω του 25%. Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι η πλειοψηφία 52,86% στηρίζεται κάτω από 50% στο γεωργικό εισόδημα έναντι 47,14% που στηρίζεται άνω του 50%. Αυτό δείχνει ότι το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης στον αγροτικό πληθυσμό της περιοχής αυξάνεται, λόγω και των συνθηκών της τοπικής αγοράς εργασίας που το επιτρέπει.

Διάγραμμα 5.39. Βαθμός εξάρτησης ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος από τη γεωργία

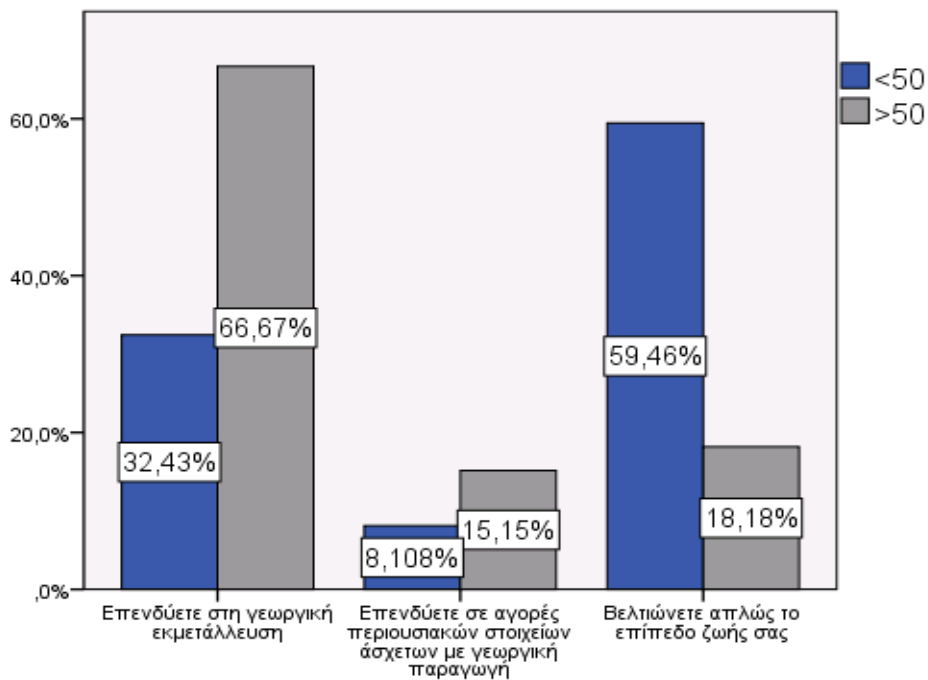
Από το **διάγραμμα 5.40** φαίνεται ότι το 48,57% των ερωτηθέντων χρησιμοποιεί το εισόδημα που προκύπτει από πρόσθετες απασχολήσεις εκτός της καθαρά γεωργικής παραγωγής για επενδύσεις στη γεωργική εκμετάλλευση, όπως αγορά γης και μηχανημάτων. Ένα αξιόλογο ποσοστό της τάξεως του 40% απάντησε ότι το χρησιμοποιεί για να βελτιώσει απλώς το επίπεδο ζωής του. Το υπόλοιπο 11,42% επενδύει σε αγορές περιουσιακών στοιχείων άσχετων με τη γεωργική παραγωγή.

Διάγραμμα 5.40. Χρησιμοποίηση εισοδήματος από πρόσθετες απασχολήσεις

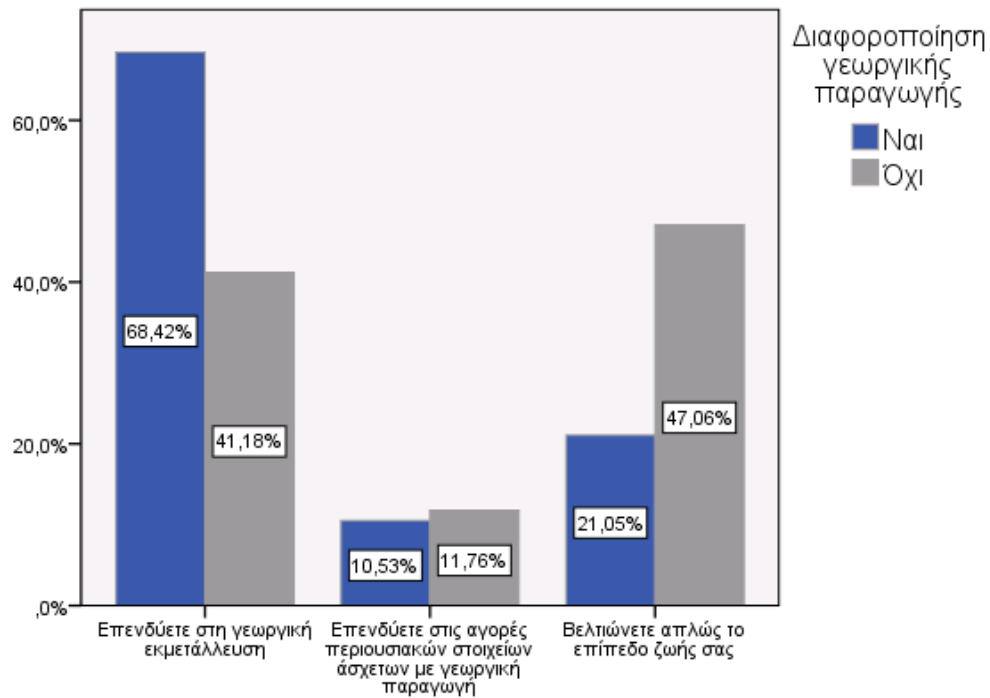
Μια περαιτέρω ανάλυση της χρησιμοποίησης του εισοδήματος από πρόσθετες απασχολήσεις ανάλογα με το βαθμό εξάρτησης του οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες φαίνεται στο διάγραμμα 6.41. Όσοι έχουν βαθμό εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες πάνω από 50% κατά κύριο λόγο επενδύουν στη γεωργική εκμετάλλευση σε ποσοστό 66,67%. Αυτό είναι λογικό καθώς, εφόσον η γεωργία αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος για αυτούς φροντίζουν να επενδύουν σε αυτή, ώστε να εξασφαλίζουν και ακόμα και να αυξάνουν το εισόδημά τους. Από την άλλη, όσοι έχουν βαθμό εξάρτησης εισοδήματος από γεωργικές εργασίες κάτω από 50%, κατά κόρον χρησιμοποιούν το πρόσθετο εισόδημα για βελτίωση του επιπέδου ζωής σε ποσοστό 59,46%. Αυτό είναι μάλλον αναμενόμενο γιατί χρησιμοποιούν την πρόσθετη απασχόληση για βελτίωση του επιπέδου ζωής και η γεωργική παραγωγή θεωρείται ως ενισχυτικό εισοδήματος καθαρά.

Διάγραμμα 5.41. Χρησιμοποίηση εισοδήματος από πρόσθετες απασχολήσεις ανάλογα με βαθμό εξάρτησης ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες

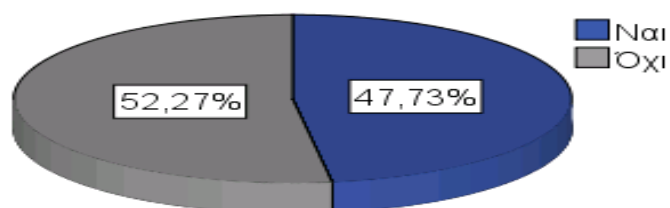
Στο διάγραμμα 5.42 φαίνεται το πώς χρησιμοποιείται το πρόσθετο εισόδημα ανάλογα με το αν υπάρχει διαφοροποίηση παραγωγής. Όπου υπάρχει διαφοροποίηση παραγωγής το πρόσθετο εισόδημα χρησιμοποιείται για επενδύσεις στη γεωργική εκμετάλλευση σε μεγάλο ποσοστό 68,42%, που υποδηλώνει ότι τα άτομα που διαφοροποιούν την αγροτική παραγωγή, είναι άτομα που θέλουν να εξελίξουν και να αναπτύξουν τη γεωργική παραγωγή γι' αυτό και επενδύουν το πρόσθετο εισόδημα στη γεωργική εκμετάλλευση. Ενώ όσοι δεν διαφοροποιούν την παραγωγή τους χρησιμοποιούν το πρόσθετο εισόδημα σε ποσοστό 47,06% για να βελτιώσουν το επίπεδο ζωής τους.

Διάγραμμα 5.42. Χρησιμοποίηση εισοδήματος από πρόσθετες απασχολήσεις ανάλογα με διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής

Στην ερώτηση αν θα εγκατέλειπαν την πρόσθετη απασχόληση σε περίπτωση που το γεωργικό εισόδημα αντιστοιχούσε στο εισόδημα που κερδίζουν οι αγρότες και από τις δύο εργασίες ένα 52,27% απάντησε όχι και το υπόλοιπο 47,73% δήλωσε ναι (Διάγραμμα 5.43) . Οι απόψεις εδώ φαίνονται να ισομοιράζονται. Υπάρχει μια μερίδα που αγαπάει το γεωργικό επάγγελμα και την ενασχόληση με τη γη αλλά αναγκάζεται να αναζητήσει πρόσθετη απασχόληση για οικονομικούς καθαρά λόγους. Από την άλλη, όμως, υπάρχουν και άτομα που χρησιμοποιούν την πρόσθετη απασχόληση για κοινωνικούς λόγους, όπως να έρχονται σε επαφή με άλλα άτομα και να μην απομονώνονται.

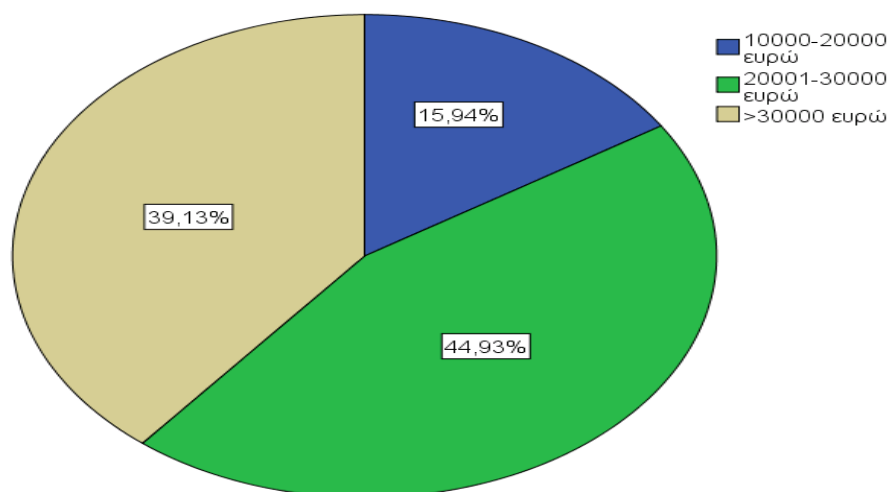
Διάγραμμα 5.43. Εγκατάλειψη πρόσθετης απασχόλησης αν το εισόδημα από τη γεωργική εκμετάλλευση αντιστοιχούσε στο εισόδημα και από τις δύο εργασίες

Στην περιοχή της έρευνας το μεγαλύτερο μέρος των αγροτών δήλωσε (**Διάγραμμα 5.44**) ότι το ετήσιο συνολικό οικογενειακό του εισόδημα κυμαίνεται από 20001 έως 30000 ευρώ σε ποσοστό 44,93%. Δεύτερο έρχεται το ποσοστό των ατόμων που έχουν εισόδημα άνω των 30000 ευρώ που ανέρχεται σε 39,13%. Βλέπουμε δηλαδή ότι η πλειοψηφία των αγροτών έχει εισόδημα από 20000 ευρώ και άνω. Τα αγροτικά νοικοκυριά που έχουν εισόδημα από 10000 έως 20000 ευρώ αποτελούν το 15,94%.

Βέβαια σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι το ύψος του οικογενειακού εισοδήματος αποτελεί προσωπικό δεδομένο και οι αγρότες ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί και διστακτικοί στις απαντήσεις τους. Τις περισσότερες φορές δηλώνουν μικρότερο εισόδημα από αυτό που διαθέτουν στην πραγματικότητα, από φόβο μη χάσουν τις επιδοτήσεις τους.

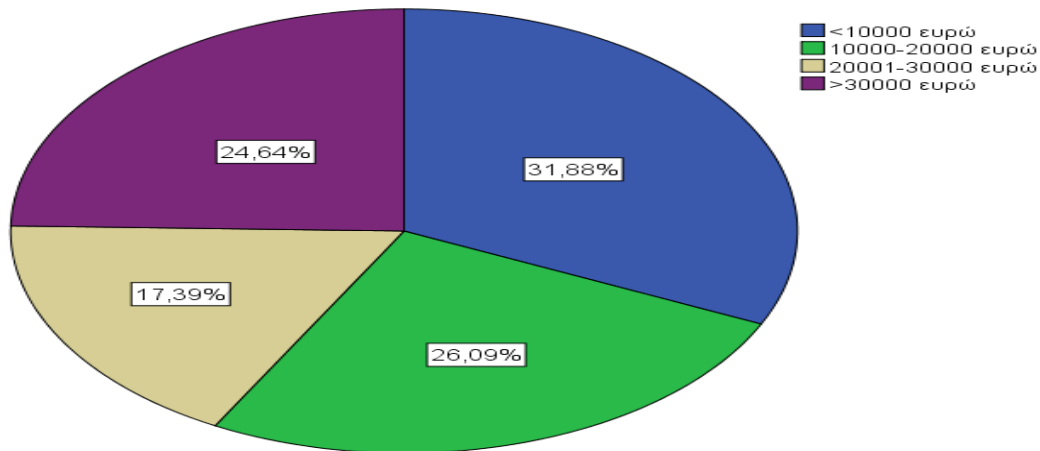
Διάγραμμα 5.44. Ετήσιο συνολικό οικογενειακό εισόδημα

Όσον αφορά το ετήσιο συνολικό γεωργικό εισόδημα η εικόνα είναι διαφορετική (**Διάγραμμα 5.45**). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων δήλωσε γεωργικό εισόδημα κάτω των 10000 ευρώ της τάξεως του 31,86%. Το 26,09% δήλωσε ότι το εισόδημα του κυμαίνεται από 10000 έως 20000 ευρώ. Ένα ποσοστό 17,39% εμφανίζει εισόδημα 20000 έως 30000 ενώ εισόδημα άνω των 30000 από γεωργικές εργασίες παρουσιάζει ένα ποσοστό 24,64%.

Τα αποτελέσματα αυτά σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος του προηγούμενου διαγράμματος μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι αγρότες φροντίζουν να έχουν και άλλες πηγές εισοδήματος πέραν του γεωργικού, αξιοποιώντας τις υφιστάμενες μέχρι την εποχή της έρευνας δυνατότητες πολυαπασχόλησης στην περιοχή τους.

Διάγραμμα 5.45. Ετήσιο συνολικό γεωργικό εισόδημα

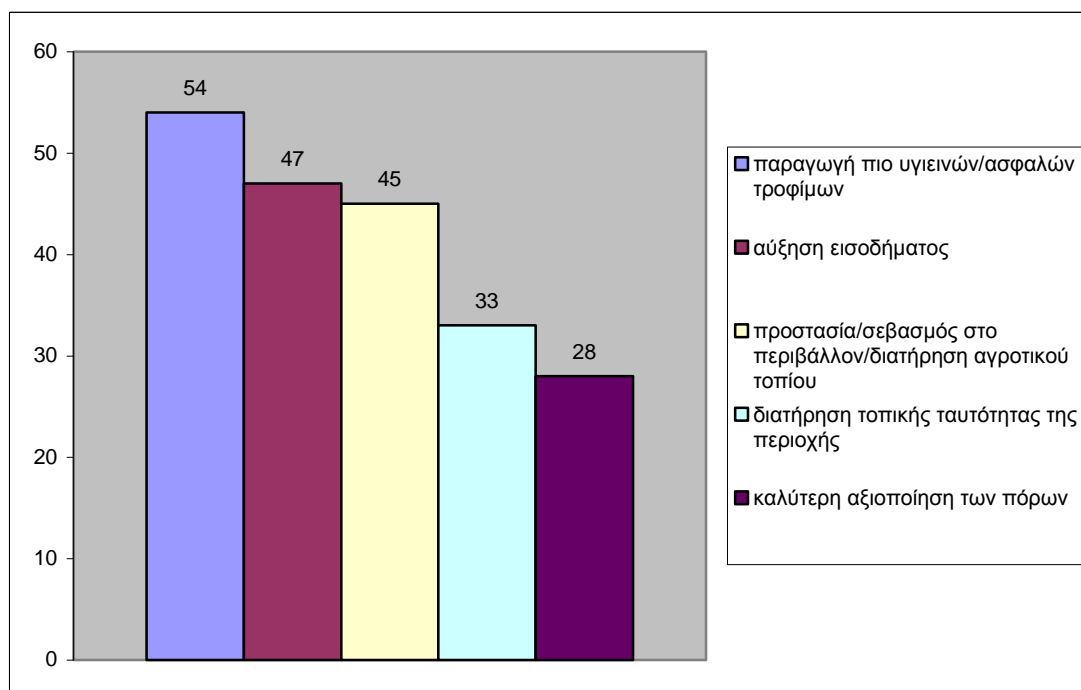
5.1.7 Διαφοροποίηση- πολυλειτουργικότητα της γεωργίας και εικόνα της υπαίθρου

Η τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου περιείχε ερωτήσεις που αφορούσαν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως ποιοι είναι οι κυριότεροι παράγοντες που παρακίνησαν ή θα παρακινούσαν τους αγρότες να προβούν σε νέες δραστηριότητες, αν οι αγρότες πρέπει να εφαρμόζουν πρακτικές πιο φιλικές για το περιβάλλον, αν οι νέες δραστηριότητες μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες συγκράτησης πληθυσμού στην ύπαιθρο, την ικανοποίησή τους από τη ζωή στην ύπαιθρο, αν η γεωργία έχει προοπτικές για τους νέους και τέλος τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε κοινωνικό επίπεδο οι αγρότες.

Στο παρακάτω διάγραμμα (**Διάγραμμα 5.46**), βλέπουμε ότι ο σημαντικότερος παράγοντας που οδήγησε ή θα οδηγούσε τους παραγωγούς να δραστηριοποιηθούν σε νέες δραστηριότητες είναι η παραγωγή πιο υγιεινών-ασφαλών προϊόντων, αφού συγκέντρωσε τις περισσότερες απαντήσεις με συχνότητα 54 στους 70. Οι παραγωγοί φαίνεται να είναι αρκετά συνειδητοποιημένοι και ευαισθητοποιημένοι σε θέματα υγιεινής και ασφάλειας, εκτός αν οι απαντήσεις τους ανταποκρίνονται σε ενδόμυχες επιταγές κοινωνικής αρεστότητας (social desirability effect). Και το εισόδημα, όμως, δεν παύει να είναι σημαντικός παράγοντας για την επένδυση σε νέες δραστηριότητες,

αφού έρχεται δεύτερο σε σειρά προτίμησης με συχνότητα 47 στους 70. Αυτό υποδηλώνει ότι είναι απαραίτητο μια νέα καλλιέργεια να εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό εισόδημα προκειμένου να εφαρμοστεί. Τέλος, τρίτη σε σειρά προτεραιότητας έρχεται η προστασία-σεβασμός του περιβάλλοντος. Ακολουθούν η διατήρηση της τοπικής ταυτότητας και η καλύτερη αξιοποίηση πόρων.

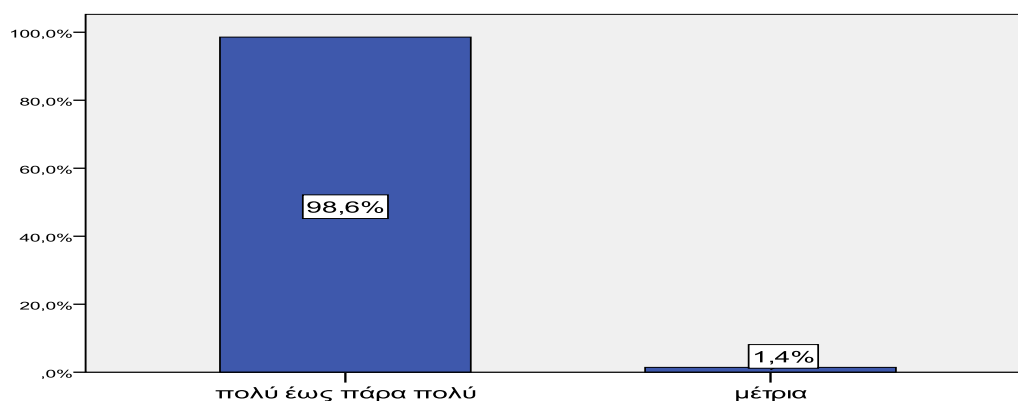
Διάγραμμα 5.46. Παρακίνηση για νέες δραστηριότητες

Στην ερώτηση «πόσο συμμερίζεστε την άποψη ότι η γεωργία με τα πολλά αγροχημικά, τα βαριά μηχανήματα και τις μονοκαλλιέργειες επιβαρύνει το περιβάλλον, μειώνει τη βιοποικιλότητα και οι αγρότες πρέπει να εφαρμόζουν πρακτικές πιο φιλικές για το περιβάλλον» η συντριπτική πλειοψηφία της τάξεως του 98,6% δήλωσε ότι συμφωνεί πολύ έως πάρα πολύ με αυτή την άποψη ενώ ένα ποσοστό 1,4% απάντησε ότι συμφωνεί μέτρια. Κανείς δεν απάντησε λίγο ή ελάχιστα. Αυτό δείχνει ότι οι αγρότες είναι ενημερωμένοι πλέον για τις βλαβερές συνέπειες που

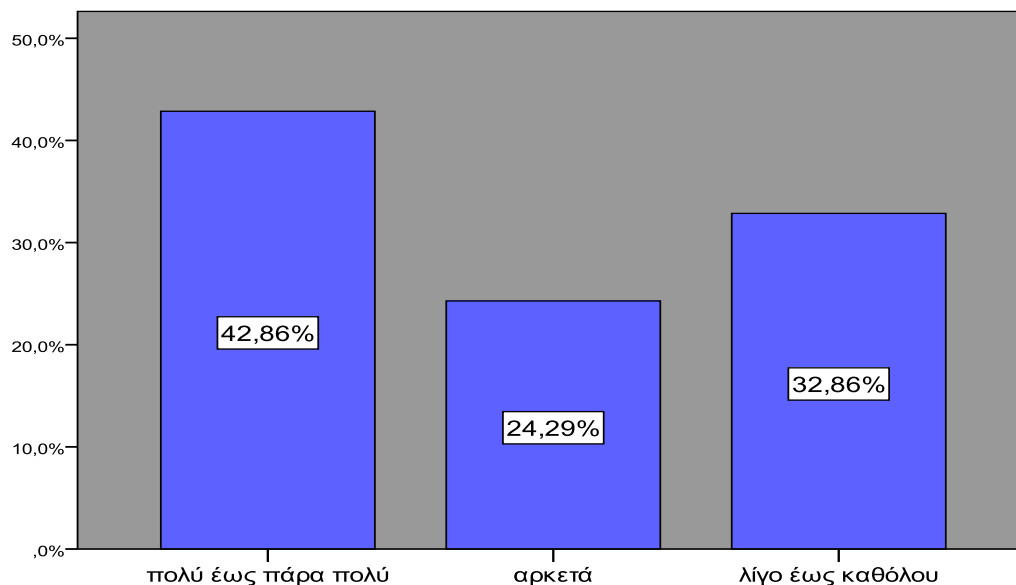
μπορεί να έχει η εκτεταμένη γεωργία στο οικοσύστημα και είναι διατεθειμένοι να εφαρμόζουν φιλικές πρακτικές, γεγονός που συμπορεύεται με τις σύγχρονες καταναλωτικές επιθυμίες που ενδιαφέρονται πλέον για ποιοτικά και πιο υγιεινά προϊόντα. Εναπομένει να διερευνηθεί αν η θετική τους όμως στάση βρίσκει πρακτική έκφραση και στη συμπεριφορά τους.

Διάγραμμα 5.47. Συμφωνία με την άποψη εφαρμογής πιο φιλικών πρακτικών για το περιβάλλον

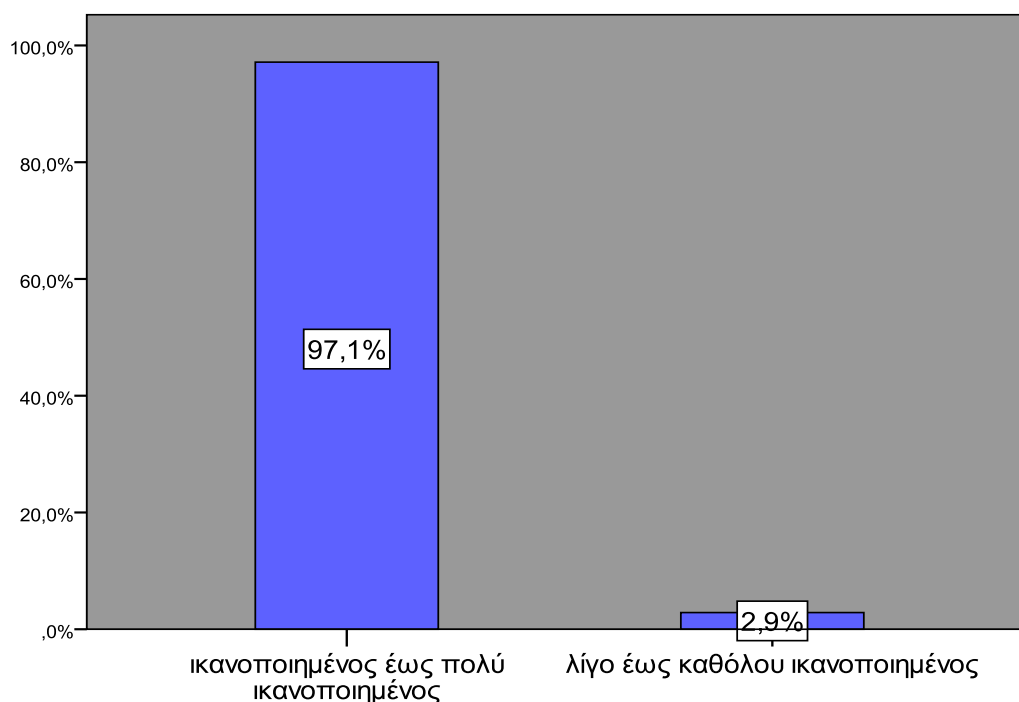
Όσον αφορά την άποψη τους για το αν οι νέες δραστηριότητες δημιούργησαν συνθήκες συγκράτησης πληθυσμού στην ύπαιθρο (Διάγραμμα 5.48), μια μεγάλη μερίδα σε ποσοστό 32,86%, εμφανίζεται σκεπτική και δηλώνει λίγο έως καθόλου, κάτι το οποίο επισημαίνει ότι τα προβλήματα είναι αρκετά στον αγροτικό χώρο και αποτρέπουν αρκετούς από τους νέους να παραμείνουν σε αυτό παρά τις κάποιες προσπάθειες που γίνονται. Οι υπόλοιποι όμως είναι αισιόδοξοι με 42,86% να απαντούν πολύ έως πάρα πολύ και 24,29% αρκετά.

Διάγραμμα 5.48. Οι νέες δραστηριότητες σε σχέση με τις συνθήκες συγκράτησης του πληθυσμού στην ύπαιθρο

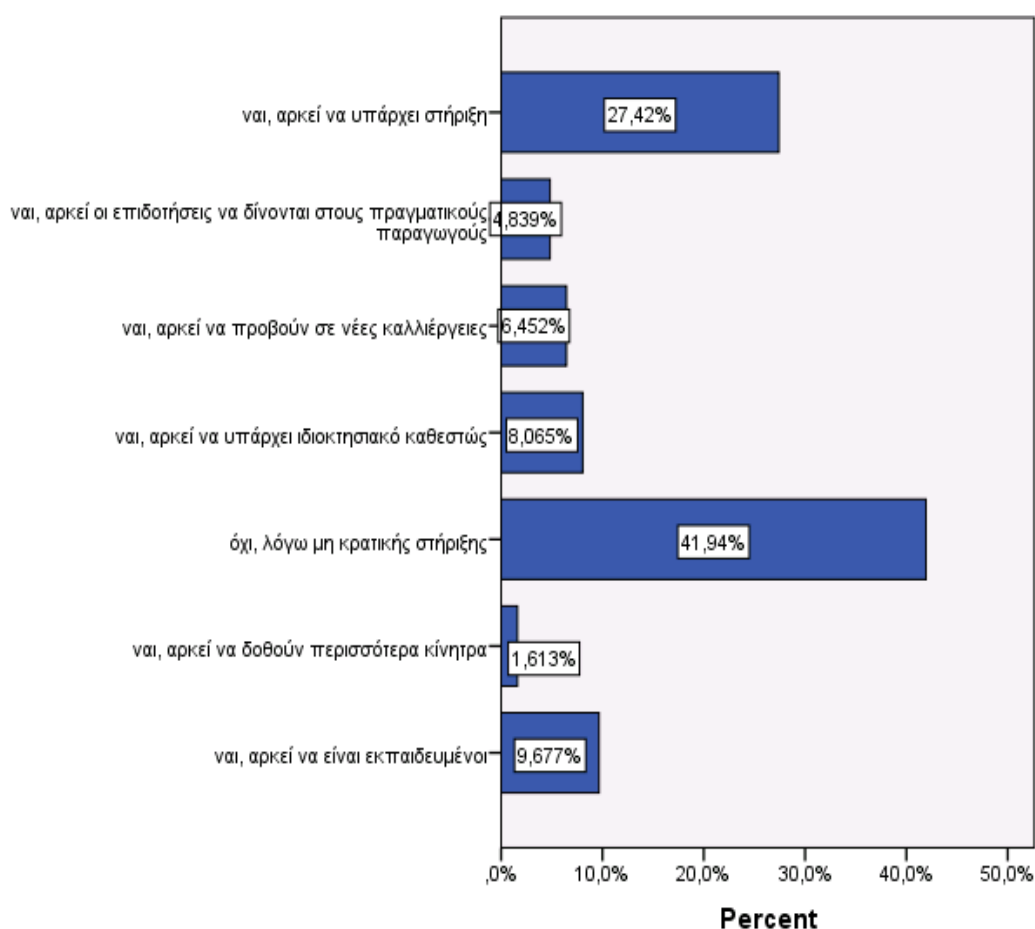
Όσον αφορά την ικανοποίησή τους από τη διαμονή και εργασία τους στην ύπαιθρο (Διάγραμμα 5.49), 97,1% απάντησε ότι είναι ικανοποιημένο έως πολύ ικανοποιημένο από τη ζωή στην ύπαιθρο, ενώ μόλις το 2,9% παρουσιάζεται λίγο έως καθόλου ικανοποιημένο. Τα ποσοστά αυτά προκαλούν εντύπωση, γιατί τελικά παρά τις όποιες δυσκολίες που παρουσιάζει το επάγγελμα του γεωργού και η ζωή στην ύπαιθρο, τα άτομα φαίνονται συμβιβασμένα και ικανοποιημένα με τη ζωή τους.

Διάγραμμα 5.49. Ικανοποίηση από τη ζωή στην ύπαιθρο

Οι απόψεις για το αν η γεωργία έχει προοπτικές για νέους ανθρώπους να ασχοληθούν με αυτή με τα όσο θετικά και αρνητικά συμβαίνουν σε αυτή δίστανται (Διάγραμμα 5.50). Υπάρχει μια μερίδα που θεωρεί πως τα πράγματα είναι δυσοίωνα για νέους, με 25,8% να δηλώνει κατηγορηματικά όχι και 16,1% να απαντά όχι διότι είναι απύσχα η κρατική στήριξη. Από την άλλη, οι υπόλοιποι απαντούν ναι, θέτοντας όμως κάποιες προϋποθέσεις, με σημαντικότερες την κρατική στήριξη, την κατάλληλη εκπαίδευση, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, την επένδυση σε νέες καλλιέργειες, οι επιδοτήσεις να δίνονται σε πραγματικούς παραγωγούς και περισσότερα κίνητρα. Στην ερώτηση αυτή ουσιαστικά αποτυπώνονται τα παράπονα των αγροτών για την σχεδόν ανύπαρκτη κρατική στήριξη.

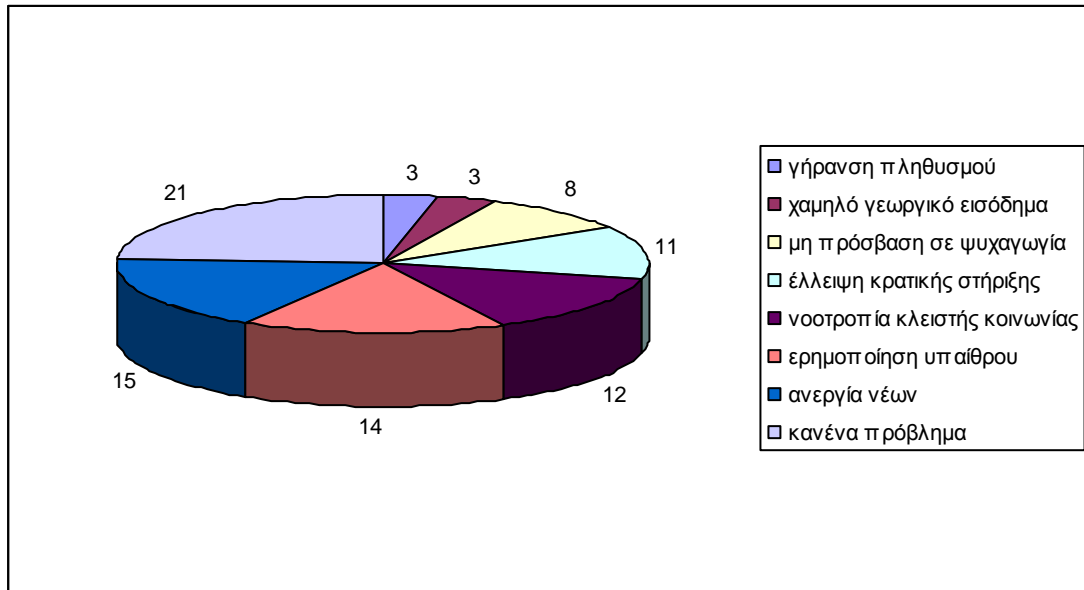
Διάγραμμα 5.50. Προοπτικές γεωργίας για νέους ανθρώπους

Αξίζει να σημειωθεί ότι 21 στους 70 ερωτηθέντες αγρότες (Διάγραμμα 5.51) δεν συμπλήρωσε την ανοικτή ερώτηση που αφορούσε τα τρία κυριότερα προβλήματα της υπαίθρου, διότι θεωρούσαν ότι δεν αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα. Ωστόσο, από τους υπόλοιπους αγρότες που απάντησαν, οι 15 φαίνεται να αντιμετωπίζουν ως κυριότερο πρόβλημα την ανεργία των νέων και άλλοι 14 την ερημοποίηση της υπαίθρου. Η νοοτροπία της κλειστής κοινωνίας, όπως δήλωσαν χαρακτηριστικά 12 αγρότες δυσχεραίνει τη συνεργασία αφού υπάρχει συντηρητική αντιμετώπιση σε κάθε τι καινούριο. Η έλλειψη κρατικής στήριξης, η μη πρόσβαση σε ψυχαγωγία, όπως θέατρο, κινηματογράφος και πολιτιστικά δρώμενα είναι επίσης προβλήματα

που αναφέρθηκαν από 8 αγρότες. Και βέβαια δε θα μπορούσε να λείπουν από τα προβλήματα η γήρανση του πληθυσμού και το χαμηλό γεωργικό εισόδημα, τα οποία αναφέρθηκαν από 3 αγρότες αντίστοιχα σε κάθε περίπτωση.

Διάγραμμα 5.51. Ανάλυση των κυριότερων προβλημάτων υπαίθρου

5.2 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΜΙΑΣ ΣΕΙΡΑΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Κοινό εύρημα ερευνών είναι ότι οι εκμεταλλεύσεις που διαφοροποιούν είναι μεγαλύτερου οικονομικού μεγέθους από τις συμβατικές και έχουν κεφάλαια να διαθέσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Βρίσκονται στα χέρια νεότερης ηλικίας αρχηγών, με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ μεγαλύτερη αναλογία αυτών που διαφοροποιούν τις αγροτικές τους εκμεταλλεύσεις, έχουν παιδιά που επιθυμούν να τους διαδεχθούν, γεγονός που ενισχύει την προσπάθειά τους.

Ειδικότερα, στην ενότητα αυτού του κεφαλαίου επιχειρήθηκε η διερεύνηση της επίδρασης συγκεκριμένων μεταβλητών που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των αρχηγών των αγροτικών νοικοκυριών, με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, με τις στάσεις και τη συχνότητα ενημέρωσης των αγροτών, τη συμμετοχή τους σε προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα, το εισόδημά τους και τα μελλοντικά τους σχέδια στη διαφοροποίηση της παραγωγής.

5.2.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης με μεταβλητές που αφορούν τα χαρακτηριστικά των αρχηγών των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

5.2.1.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης με το φύλο του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης

Πίνακας 5.2.1.1.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και φύλου αρχηγού

		Φύλο αρχηγού		Total
		άνδρας	γυναίκα	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	15	4	19
	Expected Count	11,9	7,1	19,0
	ναι % within Φύλο Αρχηγού	34,1%	15,4%	27,1%
	Adjusted Residual	1,7	-1,7	
	Count	29	22	51
	Expected Count	32,1	18,9	51,0
	όχι % within Φύλο Αρχηγού	65,9%	84,6%	72,9%
	Adjusted Residual	-1,7	1,7	
	Count	44	26	70
	Expected Count	44,0	26,0	70,0
Total	% within Φύλο Αρχηγού	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.1.1.2. Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	2,892	1	,089		

Πίνακας 5.2.1.1.3 Δείκτης έντασης

συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Phi Nominal by Nominal	,203	,089
N of Valid Cases	70	

Όπως φαίνεται στον πίνακα 5.2.1.1.1 το 34,1% των ανδρών διαφοροποιούν την παραγωγή τους, ενώ στις γυναίκες το ποσοστό είναι αρκετά μικρότερο μόλις 15,4%.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) που αντιστοιχούν σε άνδρα και γυναίκα είναι σε απόλυτη τιμή $1,7 < 1,96$.

Από τα αποτελέσματα του τεστ χ^2 , πίνακας 5.2.1.1.2, διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει εξάρτηση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και φύλου, αφού ο δείκτης Sig είναι 0,089. Επίσης, από τον πίνακα 5.2.1.1.3 παρατηρούμε ότι η σχέση τους είναι ασθενής με $\text{Phi}=0,203$.

Αυτό σημαίνει ότι η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής μπορεί να υιοθετηθεί και να καθιερωθεί από τους αρχηγούς των αγροτικών εκμεταλλεύσεων ανεξαρτήτως φύλου. Βέβαια, πολλές φορές οι γυναίκες αναλαμβάνουν την αρχηγία χωρίς να σημαίνει ότι έχουν και την πρωτοβουλία των αποφάσεων, καθώς αυτό γίνεται αναγκαστικά προκειμένου να ασχοληθεί ο σύζυγος με άλλες δραστηριότητες.

5.2.1.2 Συσχέτιση διαφοροποίησης με την ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης

Ένα από τα σημαντικά προβλήματα του γεωργικού τομέα είναι η μεγάλη ηλικία των γεωργών. Η συντηρητική στάση απέναντι σε κάθε τι νέο που εμφανίζεται στη γεωργία και η έλλειψη διάθεσης για εξέλιξη, που συχνά χαρακτηρίζει αυτή την ηλικία, αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για τη διαφοροποίηση της παραγωγής.

Πίνακας 5.2.1.2.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και ηλικίας αρχηγού

		Ηλικία αρχηγού		Total
		Μέχρι 45	46 και άνω	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	7	12	19
	Expected Count	3,3	15,7	19,0
	ναι % within Ηλικία αρχηγού	58,3%	20,7%	27,1%
	Adjusted Residual	2,7	-2,7	
	Count	5	46	51
	Expected Count	8,7	42,3	51,0
	όχι % within Ηλικία αρχηγού	41,7%	79,3%	72,9%
	Adjusted Residual	-2,7	2,7	
	Count	12	58	70
	Expected Count	12,0	58,0	70,0
Total	% within Ηλικία αρχηγού	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.1.2.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	7,125	1	,008		

Πίνακας 5.2.1.2.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,319	,008
N of Valid Cases		70	

Από τον πίνακα 5.2.1.2.1 βλέπουμε ότι το 58,3% των αγροτών ηλικίας έως 45 ετών διαφοροποιούν την παραγωγή τους, ενώ για τους άνω των 46 ετών η εικόνα είναι διαφορετική με μόλις το 20,7% να εμφανίζουν διαφοροποίηση.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $2,7 > 1,96$.

Από τον πίνακα 5.2.1.2.2 προκύπτει ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και ηλικίας στο επίπεδο του 0,01. Η σχέση μεταξύ των μεταβλητών είναι ελαφρά ασθενής με δείκτη 0,319 (πίνακας 5.2.1.2.3).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η ενίσχυση της διαφοροποίησης μπορεί να γίνει με μέτρα πολιτικής απευθυνόμενα σε όλες τις ηλικίες, με μεγαλύτερη όμως απήχηση στις νεότερες.

5.2.1.3 Συσχέτιση διαφοροποίησης με το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού της εκμετάλλευσης

Πίνακας 5.2.1.3.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και εκπαιδευτικού επιπέδου αρχηγού

		Εκπαιδευτικό επίπεδο αρχηγού			Total
		Απόφοιτος Δημοτικού	Απόφοιτος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (γυμνάσιο ή λύκειο)	Πανεπιστήμιο - ΤΕΙ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	7	5	7	19
	Expected Count	3,5	9,0	6,5	19,0
	% within μορφωτικό επίπεδο	53,8%	15,2%	29,2%	27,1%
	Adjusted Residual	2,4	-2,1	,3	
	Count	6	28	17	51
	Expected Count	9,5	24,0	17,5	51,0
	% within μορφωτικό επίπεδο	46,2%	84,8%	70,8%	72,9%
	Adjusted Residual	-2,4	2,1	-,3	
	Count	13	33	24	70
	Expected Count	13,0	33,0	24,0	70,0
Total	% within μορφωτικό επίπεδο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.1.3.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,137	2	,028

Πίνακας 5.2.1.3.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal Cramer's V	,319	,028
N of Valid Cases	70	

Στον πίνακα 5.2.1.3.1 παρατηρούμε ότι το 53,8% των αγροτών αποφοίτων δημοτικού, δηλαδή 1 στους 2, διαφοροποιούν την παραγωγή τους. Οι απόφοιτοι γυμνασίου ή λυκείου παρουσιάζουν διαφοροποίηση σε μικρότερο ποσοστό 15,2% ενώ μόλις το 29,2% των αποφοίτων Πανεπιστημίου παρουσιάζει κάποιο είδος διαφοροποίησης.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας για επίπεδο εκπαίδευσης απόφοιτος δημοτικού με προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) σε απόλυτη τιμή $2,4 > 1,96$. Το ίδιο ισχύει και για επίπεδο εκπαίδευσης απόφοιτος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης/κατάρτισης (γυμνάσιο ή λύκειο) με προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) σε απόλυτη τιμή $2,1 > 1,96$. Για επίπεδο εκπαίδευσης απόφοιτος Πανεπιστημίου από την άλλη, εμφανίζει προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) σε απόλυτη τιμή $0,3 < 1,96$, κάτι το οποίο δείχνει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας.

Στον πίνακα 5.2.1.3.2 το sig με τιμή 0,028 δείχνει ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και επιπέδου εκπαίδευσης. Η σχέση αυτή είναι ελαφρά ασθενής με δείκτη 0,319 (πίνακας 5.2.1.3.3).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το επίπεδο εκπαίδευσης επηρεάζει τη διαφοροποίηση και μάλιστα οι απόφοιτοι δημοτικού ή μέσης εκπαίδευσης (γυμνασίου-λυκείου) είναι πιθανότερο να διαφοροποιήσουν την παραγωγή τους από ό,τι οι απόφοιτοι Πανεπιστημίου. Ενώ ένα τέτοιο συμπέρασμα φαίνεται εκ πρώτης όψεως μη βάσιμο, δικαιολογείται λόγω του ότι οι χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου αγρότες εξασκούν τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα και στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό οικονομικά στο γεωργικό εισόδημα, οπότε και αναζητούν τρόπους αύξησής του. Οι απόφοιτοι Πανεπιστημίου αντίθετα, ασκούν τη γεωργία ως δευτερεύουσα απασχόληση ανάλογα ίσως και με τον τύπο της απασχόλησής τους και δεν είναι η κύρια πηγή εισοδήματός τους, με αποτέλεσμα να μη διαθέτουν το χρόνο, τον κόπο και κυρίως τη διάθεση που απαιτεί η διαφοροποίηση της παραγωγής, η οποία είναι μια απαιτητική, τόσο σε κατανάλωση χρόνου όσο και σε σωματικό κόπο και ενέργεια, διαδικασία.

5.2.1.4 Συσχέτιση διαφοροποίησης με το κύριο επάγγελμα του αρχηγού

Πίνακας 5.2.1.4.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και κύριου επαγγέλματος αρχηγού

		Κύρια απασχόληση Αρχηγού		Total
		ΑΓΡΟΤΗΣ	ΑΛΛΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	17	2	19
	Expected Count	14,1	4,9	19,0
	NAI % within Κύρια απασχόληση Αρχηγού	32,7%	11,1%	27,1%
	Adjusted Residual	1,8	-1,8	
	Count	35	16	51
	Expected Count	37,9	13,1	51,0
	OXI % within Κύρια απασχόληση Αρχηγού	67,3%	88,9%	72,9%
	Adjusted Residual	-1,8	1,8	
Total	Count	52	18	70
	Expected Count	52,0	18,0	70,0
	% within Κύρια απασχόληση Αρχηγού	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.1.4.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	3,149	1	,076		

Πίνακας 5.2.1.4.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal N of Valid Cases	Phi ,212 70	,076

Από τον πίνακα 5.2.1.4.1 παρατηρούμε ότι αυτοί που διαφοροποιούν την παραγωγή τους και έχουν ως κύρια απασχόληση την αγροτική εργασία αποτελούν το 32,7% ,ενώ αυτοί που έχουν άλλη απασχόληση ως κύριο επάγγελμα και τη γεωργία ως δευτερεύον διαφοροποιούν την παραγωγή τους σε μικρότερο ποσοστό 11,1%. Αυτό δείχνει ότι οι αγρότες κατά κύριο επάγγελμα αναζητούν μέσω της διαφοροποίησης εναλλακτικές πηγές εισοδήματος

Τα αποτελέσματα του τεστ χ^2 δείχνουν ότι η διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και η κύρια απασχόληση αρχηγού δε συσχετίζονται, αφού το Sig είναι 0,076. Ο δείκτης Phi δείχνει ότι η σχέση είναι ασθενής.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) που αντιστοιχούν σε κύρια απασχόληση αγρότης και άλλη απασχόληση είναι σε απόλυτη τιμή $1,8 < 1,96$.

Αυτό δείχνει ότι η διαφοροποίηση μπορεί να εφαρμοστεί τόσο από κατά κύριο επάγγελμα αγρότες όσο και από άτομα που έχουν άλλο επάγγελμα ως κύρια απασχόληση.

5.2.1.5 Συσχέτιση διαφοροποίησης με τη συμμετοχή του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης

Πίνακας 5.2.1.5.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης

		ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ		Total
		ΝΑΙ	ΟΧΙ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	9	10	19
	Expected Count	3,5	15,5	19,0
	% within ναι			
	Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	69,2%	17,5%	27,1%
	Adjusted Residual	3,8	-3,8	
	Count	4	47	51
	Expected Count	9,5	41,5	51,0
	% within όχι			
	Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	30,8%	82,5%	72,9%
	Adjusted Residual	-3,8	3,8	
Total	Count	13	57	70
	Expected Count	13,0	57,0	70,0
	% within			
	Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.1.5.2 Στατιστικός έλεγχος Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	14,301 ^a	1	,000		

Πίνακας 5.2.1.5.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,452
N of Valid Cases	70	,000

Αυτοί που έχουν συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης εμφανίζουν διαφοροποίηση κατά 69,2%, πολύ μεγαλύτερο από το ποσοστό 17,5%, που αντιπροσωπεύει το ποσοστό όσων δεν έχουν λάβει μέρος σε πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης και διαφοροποιούν την παραγωγή τους. Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $3,8 > 1,96$.

Η σχέση είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο πιθανότητας ,000, κάτι το οποίο δείχνει ότι η διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και η συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης δεν είναι καθόλου ανεξάρτητες. Η σχέση αυτή είναι ελαφρά ασθενής με δείκτη Phi 0,452.

Όλα τα παραπάνω υποδεικνύουν ότι οι γεωργοί που διαθέτουν γεωργική εκπαίδευση/κατάρτιση είναι πιθανότερο να εμφανίσουν και κάποιο είδος διαφοροποίησης στην παραγωγή τους.

5.2.2 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης

5.2.2.1 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το φυσικό μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης

Πίνακας 5.2.2.1.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και μεγέθους γεωργικής εκμετάλλευσης

		ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ		Total
		0-100 στρ.	>100 στρ.	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	4	15	19
	Expected Count	9,2	9,8	19,0
	% within ΜΕΓΕΘΟΣ ναί ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	11,8%	41,7%	27,1%
	Adjusted Residual	-2,8	2,8	
	Count	30	21	51
	Expected Count	24,8	26,2	51,0
	όχι % within ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	88,2%	58,3%	72,9%
	Adjusted Residual	2,8	-2,8	
	Count	34	36	70
	Expected Count	34,0	36,0	70,0
Total	% within ΜΕΓΕΘΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.2.1.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	7,906	1	,005		

Πίνακας 5.2.2.1.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	-,336	,005
N of Valid Cases		70	

Από τον πίνακα 5.2.2.1.1 προκύπτει ότι μόλις το 11,8% των παραγωγών με έκταση έως 100 στρέμματα εμφανίζει κάποιο είδος διαφοροποίησης. Ενώ οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις με έκταση άνω των 100 στρεμμάτων εμφανίζουν διαφοροποίηση των παραγωγικών τους δραστηριοτήτων, με ποσοστό μεγαλύτερο της τάξεως του 41,7%. Διαπιστώνεται επίσης ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) που αντιστοιχούν σε μέγεθος εκμετάλλευσης 0-100 στρ. και άνω των 100 στρ. είναι σε απόλυτη τιμή $2,8 > 1,96$.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε και από τον πίνακα 5.2.2.1.2, όπου το Sig είναι 0,005. Οι μεταβλητές διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και μέγεθος εκμετάλλευσης συσχετίζονται. Η σχέση αυτή είναι ελαφρά ασθενής με δείκτη Phi - 0,336 (πίνακας 5.2.2.1.3)

Τα αποτελέσματα αυτά είναι αναμενόμενα, καθώς είναι λογικό η διαφοροποίηση να υιοθετείται περισσότερο από αγρότες με μεγάλο μέγεθος εκμετάλλευσης άνω των 100 στρεμμάτων, όπου τα αναμενόμενα οφέλη από τη διαφοροποίηση υπερβαίνουν το αναληφθέν κόστος.

5.2.2.2 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το δήμο που ανήκει η εκμετάλλευση

Πίνακας 5.2.2.2.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και δήμου

		ΔΗΜΟΣ		Total
		ΤΙΘΟΡΕΑΣ	ΑΜΦΙ-ΚΛΕΙΑΣ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	10	9	19
	Expected	9,5	9,5	19,0
	Count			
	NAI % within ΔΗΜΟΣ	28,6%	25,7%	27,1%
	Adjusted Residual	,3	-,3	
	Count	25	26	51
	Expected	25,5	25,5	51,0
	Count			
	OXI % within ΔΗΜΟΣ	71,4%	74,3%	100,0%
	Adjusted Residual	-,3	,3	
Total	Count	35	35	70
	Expected	35,0	35,0	70,0
	Count			
	% within ΔΗΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.2.2 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Phi	,032	,788
Nominal N of Valid Cases	70	

Από τον έλεγχο των υπολοίπων στον πίνακα 5.2.2.2.1 προκύπτει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $0,3 < 1,96$.

Φαίνεται ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και δήμου. Η σχέση αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική και παράλληλα είναι πολύ ασθενής με δείκτη Phi 0,032 (πίνακας 5.2.2.2.2).

Έτσι, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η διαφοροποίηση παραγωγής έχει το ίδιο αντίκτυπο και στους δύο δήμους Τιθορέας και Αμφίκλειας, κάτι το οποίο φαίνεται και από τα ποσοστά διαφοροποίησης στους δύο δήμους που κυμαίνονται στα ίδια σχεδόν επίπεδα 28,6% και 25,7% αντίστοιχα. Θα μπορούσαμε ωστόσο λαμβάνοντας υπόψη και το ανάγλυφο των περιοχών αυτών, με την Αμφίκλεια πιο ορεινή από την Τιθορέα, να θεωρήσουμε τους κατοίκους της Αμφίκλειας περισσότερο δεκτικούς στη διαφοροποίηση των αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων παρά τα όποια διαρθρωτικά προβλήματα υπάρχουν στο Δήμο.

5.2.3 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με μια σειρά άλλων μεταβλητών

5.2.3.1 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με τη συχνότητα ενημέρωσης σε θέματα εξέλιξης του γεωργικού τομέα

Πίνακας 5.2.3.1.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και συχνότητας ενημέρωσης εξελίξεων του γεωργικού τομέα

		ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ		Total
		συχνά έως πολύ συχνά	σχεδόν ποτέ έως σπάνια	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	19	0	19
	Expected Count	16,3	2,7	19,0
	% within ναί			
	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	31,7%	0,0%	27,1%
	ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ			
	Adjusted Residual	2,1	-2,1	
	Count	41	10	51
	Expected Count	43,7	7,3	51,0
	% within όχι			
	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	68,3%	100,0%	72,9%
ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ				
Adjusted Residual	-2,1	2,1		
Count	60	10	70	
Expected Count	60,0	10,0	70,0	
% within				
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	100,0%	100,0%	100,0%	
ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ				
Total				

Πίνακας 5.2.3.1.2 Στατιστικός έλεγχος Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4,346	1	,037		

Πίνακας 5.2.3.1.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,249	,037
N of Valid Cases		70	

Στον πίνακα 5.2.3.1.1 παρατηρούμε ότι το 31,7 % των αγροτών που ενημερώνονται συχνά έως πολύ συχνά για τις εξελίξεις στον αγροτικό τομέα εμφανίζουν κάποιο είδος διαφοροποίησης ενώ κανένας από τα άτομα που ενημερώνονται σχεδόν ποτέ έως σπάνια δεν διαφοροποιεί την παραγωγή του.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) που αντιστοιχούν σε συχνότητα ενημέρωσης συχνά έως πολύ συχνά και σχεδόν ποτέ έως σπάνια είναι σε απόλυτη τιμή $2,1 > 1,96$.

Επίσης, προκύπτει από τον πίνακα 5.2.3.1.3 ότι η διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και η συχνότητα ενημέρωσης εξελίξεων συσχετίζονται. Η σχέση τους είναι στατιστικά σημαντική, αλλά ασθενής στο επίπεδο του 0,05 (Sig 0,037) με

δείκτη Phi να είναι 0,249. Αυτό σημαίνει ότι τα μέτρα πολιτικής για την ενίσχυση της διαφοροποίησης της παραγωγής έχουν μεγαλύτερη απήχηση σε άτομα που φροντίζουν να ενημερώνονται αρκετά συχνά για τις εξελίξεις του αγροτικού χώρου παρά σε εκείνα που δεν ενημερώνονται.

5.2.3.2 Συσχέτιση της διαφοροποίησης και των στάσεων των γεωργών για τις καινούριες εξελίξεις στη γεωργία

Πίνακας 5.2.3.2.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και στάσης των αγροτών απέναντι σε κάθε τι καινούριο που εμφανίζεται στη γεωργία

		ΣΤΑΣΗ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ		Total
		ΠΡΟΟΔΕΥ-ΤΙΚΟΙ	ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΙ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	15	4	19
	Expected Count	8,4	10,6	19,0
	% within ΣΤΑΣΗ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ	48,4%	10,3%	27,1%
	ναί			
	Adjusted Residual	3,6	-3,6	
	Count	16	35	51
	Expected Count	22,6	28,4	51,0
	% within ΣΤΑΣΗ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ	51,6%	89,7%	72,9%
	όχι			
	Adjusted Residual	-3,6	3,6	
Total	Count	31	39	70
	Expected Count	31,0	39,0	70,0
	% within ΣΤΑΣΗ ΣΕ ΚΑΘΕ ΤΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.3.2.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	12,698 ^a	1	,000		

Πίνακας 5.2.3.2.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,426
N of Valid Cases	70	,000

Όσον αφορά τη στάση απέναντι σε κάθε τι καινούριο που εμφανίζεται στη γεωργία φαίνεται τα άτομα με προοδευτική στάση, δηλαδή άτομα που φροντίζουν να μαθαίνουν, να δοκιμάζουν και να εφαρμόζουν πριν από άλλους παραγωγούς διαφοροποιούν την παραγωγή τους σε ποσοστό αρκετά υψηλό 48,4%. Αντίθετα, μόλις το 10,3% των ατόμων με συντηρητική στάση, που είτε συνεχίζουν με τον παλιό τρόπο, είτε περιμένουν να δοκιμάσουν πρώτα οι άλλοι είτε εφαρμόζουν όταν καθιερωθεί από την πλειονότητα εμφανίζουν διαφοροποίηση.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $3,6 > 1,96$.

Το Sig είναι 0,00 που επιβεβαιώνει ότι η διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και η στάση σε κάθε τι καινούριο που εμφανίζεται στη γεωργία συσχετίζονται. Η σχέση είναι πολύ ασθενής με δείκτη Phi 0,426. Έτσι, η διαφοροποίηση παραγωγής είναι πιθανότερο να υιοθετηθεί από άτομα με προοδευτικές αντιλήψεις και στάσεις σχετικά με τον αγροτικό κλάδο, από άτομα δηλαδή που αναζητούν νέους τρόπους και εξελίσσονται προηγούμενα των υπολοίπων παρά από άτομα που είναι πιο επιφυλακτικά απέναντι σε καινοτομίες.

5.2.3.3 Συσχέτιση διαφοροποίησης με την συμμετοχή σε προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα

Πίνακας 5.2.3.3.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και συμμετοχής σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα

		Συμμετοχή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα		Total
		ΝΑΙ	ΟΧΙ	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	15	4	19
	Expected Count	5,7	13,3	19,0
	% within Συμμετοχή ναι σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα	71,4%	8,2%	27,1%
	Adjusted Residual	5,5	-5,5	
	Count	6	45	51
	Expected Count	15,3	35,7	51,0
	% within Συμμετοχή όχι σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα	28,6%	91,8%	72,9%
	Adjusted Residual	-5,5	5,5	
	Count	21	49	70
	Expected Count	21,0	49,0	70,0
Total	% within Συμμετοχή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.3.3.2 Στατιστικός έλεγχος X^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	29,752 ^a	1	,000		

Πίνακας 5.2.3.3.3. Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,652
N of Valid Cases		70

Από τον πίνακα 5.2.3.3.1 διαπιστώνεται ότι το 71,4% όσων έχουν συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα εμφανίζουν διαφοροποίηση, ποσοστό αρκετά υψηλό. Μόλις το 8,2% αυτών που δεν έχουν συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα προχώρησαν σε διαφοροποίηση. Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή 5,5 >1,96.

Από το τεστ X^2 , πίνακας 5.2.3.3.2, προκύπτει ότι η διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής και η συμμετοχή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα συσχετίζονται. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας της σχέσης είναι άνω του ,01. Η σχέση αυτή μάλιστα είναι ισχυρή με δείκτη Phi 0,652, πίνακας 5.2.3.3.3.

Τα προγράμματα διαρθρωτικού χαρακτήρα φαίνεται ότι προωθούν και ενισχύουν την εμφάνιση του φαινομένου της διαφοροποίησης στους αγροτικούς πληθυσμούς.

5.2.4 Συσχέτιση διαφοροποίησης με μεταβλητές που αφορούν όψεις του οικογενειακού εισοδήματος των αγροτών.

5.2.4.1 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το οικογενειακό εισόδημα των αγροτών

Πίνακας 5.2.4.1.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και κατηγοριών οικογενειακού εισοδήματος

		ΕΙΣΟΔΗΜΑ		Total
		<30.000€	>30.000€	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	5	14	19
	Expected Count	11,6	7,6	19,0
	ναί % within ΕΙΣΟΔΗΜΑ	11,9%	50,0%	27,1%
	Adjusted Residual	-3,5	3,5	
	Count	37	14	50
	Expected Count	30,6	20,4	50,0
	όχι % within ΕΙΣΟΔΗΜΑ	88,1%	50,0%	72,9%
	Adjusted Residual	3,5	-3,5	
	Count	42	28	70
	Expected Count	42,0	28,0	70,0
Total	% within ΕΙΣΟΔΗΜΑ	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.4.1.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	12,329	1	,000		

Πίνακας 5.2.4.1.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	-,420			,000
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-b	-,420	,110	-3,511	,000
N of Valid Cases		70			

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 5.2.4.1.1 όσοι ανήκουν σε χαμηλές εισοδηματικές τάξεις κάτω των 30.000 ευρώ εμφανίζουν χαμηλό ποσοστό διαφοροποίησης μόλις 11,9%. Αντίθετα, 1 στους 2 παραγωγούς με εισόδημα άνω των 30.000 ευρώ διαφοροποιεί την παραγωγή του.

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $3,6 > 1,96$.

Το Sig. του τεστ Pearson είναι 0, οπότε προκύπτει ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και εισοδήματος. Η σχέση είναι ελαφρά ασθενής με δείκτη Phi σε απόλυτη τιμή 0,420 και kendall's tau-b σε απόλυτη τιμή 0,420. Η διαφοροποίηση φαίνεται να εφαρμόζεται από άτομα με υψηλό οικογενειακό εισόδημα, προφανώς λόγω του ότι έχουν μεγαλύτερα περιθώρια ρίσκου και ανταποκρίνονται ευχερέστερα στο ίδιο κόστος συμμετοχής σε παρόμοια προγράμματα, συγκριτικά με τις περιπτώσεις χαμηλού οικογενειακού εισοδήματος.

5.2.4.2 Συσχέτιση της διαφοροποίησης με το βαθμό εξάρτησης του οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες

Πίνακας 5.2.4.2.1 Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και βαθμού εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος

		βαθμός εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες		Total
		<50%	>50%	
Διαφοροποίηση γεωργικής παραγωγής	Count	5	14	19
	Expected Count	10,0	9,0	19,0
	% within			
	NAI βαθμός εξάρτησης	13,5%	42,4%	27,1%
	Adjusted Residual	-2,7	2,7	
	Count	32	19	51
	Expected Count	27,0	24,0	51,0
	% within			
	OXI βαθμός εξάρτησης	86,5%	57,6%	72,9%
	Adjusted Residual	2,7	-2,7	
Total	Count	37	33	70
	Expected Count	37,0	33,0	70,0
	% within			
	βαθμός εξάρτησης	100,0%	100,0%	100,0%

Πίνακας 5.2.4.2.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	7,372^a	1	,007		

Πίνακας 5.2.4.2.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

	Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal Kendall's tau-b	-,325	,110	-2,811	,005
N of Valid Cases	70			

Από τον πίνακα 5.2.4.2.1 προκύπτει ότι αυτοί που έχουν χαμηλό βαθμό εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος από τη γεωργία εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά διαφοροποίησης (13,5%). Ενώ, οι εκμεταλλεύσεις που εμφανίζουν υψηλό βαθμό εξάρτησης του οικογενειακού εισοδήματος από τη γεωργία (κατά κύριο επάγγελμα αγρότες) εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά διαφοροποίησης (42,4%).

Από τον έλεγχο των υπολοίπων προκύπτει ότι σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας εμφανίζουν τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) που αντιστοιχούν σε βαθμό εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος <50% και >50% με απόλυτες τιμές 2,7 και 2,7 αντίστοιχα.

Στον πίνακα 5.2.4.2.2 φαίνεται ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και βαθμού εξάρτησης οικογενειακού εισοδήματος με επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας άνω του 0,01. Η σχέση αυτή είναι ελαφρά ασθενής με το δείκτη kendall's tau σε απόλυτη τιμή 0,325 (πίνακας 5.2.4.2.3).

Τα αποτελέσματα αυτά είναι μάλλον αναμενόμενα, καθώς όταν ο βαθμός εξάρτησης του εισοδήματος από γεωργικές εργασίες είναι υψηλός σημαίνει ότι το αγροτικό νοικοκυριό ασχολείται κατά βάση με τη γεωργία, επομένως υπάρχει και η πιθανότητα εμφάνισης διαφοροποίησης σε μια προσπάθεια εξέλιξης και αύξησης του εισοδήματος. Αντίθετα, όταν ο βαθμός εξάρτησης είναι χαμηλός τα άτομα ασκούν τη γεωργία συμπληρωματικά, οπότε δεν υπάρχει κατά κανόνα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για διαφοροποίηση παραγωγής.

5.2.5 Συσχέτιση διαφοροποίησης με μεταβλητές που αφορούν το μέλλον της εκμετάλλευσης

Πίνακας 5.2.5.1. Συσχέτιση διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και μελλοντικών σχεδίων για την εκμετάλλευση

	ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ		Total	
	ΒΕΛΤΙΩΣ Η Ή ΕΠΕΚΤΑΣ Η	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ/ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΞΩΓΕΩΡΓΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ /ΩΣ ΕΧΕΙ		
Διαφοροποίησ η γεωργικής παραγωγής	Count	14	5	19
	Expected Count	5,4	13,6	19,0
	ναί % within ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	70,0%	10,0%	27,1%
	Adjusted Residual	5,1	-5,1	
	Count	6	45	51
	Expected Count	14,6	36,4	51,0
	όχι % within ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	30,0%	90,0%	72,9%
	Adjusted Residual	-5,1	5,1	
	Count	20	50	70
	Expected Count	20,0	50,0	70,0
Total	% within ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	100,0%	100,0%	100,0 %

Πίνακας 5.2.5.2 Στατιστικός έλεγχος χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	26,006	1	,000		

Πίνακας 5.2.5.3 Δείκτης έντασης συσχέτισης

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,610	,000
	Cramer's V	,610	,000
	N of Valid Cases	70	

Από τον έλεγχο των υπολοίπων στον πίνακα 5.2.5.1 προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις από την υπόθεση της ανεξαρτησίας, αφού τα προσαρμοσμένα υπόλοιπα (adjusted residuals) είναι σε απόλυτη τιμή $5,1 > 1,96$.

Παρατηρώντας τα ποσοστά διαπιστώνουμε ότι όσοι έχουν στα μελλοντικά τους σχέδια να βελτιώσουν ή να επεκτείνουν τη γεωργική τους δραστηριότητα εμφανίζουν κατά βάση και διαφοροποίηση παραγωγής σε ποσοστό 70%. Σε πολύ μικρότερο ποσοστό, 10%, κινείται η μερίδα των παραγωγών που προτίθενται να περιορίσουν τη γεωργική δραστηριότητα, να την αφήσουν ως έχει ή να δώσουν έμφαση στην εξωγεωργική απασχόληση προς την κατεύθυνση της διαφοροποίησης της παραγωγής τους.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 στον πίνακα 5.2.5.2 με το Sig να είναι 0, δείχνει ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ διαφοροποίησης γεωργικής παραγωγής και σχεδίων για εκμετάλλευση. Η σχέση αυτή μάλιστα είναι ισχυρή με δείκτη έντασης 0,610. Έτσι, συμπεραίνουμε ότι η διαφοροποίηση υιοθετείται κυρίως από άτομα που συμπεριλαμβάνουν στα μελλοντικά τους σχέδια βελτίωση ή επέκταση της αγροτικής δραστηριότητάς τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Συμπεράσματα από το θεωρητικό μέρος

Στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, η τομεακή αγροτική πολιτική δίνει τη σκυτάλη σε μια πολιτική που ενδιαφέρεται για τον τρόπο διαχείρισης των παραγωγικών συντελεστών και τον προσανατολισμό της γεωργικής δραστηριότητας, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθαρρύνοντας τη διαφοροποίηση της. Το πολυλειτουργικό μοντέλο της γεωργίας επιδιώκει να δημιουργήσει διέξοδο στις μικρές και κυρίως στις μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεις, με γεωργικές αναδιαρθρώσεις υιοθετώντας εναλλακτικές με γεωργικές πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον με βασικό στόχο την παραγωγή ποιοτικών και υγιεινών τροφίμων ή κατά περίπτωση και ενεργειακές καλλιέργειες.

Με βασικό οδηγό τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης που έχουν σχεδιαστεί χρησιμοποιώντας την «εκ των κάτω» (bottom- up) προσέγγιση, αποδεσμεύονται οι ενισχύσεις από την παραγωγή και μεταφέρονται στην αγροτική ανάπτυξη, αναδεικνύοντας τη σημαντικότητα της αγροτικής υπαίθρου και του αγροτικού νοικοκυριού ειδικότερα. Μέσα από τη διαφοροποίηση των γεωργικών συστημάτων που ενισχύονται από σχετικές πολιτικές, προκύπτουν νέες εναλλακτικές δραστηριότητες τόσο σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων, όσο και αγροτικού νοικοκυριού. Η καλή γνώση των δυνατοτήτων μιας περιοχής μπορεί να την οδηγήσει σε μια συνολικότερη ανάπτυξή της με απώτερο όφελος τη βιωσιμότητά της.

Τα περιφερειακά προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης ενισχύουν περιοχές που χαρακτηρίζονται μειονεκτικές και ημιορεινές καθώς και προστατευόμενες 'Natura 2000'. Ένα τέτοιο πρόγραμμα εφαρμόστηκε και στη περιοχή της Στερεάς Ελλάδας με αποδέκτες τους δήμους και τα δημοτικά διαμερίσματά της. Στη περίπτωση των Παραπαρνάσσιων Δήμων Αμφίκλειας και Τιθορέας που εξετάζουμε, η στήριξη αυτών των προγραμμάτων δε φαίνεται να εφαρμόστηκε στο βαθμό που είχε σχεδιαστεί, παρόλο που η περιοχή διακρίνεται για τη σπουδαιότητά της από βιολογικής, οικολογικής, αισθητικής, επιστημονικής, γεωμορφολογικής και πολιτιστικής απόψεως.

6.2 Συμπεράσματα από τη στατιστική ανάλυση

Στην επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε η πλειονότητα των αρχηγών της αγροτικής εκμετάλλευσης είναι άνδρες, γεγονός που σχετίζεται με τη νοοτροπία που επικρατεί, σύμφωνα με την οποία η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι στο ρόλο της ανατροφής των παιδιών και της διαχείρισης του νοικοκυριού. Έτσι, παρόλο που οι γυναίκες αποτελούν πλέον ενεργά και δραστήρια μέλη της κοινωνίας, στο θέμα της αγροτικής παραγωγής διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο. Όταν αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο στην αγροτική εκμετάλλευση είναι εξέλιξη που οφείλεται είτε σε μεγάλη κυρίως ηλικία του συζύγου, είτε λόγω θανάτου του συζύγου είτε λόγω απασχόλησής του σε άλλες δραστηριότητες.

Επιπλέον, η πλειοψηφία των παραγωγών είναι ηλικίας 46 έως 60 ετών. Παρατηρούμε δηλαδή τη μη έντονη συμμετοχή των νέων στο αγροτικό επάγγελμα. Οι αγρότες των δήμων Αμφίκλειας και Τιθορέας είναι κυρίως έγγαμοι, κάτι που αποτυπώνει τη διατήρηση του κλασικού προτύπου της παραδοσιακής οικογένειας και σε συνδυασμό με το μικρότερο ποσοστό αυτών που είναι διαζευγμένοι, ενισχύεται ακόμα περισσότερο η παραπάνω διαπίστωση.

Επίσης, ενώ η γεωργία ασκείται από πολλούς ως κύρια απασχόληση υπάρχει και μια σημαντική μερίδα αγροτών που ασκεί τη γεωργία ως δευτερεύουσα απασχόληση. Είναι εμφανής δηλαδή η πολυαπασχόληση, η στροφή δηλαδή σε άλλες δραστηριότητες για βελτίωση του εισοδήματος και του επιπέδου ζωής.

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ οι αγρότες είναι κυρίως απόφοιτοι γυμνασίου, κάτι που επιβεβαιώνει την εικόνα του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που επικρατεί σε αυτόν τον τομέα, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι υπάρχει μια αυξητική τάση των αποφοίτων Πανεπιστημίου που ασχολούνται με τη γεωργία ως κύρια απασχόληση. Δυστυχώς, όμως, λείπει το ενδιαφέρον των αγροτών για τη θεωρητική και πρακτική τους κατάρτιση, αφού μόλις 8 στους 70 ερωτηθέντες του δείγματος της έρευνας παρακολούθησε κάποιο σεμινάριο επαγγελματικής εκπαίδευσης σχετικό με τη γεωργία.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των αγροτών ασχολείται πάνω από 20 χρόνια με τη γεωργία, γεγονός που αν συνδυαστεί με τη μέση ηλικιακή ομάδα που ανήκουν οι αγρότες, υποδεικνύει ότι οι αγρότες παραλαμβάνουν, στο πλαίσιο της διαδοχής, συνήθως τη γη από τους γονείς τους και ασχολούνται σε αυτή από αρκετά νεαρή ηλικία.

Το αγροτικό νοικοκυριό εξυπηρετείται κατά βάση από τα μέλη της οικογένειας και όχι από έμμισθους υπαλλήλους. Αξίζει να επισημάνουμε ότι και η παρουσία μεταναστών στη περιοχή δεν επηρεάζει τη δομή του αγροτικού νοικοκυριού. Τα παιδιά της οικογένειας επιτελούν βοηθητικό ρόλο, γεγονός που επιβεβαιώνει την τάση των νέων να αποστρέφονται τη γεωργία και να εγκαταλείπουν την ύπαιθρο προς αναζήτηση καλύτερης ίσως απασχόλησης και συνθηκών διαβίωσης.

Ερευνώντας τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης διαπιστώνουμε ότι οι δήμοι παρουσιάζουν, στη βάση του δείγματός μας, σημαντικά ποσοστά μεγάλου μεγέθους εκμεταλλεύσεων άνω των 100 στρεμμάτων. Έντονο είναι το στοιχείο της ιδιοκτησίας, καθώς οι εκτάσεις είναι κατά κύριο λόγο ιδιόκτητες, ενώ κάποιες περιπτώσεις ενοικιαζόμενων στρεμμάτων εντοπίζονται σε μεγάλου μεγέθους εκμεταλλεύσεις. Έντονη είναι η παρουσία της φυτικής παραγωγής στην περιοχή με ελάχιστες περιπτώσεις ζωικής παραγωγής, μόλις 6 στους 70, κυρίως προβατοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Οι συνηθέστερες καλλιέργειες είναι το βαμβάκι, τα σιτηρά και ο καπνός Virginia που σήμερα εγκαταλείπεται, και σε μικρότερη συχνότητα οι ελιές.

Περίπου 3 στα 10 αγροτικά νοικοκυριά εμφανίζει κάποιο είδος διαφοροποίησης στις εκμεταλλεύσεις του με συνηθέστερη διαφοροποίηση αυτή της εμβάθυνσης. Συγκεκριμένα, οι αγρότες επιδίδονται σε μορφές **διαφοροποίησης εμβάθυνσης**, όπως η ολοκληρωμένη γεωργία, όπου έχουμε 13 περιπτώσεις ολοκληρωμένης γεωργίας βαμβακιού κατά κύριο λόγο και καπνού Virginia. Επίσης, εντοπίζονται 4 περιπτώσεις βιολογικής γεωργίας, 4 περιπτώσεις νέων καλλιεργητικών δραστηριοτήτων, όπως οι ελιές τύπου Arbekina, ο ηλίανθος και οι καρυδιές. Τέλος, υπήρχαν 3 περιπτώσεις με στόχο την αύξηση της προστιθέμενης αξίας, με 1 περίπτωση κτηνοτρόφου που μεταποιεί τυρί και γάλα και 2 περιπτώσεις παραγωγών με απευθείας πώληση σε καταναλωτές.

Ακόμα, εμφανίζονται 11 περιπτώσεις **διαφοροποίησης διεύρυνσης** που αφορούν κατά κύριο λόγο την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών, πρόκειται για επενδύσεις πρόσφατες που έγιναν το 2010 και 2011 σε εκτάσεις γύρω στα 5 στρέμματα. Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες που εντοπίστηκαν είναι ελάχιστες. Πρόκειται για μία περίπτωση που αφορά τη λειτουργία 32 κλινών συμπεριλαμβανομένης προσφοράς υπηρεσιών και ταβέρνας και μία ακόμη περίπτωση, που αφορά τη δημιουργία 4 καταλυμάτων. Πρόκειται περί οικογενειακών επιχειρήσεων και στις δύο περιπτώσεις. Παρά την παροχή σημαντικών κινήτρων προς την κατεύθυνση της αγροτουριστικής δραστηριότητας και τον ευνοϊκό παράγοντα της παρουσίας χιονοδρομικού κέντρου στην περιοχή, η εικόνα της ανάπτυξης του αγροτουρισμού είναι μάλλον απογοητευτική. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η ιδιωτική πρωτοβουλία ενός παραγωγού, που έχει επιχειρήσει τη μετατροπή των ξηραντήριων καπνού σε καύσιμο βιομάζας.

Όσον αφορά τη **διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης** υπάρχει μια στροφή των αγροτών στην πολυαπασχόληση, δηλαδή στην ενασχόληση των μελών του αγροτικού νοικοκυριού με δραστηριότητες εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης, στο βαθμό βέβαια που οι τοπικές συνθήκες αγοράς εργασίας το επιτρέπουν. Κυριότεροι λόγοι αυτής της στροφής είναι η αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος, η επιθυμία για κοινωνική επαφή και η επιθυμία φυγής από τη γεωργία. Όλα τα παραπάνω υποδηλώνουν τις δύσκολες συνθήκες που επικρατούν στη γεωργία τόσο λόγω του περιορισμένου γεωργικού εισοδήματος όσο και λόγω κοινωνικής απομόνωσης.

Τα κίνητρα που ώθησαν τους παραγωγούς στη διαφοροποίηση παραγωγής είναι οικονομικά κατά κύριο λόγο, όπως οι επιδοτήσεις που δόθηκαν για το σκοπό αυτό και η ενίσχυση του εισοδήματος και κατά δεύτερο λόγο το ενδιαφέρον για εξέλιξη και επενδύσεις. Βασικά προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι οι δυσκολίες της βιολογικής καλλιέργειας και η έλλειψη κρατικής στήριξης.

Σχεδόν το ένα τρίτο περίπου των ερωτηθέντων συμμετείχε σε κάποιο πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των προγραμμάτων αφορούσε σχέδια βελτίωσης, με σκοπό την αγορά μηχανημάτων και τη δημιουργία αποθηκών. Εντοπίστηκαν και ορισμένες περιπτώσεις που εντάχθηκαν σε πρόγραμμα ολοκληρωμένης διαχείρισης, φωτοβολταϊκών και νέων αγροτών. Τα προγράμματα

ΟΠΑΑΧ και LEADER δεν είχαν την αναμενόμενη απήχηση, αφού μόνο μία περίπτωση μεταξύ των ερωτηθέντων από το δείγμα, συμμετείχε στο πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ Στερεάς Ελλάδος στα πλαίσια του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για την ενθάρρυνση τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.

Οι ενισχύσεις της ΚΑΠ, σύμφωνα με την άποψη των ερωτηθέντων, αποτέλεσαν σημαντικό κίνητρο για να διαφοροποιήσουν την παραγωγή τους οι αγρότες. Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν σχετικά με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα είναι η έντονη γραφειοκρατία, η καθυστέρηση δόσεων και η απουσία στήριξης από την Πολιτεία. Όσον αφορά την εφαρμογή της ενιαίας επιδότησης με βάση τα ατομικά δικαιώματα από το 2006 και μετά, κάτι περισσότερο του ενός τρίτου (36%) άλλαξε τις καλλιέργειές του αυξάνοντας την καλλιέργεια σιτηρών και μειώνοντας αντίστοιχα την καλλιέργεια καπνού Virginia και βαμβακιού. Αξιοσημείωτο είναι ότι το 14,3% σχεδιάζει να περιορίσει τις γεωργικές δραστηριότητες, ενώ ένα 4,3% θα επιδιώξει να δώσει περισσότερη σημασία στην εξωγεωργική απασχόληση.

Η πλειοψηφία του δείγματος της έρευνας φροντίζει να ενημερώνεται συχνά έως πολύ συχνά για τις εξελίξεις στον αγροτικό τομέα, χρησιμοποιώντας ως κύριες πηγές ενημέρωσης τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τους γεωπόνους και το καφενείο. Επίσης, εμφανίζουν μια προοδευτική στάση απέναντι σε αλλαγές στον αγροτικό τομέα φροντίζοντας να μαθαίνουν και να εφαρμόζουν πριν από άλλους παραγωγούς. Οι κρατικοί φορείς, όπως είναι η Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης, φαίνεται ότι δε διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο, γι' αυτό και οι αγρότες στην πλειοψηφία τους σπάνια επισκέπτονται τη συγκεκριμένη διεύθυνση.

Από την ενότητα των ερωτήσεων που αφορούν το μέλλον των γεωργικών δραστηριοτήτων αποτυπώνονται οι τάσεις στροφής σε παράλληλες εξωγεωργικές δραστηριότητες, αφού λίγοι είναι αυτοί που θα προβούν σε επενδύσεις βελτίωσης ή επέκτασης της γεωργικής τους εκμετάλλευσης. Οι περισσότεροι θα αφήσουν την εκμετάλλευση ως έχει, δείχνοντας αδιαφορία για το ενδεχόμενο αξιοποίησης των ενισχύσεων που δίνονται ως το 2013 στη γεωργία. Απογοητευτικό είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι αποκλείουν το ενδεχόμενο διαδοχής κάποιου από τα παιδιά τους στο αγροτικό επάγγελμα, αφού αυτό θα σημάνει την εγκατάλειψη της γεωργίας και

ίσως της υπαίθρου από τους νέους και περαιτέρω πληθυσμιακή συρρίκνωση. Στις λίγες περιπτώσεις όπου αναφέρθηκε διαδοχή, αφορά συνήθως μεγαλοκτηματίες αγρότες που θα αφήσουν τη γη στους άνεργους γιούς τους. Ακόμα όμως και σε περίπτωση διαδοχής, δεν υπάρχουν σχέδια ανάπτυξης, αφού κυρίως προβλέπεται ο διάδοχος να συνεχίσει την εκμετάλλευση ως έχει ή να ασκεί τη γεωργική δραστηριότητα συμπληρωματικά με κάποια άλλη εργασία.

Η ανάλυση των κύριων πηγών εισοδήματος ανά μέγεθος εκμετάλλευσης έδειξε ότι οι ενισχύσεις του δημοσίου και η εξωγεωργική εκμετάλλευση είναι οι κυριότερες πηγές εισοδήματος για τους γεωργούς με μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις. Αντίστοιχα για τους μεγαλοκτηματίες οι σημαντικότερες πηγές εισοδήματος είναι οι πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων και οι ενισχύσεις. Παρατηρούμε δηλαδή ότι το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης είναι εντονότερο σε μικρές εκμεταλλεύσεις, κάτι αναμενόμενο, καθώς το γεωργικό εισόδημα στις περιπτώσεις αυτές δεν επαρκεί για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών με αποτέλεσμα τα μέλη της οικογένειας να στρέφονται και σε εξωγεωργικές δραστηριότητες. Το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης διαπιστώνεται για άλλη μια φορά από το ότι περίπου 1 στους 2 αγρότες στηρίζεται οικονομικά στο γεωργικό εισόδημα κάτω από 50%. Σε αυτή την κατηγορία αγροτών, το πρόσθετο εισόδημα από άλλες δραστηριότητες χρησιμοποιείται για βελτίωση του επιπέδου ζωής. Αντίθετα, όσοι στηρίζονται στο γεωργικό εισόδημα άνω του 50% χρησιμοποιούν το πρόσθετο εισόδημα για επενδύσεις στη γεωργική εκμετάλλευση.

Εισοδηματικά τα περισσότερα άτομα του δείγματος ανήκουν στη μεσαία τάξη με εισόδημα να κυμαίνεται μεταξύ 20.000 και 30.000 ευρώ με μεγάλη μερίδα να δηλώνει εισοδήματα άνω των 30.000 ευρώ. Τα εισοδήματα αυτά προέρχονται και από άλλες πηγές εισοδήματος πέρα του γεωργικού, το οποίο είναι κάτω των 10.000 ευρώ για τους περισσότερους ερωτηθέντες.

Οι κυριότεροι παράγοντες που θα παρακινούσαν τους παραγωγούς να στραφούν σε νέες δραστηριότητες είναι η παραγωγή πιο υγιεινών – ασφαλών προϊόντων και η αύξηση εισοδήματος. Επιπλέον, εμφανίζονται ευαισθητοποιημένοι σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος και στην εφαρμογή πρακτικών φιλικών για το οικοσύστημα. Η συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει αρκετά ικανοποιημένη από τη ζωή

στην ύπαιθρο. Ωστόσο, αναφέρθηκαν και στα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όπως η ανεργία των νέων, η ερημοποίηση της υπαίθρου, η νοοτροπία της κλειστής κοινωνίας και η έλλειψη κρατικής στήριξης.

Επιχειρώντας να διερευνηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη γεωργική διαφοροποίηση προχωρήσαμε σε στατιστικούς ελέγχους οι οποίοι κατέδειξαν σημαντικά συμπεράσματα.

Έτσι, η συμμετοχή σε πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει τη διαφοροποίηση με ισχυρό δείκτη συσχέτισης. Όσοι συμμετέχουν σε διαρθρωτικά προγράμματα έχουν σημαντικό κίνητρο να διαφοροποιήσουν την παραγωγή τους. Επίσης, τα μελλοντικά σχέδια για την εκμετάλλευση επηρεάζουν σημαντικά τη διαφοροποίηση, αφού όσοι σχεδιάζουν να βελτιώσουν ή να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους διαφοροποιούν και την παραγωγή τους.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν σε μικρότερο μεν βαθμό αλλά εξίσου σημαντικά τη διαφοροποίηση, είναι η ηλικία των αγροτών, η συμμετοχή σε προγράμματα γεωργικής εκπαίδευσης, το φυσικό μέγεθος της εκμετάλλευσης, η στάση των αγροτών απέναντι στις καινοτομίες, το εισόδημα και ο βαθμός εξάρτησης του εισοδήματος από γεωργικές εργασίες. Δηλαδή, η διαφοροποίηση είναι πιθανότερο να υιοθετηθεί από άτομα που συγκεντρώνουν ένα ή περισσότερα από τα εξής χαρακτηριστικά :

- α) νεαρή ηλικία,
- β) συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης,
- γ) προοδευτική στάση απέναντι σε καινοτομίες,
- δ) υψηλό εισόδημα και
- ε) υψηλό βαθμό εξάρτησης εισοδήματος από γεωργικές εργασίες.

Επιπλέον, η συχνότητα ενημέρωσης των εξελίξεων του αγροτικού τομέα φαίνεται να επηρεάζει σε κάποιο βαθμό τη διαφοροποίηση.

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης, ενώ λόγω βιβλιογραφίας φαίνεται ότι η διαφοροποίηση υιοθετείται κυρίως από άτομα υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, τα αποτελέσματα του αντίστοιχου ελέγχου έδειξαν ότι η διαφοροποίηση εφαρμόζεται

από αποφοίτους δημοτικού, γυμνασίου ή λυκείου παρά από αποφοίτους Πανεπιστημίου. Κάτι το οποίο υποδεικνύει ότι τα άτομα ανώτερης μόρφωσης στρέφονται σε άλλες δραστηριότητες ασκώντας τη γεωργία συμπληρωματικά, χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη πρόθεση βελτίωσης.

Ωστόσο, το φύλο του αρχηγού της αγροτικής εκμετάλλευσης, όπως και η μορφή της αγροτικής απασχόλησης (κύριας ή δευτερεύουσας) καθώς και ο εκάστοτε εξεταζόμενος δήμος, φαίνεται να μην επηρεάζουν την επιλογή για διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι στην υπό μελέτη περιοχή εντοπίζονται βασικές αδυναμίες που εμποδίζουν μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης. Οι μορφές διαφοροποίησης που παρατηρούνται δε συνθέτουν ένα ισχυρό σύνολο και έτσι μπορεί εύκολα οι διαφοροποιούντες αγρότες να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από την αγορά. Η συνεταιριστική κατεύθυνση που θα μπορούσε να δημιουργήσει συνθήκες διεκδίκησης τοπικής ταυτότητας στα τοπικά προϊόντα και επομένως αύξησης του γεωργικού εισοδήματος εκμεταλλεύσεων, είναι ανύπαρκτη. Αυτό όμως σημαίνει και μικρότερη διαπραγματευτική δύναμη, η οποία καθιστά δύσκολη την αντιμετώπιση των γεωργικών προβλημάτων που προκύπτουν από το νέο αυτό πλαίσιο της γεωργικής δραστηριότητας. Επισημαίνεται επίσης ότι η αγροτουριστική δραστηριότητα στην περιοχή χαρακτηρίζεται ανύπαρκτη. Όλα αυτά μεταφέρουν δυσσώφωνα μηνύματα και στις νεότερες ηλικίες που αποτελούν την ελπίδα για τη διατήρηση και βιωσιμότητα της αγροτικής υπαίθρου. Αξιοσημείωτη είναι δε η έλλειψη δραστηριοτήτων βιοτεχνικού χαρακτήρα, αλλά και η απουσία γυναικείων συνεταιρισμών στη περιοχή, που μας επιβεβαιώνει την έλλειψη προγράμματος περιφερειακής ανάπτυξης προκειμένου να βελτιωθούν οι υποδομές στήριξης.

Η βελτίωση επικοινωνίας και η επαγγελματική εκπαίδευση αποτελούν σημαντικούς άξονες ώστε να διευκολυνθεί η συμμετοχή των ατόμων σε προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης και ιδιαίτερα των γυναικών, αφού είναι τα άτομα που εμπλέκονται κατ' εξοχήν σε αγροτουριστικές δραστηριότητες. Όμως μέσα στις νέες εξελίξεις τις διαφοροποιήσεις και τις συνεχείς μεταβολές των δεδομένων της αναπτυξιακής διαδικασίας, οι παραδοσιακές πολιτικές ανάπτυξης γενικού οριζόντιου χαρακτήρα σε εθνικό επίπεδο δεν μπορεί να έχουν καμιά ουσιαστική συμβολή. Δεν

αρκεί μόνο να συνεργάζονται τα επιμέρους αρμόδια Υπουργεία ώστε να συντονίζονται οι πολιτικές τους στην Ύπαιθρο, πρέπει να υπάρξει μεγάλος βαθμός αποκέντρωσης στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση ολοκληρωμένων σχεδίων βιώσιμης ανάπτυξης και όχι απλή εφαρμογή μεμονωμένων αναπτυξιακών μέτρων. (Pezzini,2006)

6.3 Περιορισμοί έρευνας – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε αγρότες των δήμων Τιθορέας και Αμφίκλειας, όπου ιδιαίτεροι δημογραφικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί και γεωγραφικοί παράγοντες παίζουν ρόλο με αποτέλεσμα να περιορίζεται η διεξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων για το σύνολο των δήμων του νομού και ευρύτερα της χώρας. Επιπρόσθετα οι καταστάσεις των παραγωγών απ' όπου διαμορφώθηκε το δειγματοληπτικό πλαίσιο και αντλήθηκε το δείγμα μας προέκυψαν από τις καταστάσεις αυτών που κάνουν αιτήσεις ενιαίας ενίσχυσης και λαμβάνουν ενισχύσεις από τους κρατικούς φορείς. Αυτή η επιλογή αποκλείει εκείνους τους παραγωγούς που απέχουν για κάποιο λόγο από τις κρατικές επιδοτήσεις, που όμως μπορεί να έχουν διαφοροποιήσει τη παραγωγική τους δραστηριότητα και μάλιστα να αποτελούν αξιόλογες ευκαιρίες για περιπτώσιολογικού τύπου μελέτη. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι οι αρχηγοί πολλών μικρών εκμεταλλεύσεων ήταν κυρίως μεγάλης ηλικίας παραγωγοί, συνταξιούχοι και άτομα σε χηρεία που είχαν αρνητική διάθεση ή και αδιαφορία για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και επομένως τη συμμετοχή τους στο δείγμα. Επιπλέον λόγω αναδιάρθρωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης τη δεδομένη στιγμή που έγινε η έρευνα (σχέδιο Καλλικράτης), οι μεταφορές των δημόσιων αρμοδιοτήτων κατέστησαν σχεδόν ακατόρθωτη την επαφή με υπεύθυνους των φορέων.

Η περιοχή μελέτης αποτελεί αξιοπρόσεκτο τμήμα της Φθιώτιδας τόσο από φυσικό πλούτο όσο και από ιστορική και λαογραφική κληρονομιά. Θα ήταν χρήσιμο λοιπόν να γίνει περαιτέρω μελέτη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της περιοχής, καθώς και ενημέρωση των παραγωγών, ειδικότερα των νέων, με σκοπό την επιλογή στόχων που θα προασπίζουν την αειφόρο αγροτική ανάπτυξη της περιοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Ανθοπούλου, Θ., Γούσιος, Δ. (2007). Γεωγραφία της Υπαίθρου. Στο: Θ.Σ. Τερκενλή, Θ. Ιωσηφίδης, Ι., Χωριανόπουλος (επιμ.) Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος, Αθήνα, εκδ. Κριτική, σσ. 234-275
- Ανθοπούλου, Θ., (2004α). «Η ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς και η Καινοτομία ως στοιχεία χωροτοπικής ανάπτυξης. Η περίπτωση ιδιότυπων αγροδιατροφικών προϊόντων (Λαδοτύρι Μυτιλήνης)». Στο: Α.Γ Παπαδόπουλος (επιμ.), Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σ.σ 221-264.
- Γιδαράκου, Ι., Καζακόπουλος, Λ., Νέλλας, Ε. και Γκέρα, Μ., (2008). Διερεύνηση της διαφοροποίησης των οικονομικών νοικοκυριών του Νομού Εύβοιας. Μεταπτυχιακή εργασία. Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης.
- Γιδαράκου, Ι., Δημοπούλου, Ε., Καζακόπουλος, Λ. (2005). «Ιδιοκτησία και επιχειρηματικότητα στον πρωτογενή τομέα». Στο: Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), Επιχειρηματικότητα Γυναικών. Όψεις ιδιοκτησίας και διοίκησης, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σ.σ 105-143.
- Γούσιος, Δ., (2001). «Χωρική προσέγγιση της οργάνωσης και ανάπτυξης της υπαίθρου. Χωρικά συστήματα μικρών πόλεων». Στο: Από τον Αγροτικό Χώρο στην Ύπαιθρο Χώρα, Μετασχηματισμοί και Σύγχρονα Δεδομένα του Αγροτικού Κόσμου στην Ελλάδα. Ανθοπούλου Θ. και Μωυσίδης Α., (επιμέλεια). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σ.σ 149-180.
- Διακοσάββας, Δ., Καρανικόλας, Π., Μαρτίνος, Ν., Μπέοπουλος, Ν., Μπουρδάρα, Δ., Πέζαρος, Π., Thomson, K., (2006). «Διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων και πολυλειτουργική γεωργία: Πλαίσιο πολιτικής και οικονομικές λειτουργίες». Επιμέλεια Καρανικόλα Π. και Μαρτίνου Ν.. Εκδόσεις Μαΐστρος. Αθήνα.
- Διακοσάββας, Δ., (2005). Διεθνές εμπόριο γεωργικών προϊόντων και πολυλειτουργική γεωργία, Περιβαλλοντική Πολυλειτουργικότητα και Φιλελευθεροποίηση του Εμπορίου Γεωργικών Προϊόντων. Αντιπαράθεση ή Αρμονία; Εκδόσεις Μαΐστρος, σ.σ. 201 – 251.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ), (2001). «Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας-Κτηνοτροφίας». Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ), (2001). «Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού». Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ), (1999-2000). «Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων». Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ), (1991). «Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και

- Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων». Αθήνα.
- Ευαγγέλου, Π., (2012). Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», «Ράχες Φθιώτιδας: Επένδυση στο ελληνικό παραδοσιακό προϊόν», Γλυκό κουταλιού και μαρμελάδα ελιά, Αθήνα.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2004). «Εξέλιξη της αυτάρκειας βασικών προϊόντων στην Ε.Ε., Εξέλιξη δημοσίων αποθεμάτων δημητριακών αποθεμάτων για βούτυρο και κρέας».
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2002). «Κύρια αγροτικά προϊόντα της Ε.Ε.».
- Ιωσηφίδης, Θ. και Παπαδόπουλος, Α.Γ., (2004). «Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στον αγροτικό χώρο». Στο Παπαδόπουλος Α.Γ. (επιμέλεια), Η Ανάπτυξη σε μια Πολυλειτουργική Ύπαιθρο. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σ.σ 113-149.
- Καλδής, Π., (2008). «Καινοτόμος Διοίκηση Οινικού Τουρισμού και Οινοτουριστικών Επιχειρήσεων. Από τα Συμβατικά Προϊόντα στα Βιωματικά Αγαθά και τις Εμπειρίες», Εισήγηση στο: «1^ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Νομού Καρδίτσας», Καρδίτσα.
- Καρανικόλας, Π., Βασσάλος, Μ., Μαρτίνος, Ν., Τσιμπούκας, Κ., (2007). «Οικονομική βιωσιμότητα και πολυλειτουργικότητα της γεωργίας: η περίπτωση της Βόρειας Αμοργού». Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χθες στο Αύριο, Προσωρινά Πρακτικά 5^{ου} Διεπιστημονικού – Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας του ΕΜΠ.
- Κασίμης, Χ., (2010). «Μέθοδοι Οικονομικής και Κοινωνικής Αγροτικής Έρευνας». Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.
- Κασίμης, Χ., Παπαδόπουλος Α., Στραβοράβδης Σ., (2000). «Οικογενειακή εργασία και πολυαπασχόληση: Οι αγροτικές αγορές εργασίας και η νέα φυσιογνωμία της ελληνικής οικογενειακής γεωργίας». Στο Η Ανασυγκρότηση του Αγροτικού Χώρου. Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας. ΕΤΑΓΡΟ. Αθήνα.
- Κασίμης, Χ., (1992). «Τίποτα δεν έχει αλλάξει και τίποτα δεν είναι όπως παλιά». Πολυαπασχόληση και Οικογενειακή Γεωργία στη Σύγχρονη Αγροτική Κοινότητα. Επιστημονική Επετηρίδα του τμήματος Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, παράρτημα (50). Η Ελληνική Κοινότητα, Πρακτικά ημερίδας, Ιωάννινα.
- Καφφέ – Γιδάρκου, Ι., (1999). « Η πολυδραστηριότητα στον αγροτικό χώρο. Μια συνολική προσέγγιση του φαινομένου στον κόσμο και στη χώρα μας». Στο Κριτικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος της υπαίθρου. Επιμέλεια Λουλούδης Λ., Μπεόπουλος Ν.. Εκδόσεις Στοχαστής. Α΄ έκδοση. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα, σ.σ 76-95.
- Κίζος, Θ. και Παπαϊωάννου, Σ., (2005). Μια αδύνατη τυπολογία, Νέοι Ρόλοι των Αγροτικών Νοικοκυριών στην Ύπαιθρο και το «Δυσεύρετο Μοντέλο της Ελληνικής Γεωργίας».
- Κουτσούρης, Α., (1999). «Η Έρευνα Γεωργικών Συστημάτων (FSR) και οι επιπτώσεις της στην Εκπαίδευση». Στο Κριτικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος της υπαίθρου. Επιμέλεια Λουλούδης Λ., Μπεόπουλος Ν.. Εκδόσεις

- Στοχαστής. Α΄ έκδοση. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα, σ.σ 177-189.
- Κυριαζή, Ν., (2002). « Η Διαπλοκή Θεωρίας, Μεθόδων και Δεδομένων». Στο Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών. Ελληνικά γράμματα. Αθήνα, σ.σ 17-55.
- Κυριαζή, Ν., (1998). «Η Δειγματοληπτική έρευνα: Μέθοδοι δειγματοληψίας και συλλογής Στοιχείων». Στο Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών. Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις. Αθήνα, σ.σ 99-148.
- Λουλούδης, Λ., Βλάχος, Γ., Θεοχαρόπουλος, Ι., (2004). «Η τοπική δυναμική επιβίωσης στις ελληνικές ορεινές και μειονεκτικές περιοχές». Στο Στρατηγικές ανάπτυξης σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Επιμέλεια Σπιλάνης, Ι., Ιωσηφίδης, Θ., Κίζος, Αθ.. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Έρευνας. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα σ.σ. 235-266.
- Μαραβέγιας, Ν., (2008). «Οι εξελίξεις στην ύπαιθρο και η ανάγκη μιας νέας αναπτυξιακής στρατηγικής». Στο σε αναζήτηση Ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης. Επιμέλεια Γιαννίση, Τ., Αθήνα , Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μητράκος, Θ. και Τσακλόγλου, Π., (2012), «Ανισότητα, φτώχεια και υλική ευημερία: από τη μεταπολίτευση ως την τρέχουσα κρίση». Στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ, Τράπεζα της Ελλάδος. Αθήνα σ.σ 23-65.
- Μπεόπουλος, Ν., (2005). Διεθνές εμπόριο γεωργικών προϊόντων και πολυλειτουργική γεωργία, Πολυλειτουργικότητα. Από μια Αμφίσημη Έννοια σε μια Αμφίσημη Πολιτική, Εκδόσεις Μαΐστρος, σ.σ 173 – 198.
- Νέλλας, Ε., (2005). Ανάλυση δεδομένων με χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS για Windows. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.
- Ντεκές, Μ.Ν. και Κακλαμάνης, Στ., (2009). «Οι χωρικές διαφοροποιήσεις των σύγχρονων μορφών κινητικότητας στην ύπαιθρο χώρα». Στο Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα. Βύρων Κοτζαμάνης (επιμέλεια). Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Οργανισμός Ανάπτυξης Στερεάς Ελλάδας (ΟΑΣΕ), (2003). Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης: «Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου των Παραπαρνάσσιων δήμων». Λαμία
- Παπαδόπουλος, Α.Γ., (επιμ.), (2004). Η Ανάπτυξη σε μια Πολυλειτουργική Ύπαιθρο, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Πέζαρος, Π., (2008). «Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και η εφαρμογή της στην Ελλάδα: Θεσμικές και Πολιτικές Διαστάσεις». Στο Ελληνική Γεωργία και Αγροτική Πολιτική. Επιμέλεια Κριμπά Κ. και Λουλούδη Λ., Ακαδημία Αθηνών. Αθήνα, σ.σ 27-50.
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, (2006). Η Τελευταία Μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η Εφαρμογή της –Ένας Ενημερωτικός Οδηγός.

- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, (2006). Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.minagric/LEADER/gr>. Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Leader 1999.
- Χειμαριώτης, Κ., (2008). « Η απασχόληση και επιχειρηματικότητα των γυναικών της υπαίθρου». Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Πειραιά. Διαθέσιμο στο http://www.bep.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=979&Itemid=192.

Ξενόγλωσση

- Aguglia, L., Henke, R., & Salvioni, C., (2009). Agricoltura multifunzionale. Comportamenti e strategie imprenditoriali alla ricerca della diversificazione INEA, Italy.
- BARTHES, R., (2003), << Για μια ψυχο-κοινωνιολογία της σύγχρονης διατροφής>>. Στο Ιστορία της Διατροφής, Προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστοριογραφίας. Αθήνα: ΕΜΝΕ-ΜΝΗΜΩΝ, σσ. 141-156 [μετάφραση του Barthes R. (1961), << Vers une psychosociologie de l'alimentation modern >> Annales: Economie, Societes, Civilisations 5, pp.977-986]
- Barthomeuf, L-Th., (2008). Agriculture and rural Development. Other gainfull activities- Pluriactivity and farm diversification in EU-27. European.Commission. AGRI G2. COM (2005),304 final. Proposal for a Council Decision on Community Strategic Guidelines for Rural Development (Programming Period 2007-2913), European Commission, Brussels. Διαθέσιμο στο (<http://www.ec.europa.eu>).
- COM(2005)658, On the Review of Sustainable Development Strategy – A Platform for Action, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels, 13.12.2005.
- Damianos D. And Skouras D. (1996) Farm business and the development of alternative farm enterprises: an empirical analysis in Greece. Journal of Rural Studies 12(3): 273-283.
- De Vries, B., (2000) Multifunctional agriculture in the international context: a review . The Land Stewardship Project.
- European commission, (2008). Other gainful activities: Pluractivity and farm diversification in EU-27.
- European commission, (2005). Organic Food and Farming – Research in Europe, EU Publication Office
- Eurostat, (2010). Rural Development in the European Union. Statistical and Economic Information, Report 2007. σ.σ 15-23.
- .Gasson R., (1988) Farm diversification and rural development. Journal of Agricultural Economics, 39: 175-182.

- Gasson, R., (1973). Goals and values of farmers. *Journal of Agricultural Economics* 24(3):527.
- Harper, W.M. and Eastman, C., (1980). An Evaluation of Goal Hierarchies for Small Farm Operators. *Amer. J. Agr. Econ.* 62:742-747.
- Hill, B., (2000). Farm incomes, wealth and agricultural policy.
- Van Huylenbroeck, G., Vandermeulen, V., Mettepenningen, E. and Verspecht, A. (2007), «Multifunctionality of Agriculture: A Review of Definitions, Evidence and Instruments». In: *Living Rev. Landscape Res.* 1, March 2007.
- Ilbery, W. B., (1991). Farm Diversification as an Adjustment Strategy on the Urban Fringe of the West Midlands. *Journal of Rural Studies* 7(3) , Department of Geography, Coventry Polytechnic, U.K. p.p. 207-218.
- Ilbery, B. and Bowler, I., (1998). From agricultural productivism to post- productivism. In: B/Ilbery (ed), *The geography of rural change*. Addison Wesley Longman.
- Info-paper, (1999). Contribution of the European Community on the Multifunctional Character of Agriculture, European Commission, October, pp. 1-3.
- Lobley, M. and Potter, C., (2004) Agricultural change and restructuring: recent evidence from a survey of agricultural households in England. *Journal of Rural Studies* 20:499-510.
- Marsden, T. and Sonnino, (2008). *Sustainable communities: new spaces for planning, participation and engagement* (London: Elsevier)
- Marsden, T., (1995). Beyond Agriculture Regulating the New Rural Spaces, *Journal of Rural Studies*, Vol.11, No. 3, pp. 285–296.
- McNally, S., (2001) Farm diversification in England and Wales-what can we learn from the farm business survey?. *Journal of Rural Studies* 17:247-257
- Maye, D., Ilbery B. and Watts D.,(2009). Farm diversification, tenancy and CAP reform: Results from a survey of tenant farmers in England. *Journal of Rural Studies*, 25:333-342.
- OECD, (2010). «Agriculture Ministerial Meeting: Farming, farm families and the rural economy», Paris.
- Pezzini, M., (2006). *Le Development Rural Dans Les Pays de l' OECD, «Options Mediterraneennes»*.
- Salvioni, C., Esposito L., Henke R. and Rondinelli V. (2009) Diversification strategies in small farms in Italy. 111 EAAE-Iaae Seminar "Small Farms:decline or persistence". University of Kent, Canterbury, UK, 26th-27th June 2009.
- Van der Ploeg, J.D., (2003a), *The Virtual Farmer: past, present and future of the Dutch peasantry*, Royal Van Gorcum, Assen.
- Van der Ploeg, J.D., Long A., and Banks J. (2002) Rural development: the state of the art. In: J.D. Ploeg van der and J. Banks (eds), *Living countryside: Rural development processes in Europe: The state of the art*, Doetinchem, the Netherlands. Elsevier, pp.8-17.

- Vermersch, D., (2004) Modeling multifunctional agriculture as a demand driven agriculture: joint production vs joint consumption. 90th EAAE Seminar, Rennes, October 28-29/2004
- Wilson, G., (2007) Multifunctional agriculture: a transition theory perspective. CABI , Wallingford
- Woods, M., (2005) Rural Geography. Sage Publications
- Zander, P., Knierim, A., Groot. J.CJ., Rossing, W.A.H., (2007). Agriculture, Ecosystems & Environment, Multifunctionality of Agriculture: Tools and Methods for Impact Assessment and Valuation, Volume 120, pp. 1-4, April.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ**

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου»**

**ΟΥΣΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ :
ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΙΘΟΡΕΑΣ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Δήμος : _____

Δημοτικό διαμέρισμα : _____

Αριθμός ερωτηματολογίου : _____

Ημερομηνία συμπλήρωσης : _____

ΑΘΗΝΑ 2011

ΕΝΟΤΗΤΑ Α : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

1. Στοιχεία μελών της οικογενειακής εκμετάλλευσης.

Μέλη	Φύλο	Σχέση με τον αρχηγό	Έτος γέννησης	Οικογ. κατ/ση	Απασχόληση		Μορφ. επίπεδο	Επαγγελματική εκπαίδευση (είδος, μήνες)	
					Κύρια	Δευτερεύουσα		Είδος	Μήνες
Αρχηγός									
Σύζυγος									
Μέλος 1 ^ο									
Μέλος 2 ^ο									
Μέλος 3 ^ο									
Μέλος 4 ^ο									

2. Πόσα χρόνια ασχολείστε με τη γεωργική εκμετάλλευσή σας;

κάτω των 5 6 – 10 11 – 15 16 – 20 πάνω από 20

ΚΩΔΙΚΟΙ

Φύλο	Μορφωτικό επίπεδο	
Ανδρας 1	Καμία ή κάποιες τάξεις του δημοτικού	1
Γυναίκα 2	Απόφοιτος Δημοτικού	2
	Απόφοιτος Γυμνασίου	3
	Απόφοιτος Λυκείου	4
	Απόφοιτος Ανώτατης ή Ανώτερης σχολής	5

Οικογενειακή κατάσταση
.....

Άγαμος/η	1
Έγγαμος/η	2
Διαζευγμένος/η	3
Χήρος/Χήρα	4

ΕΝΟΤΗΤΑ Β: ΔΙΑΦΩΡΩΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

3. Πόσα στρέμματα χρησιμοποιείτε για φυτική και για ζωϊκή εκμετάλλευση;

.....

(Ιδιότητα και ενοικιαζόμενα)

4. Πόση ιδιόκτητη έκταση έχετε;

.....

5. Πόσα στρέμματα νοικιάζετε από τρίτους;

.....

6. Πόσα στρέμματα νοικιάζετε σε τρίτους;

.....

7. Ποια είναι η διάρθρωση της παραγωγής σας σήμερα;

α) Φυτική παραγωγή.

Είδος καλλιέργειας	Αριθμός στρεμμάτων
Σύνολο στρεμμάτων	

β) Ζωϊκή παραγωγή

Είδος ζώου	Αριθμός κεφαλών
Πρόβατα	
Αίγες	
Αγελάδες γαλακτοπαραγωγής	
Μοσχάρια πάχυνσης	
Χοίροι	
Κυψέλες	
Πουλερικά (συστημ. εκτροφής)	
Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)	

8.Εισόδημα από τη γεωργική απασχόληση αποκομίζετε :

- A) μόνο από τη φυτική παραγωγή
- B) μόνο από την κτηνοτροφική παραγωγή
- Γ) περισσότερο από τη φυτική παραγωγή
- Δ) περισσότερο από την κτηνοτροφική παραγωγή

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ : ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

9. Έχετε διαφοροποιημένη γεωργική παραγωγή / οικονομική δραστηριότητα;
(Συμπληρώνετε από την ερευνήτρια μετά τις απαντήσεις στην Ενότητα Γ)

ΝΑΙ ΟΧΙ

Σημειώστε τι από τα παρακάτω κάνετε ή έχετε στην εκμετάλλευσή σας ή το νοικοκυριό σας.

A. Διαφοροποίηση εμβάθυνσης (deepening) στο επίπεδο της γεωργικής εκμετάλλευσης

A1) Βιολογική γεωργία :

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

A2) Βιολογική κτηνοτροφία :

Είδος ζώου:..... Χρόνος έναρξης Αριθμός

Είδος ζώου:..... Χρόνος έναρξης Αριθμός

Είδος ζώου:..... Χρόνος έναρξης Αριθμός

Είδος ζώου:..... Χρόνος έναρξης Αριθμός

A3) Ολοκληρωμένη γεωργία

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Είδος καλλιέργειας:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

A4) Νέες καλλιεργητικές δραστηριότητες

Καλλιέργεια σπαραγγιού:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Καλλιέργεια μανιταριών :..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Ενεργειακές καλλιέργειες:..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Αναδάσωση καλλυμένης γης :..... Χρόνος έναρξης Έκταση σήμερα.....

Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

A5) Παραγωγή προϊόντων Προστασίας Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)

Είδος & Ονομασία :Χρόνος έναρξης

:.....Ποσότητα:

A7) Δραστηριότητες αύξησης της προστιθέμενης αξίας των γεωργικών προϊόντων

i) Απέυθείας πώληση από την εκμετάλλευση (π.χ. λαϊκή αγορά, μαγαζί)

Συμπληρώστε τα

παρακάτω στοιχεία:

Είδος% συνολικής ιδίας παραγωγήςΈτος έναρξης
δραστηριότητας.....

ii) μεταποίηση (π.χ. μαρμελάδες, ζυμαρικά, τυριά) Συμπληρώστε τα παρακάτω

στοιχεία:

Είδος% συνολικής ιδίας παραγωγήςΈτος έναρξης
δραστηριότητας.....

**B. Διαφοροποίηση διεύρυνσης (broadening) στο επίπεδο της γεωργ.
εκμετάλλευσης**

B1) Αγροτουριστικές δραστηριότητες :

i) Καταλύματα (π.χ. ξενώνας, camping). Συμπληρώστε τα παρακάτω στοιχεία :

Είδος Αρ. κλινών Πληρότητα (διανυκτερεύσεις./έτος)
..... Έτος έναρξης λειτουργίας. Αριθμός απασχολούμενων στην
εκμ/ση (μέλη οικογένειας.....,μισθωτοί.....)

ii) εστίαση/αναψυχή (π.χ. ταβέρνα, εστιατόριο). Συμπληρώστε τα παρακάτω στοιχεία
:

Είδος Αριθ. τραπεζιών:..... Έτος έναρξης λειτουργίας
.....Αριθμός απασχολούμενων στην εκμ/ση (μέλη
οικογένειας.....,μισθωτοί.....)

B2) παροχή υπηρεσιών υπαίθριων δραστηριοτήτων (π.χ. ιππασία, καγιάκ κ.α.).
Συμπληρώστε τα παρακάτω στοιχεία:

Είδος Έτος έναρξης λειτουργίας Αριθμός
απασχολούμενων στην επ/ση (μέλη οικογένειας.....,μισθωτοί.....)

B3) Παραγωγή ενέργειας (π.χ. φωτοβολταϊκοί καθρέπτες)

Αριθμός στρεμμάτων που δεσμεύτηκαν.....Έτος έναρξης.....

Φυσιογραφία εγκατάστασης :

1.Πεδιάδα 2. Πλάγια

B4) Άλλες μικροεπιχειρήσεις :

ΕίδοςΈτος
έναρξης.....

Γ. Διαφοροποίηση αναδιοργάνωσης στο επίπεδο του αγροτικού νοικοκυριού

Γ1) i) ενοίκια γης : Στρέμματα που ενοικιάζετε σε τρίτους

.....

ii) ενοίκια κτισμάτων : Από πότε ενοικιάζετε τα κτίσματά σας (έτος)

.....

Γενικότερα τί ενοικιάζετε σε
τρίτους.....

Γ2) Πολυαπασχόληση (off-farm δραστηριότητες μελών του νοικοκυριού)

Απασχόληση μελών εκτός της γεωργικής / κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης και του αγροτικού νοικοκυριού από την οποία προκύπτει αμοιβή

Μέλος νοικοκυριού	Εργασία εκτός εκμετάλλευσης		
	Είδος απασχ.	Αριθμός ημερομισθίων /έτος	Έτος έναρξης
Αρχηγός			
Σύζυγος			
Μέλος 1 ^ο			
Μέλος 2 ^ο			
Μέλος 3 ^ο			
Μέλος 4 ^ο			

10. Ποιοι λόγοι, κατά την δική σας άποψη, ώθησαν εσάς και τα μέλη της οικογένειάς σας στην απόφαση για πρόσθετη απασχόληση (εκτός της απασχόλησης στις εργασίες της γεωργικής εκμετάλλευσης (πολλαπλό εισόδημα); Αναφέρετε τους τρεις σημαντικότερους ξεκινώντας από το πιο σημαντικό.

	εσάς	το/τη σύζυγο	άλλα μέλη
1. Η αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος.	☐	☐	☐
2. Η υποαπασχόληση (αρκετός ελεύθερος χρόνος) στη γεωργική εκμετάλλευση.	☐	☐	☐
3. Οι καλύτερες συνθήκες εργασίας. (σε μή γεωργική εργασία)	☐	☐	☐
4. Η κοινωνική επαφή.	☐	☐	☐
5 .Η επιθυμία φυγής απο τη γεωργία	☐	☐	☐
6. Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε).....	☐	☐	☐

11. Σημειώστε τα προβλήματα που αντιμετωπίζετε με :

α) τις μη συμβατικές καλλιέργειες που κάνετε / ζώα που εκτρέφετε

.....

β) την απασχόληση σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (καταλύματα, εστίαση)

.....

γ) την απασχόληση στη μεταποίηση ή απευθείας πώληση γεωργ. προϊόντων της εκμ/σης

.....

12. Ποιά είναι τα κίνητρα που σας έκαναν να στραφείτε στη/στις νέα/νέες δραστηριότητες που κάνετε; Αναφέρετε τα σπουδαιότερα που σας παρακίνησαν:

.....
.....
.....
.....

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ / ΚΑΠ
ΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ

13. Συμμετέχετε ή συμμετείχε ποτέ η εκμετάλλευση (με υπεύθυνο εσάς, τη/το σύζυγο, άλλο μέλος της οικογένειας) σε κάποιο πρόγραμμα διαρθρωτικού χαρακτήρα;

ΝΑΙ ΟΧΙ (Αν όχι πηγαίνατε στην ερώτηση 16)

α) Σχέδιο βελτίωσης : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Είδος κύριων επενδύσεων

Χρόνος ένταξης

Χρόνος ολοκλήρωσης

Χρόνος απένταξης

β) Πρόγραμμα νέων αγροτών : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Χρόνος ένταξης

Χρόνος ολοκλήρωσης

Χρόνος απένταξης

- Καλλιέργειες ένταξης :

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

- Ζώα ένταξης :

Είδος ζώου : Αριθμός

Είδος ζώου : Αριθμός

Είδος ζώου : Αριθμός

γ) Βιολογική γεωργία : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

δ) Βιολογική κτηνοτροφία : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Είδος ζώου : Αριθμός

Είδος ζώου : Αριθμός

Είδος ζώου : Αριθμός

ε) Ολοκληρωμένη γεωργία : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

Είδος καλλιέργειας : Έκταση

στ) Ο.Π.Α.Α.Χ. Στ. Ελλάδας : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε :

Είδος επένδυσης:..... Έτος έναρξης.....

Χρόνος ολοκλήρωσης.....

Χρόνος απένταξης.....

ζ) Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER: I , II ή LEADER + ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε:

Είδος επένδυσης:..... Έτος

έναρξης.....

Χρόνος

ολοκλήρωσης.....

Χρόνος

απένταξης.....

η) Πρόωρη συνταξιοδότηση : ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι συμπληρώστε ποιό μέλος εντάχθηκε

.....

θ) Πρόγραμμα εγκατάστασης συστήματος διασφάλισης ποιότητας: ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι σε ποιό από τα παρακάτω συστήματα ποιότητας:

1.ISO

2.HACCP

3.EUREPGAP/GLOBALGAP

4. Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε).....

ι) Πρόγραμμα παραγωγής ενέργειας (π.χ. φωτοβολταϊκά, ανεμογεννήτριες, βιομάζα)

(Παρακαλώ αναφέρατε).....

κ) Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

.....

14. Σε ποιο βαθμό οι ενισχύσεις της ΚΑΠ σας παρακίνησαν να διαφοροποιήσετε τις δραστηριότητες της εκμετάλλευσης; Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

15. Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε με το πρόγραμμα που ενταχθήκατε; (σημειώστε τα τρία σημαντικότερα ξεκινώντας από το πιο σημαντικό)

1. Προετοιμασία φακέλου

2. Γραφειοκρατία

3. Χαμηλές επιδοτήσεις

4. Καθυστέρηση δόσεων

5. Απουσία συστηματικής υποστήριξης (μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος)

6. Εγκλωβισμός σε δανειακές υποθέσεις

7. Δεσμεύσεις του προγράμματος (εγκλωβισμός στη γεωργία)

8. Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

.....

16. Για ποιο λόγο δεν έχετε συμμετάσχει σε κάποιο διαρθρωτικό πρόγραμμα;

.....
.....
.....

17. Ποιες είναι οι κύριες πηγές ενημέρωσής σας για τα προγράμματα και τις νέες αλλαγές στον αγροτικό χώρο; (αναφέρετε τις τρεις σημαντικότερες ξεκινώντας από τη πιο σημαντική)

	☐
1. Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης (γεωπόνοι δημοσίου)	☐
2. Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (π.χ. Ενώσεις, συνεταιρισμοί)	☐
3. Αναπτυξιακή Εταιρία	
4. Κοινοτικό γραφείο	☐
5. Μέσα μαζικής ενημέρωσης (ραδιόφωνο, εφημερίδες, τηλεόραση)	☐
6. Καφενείο	☐
7. Ιδιώτες γεωπόνοι	☐
8. Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)	

18. Τον τελευταίο χρόνο πόσες φορές επισκεφτήκατε :

Την Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης (γεωπόνοι δημοσίου)	☐
Την Αναπτυξιακή Εταιρία	☐
Την Ένωση Αγροτικών συνεταιρισμών	☐
Τον ιδιώτη γεωπόνο	☐
Τον κτηνίατρο	☐

19. Γενικά φροντίζετε να ενημερώνεστε για τις εξελίξεις σχετικά με τον αγροτικό τομέα;

Πολύ συχνά Αρκετά συχνά Συχνά Σπάνια Σχεδόν ποτέ

20. Έχετε πάρει μέρος σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι αναφέρατε τον φορέα, το αντικείμενο και τις ώρες εκπαίδευσης.

.....
.....
.....

21. Πως θα χαρακτηρίζατε τη στάση σας απέναντι σε κάθε τι καινούργιο που εμφανίζεται στη γεωργία;

- A) Φροντίζετε να μαθαίνετε, να δοκιμάζετε και να εφαρμόζετε πριν από άλλους παραγωγούς.
- B) Περιμένετε πρώτα να δοκιμάσουν αρκετοί και μετά δοκιμάζετε εσείς.
- Γ) Αν αυτό καθιερωθεί στην πράξη από την πλειονότητα τότε το εφαρμόζετε και εσείς.
- Δ) Συνεχίζετε με τον παλιό τρόπο εκτός και αν αναγκαστείτε να το εφαρμόσετε.

22. Η εφαρμογή της ενιαίας επιδότησης (με βάση τα ατομικά δικαιώματα 2006 και μετά) επηρέασε τις επιλογές ως προς τις καλλιέργειες και τη ζωική παραγωγή (αλλάξατε συνδυασμούς, εγκαταλείψατε καλλιέργειες εξαιτίας της);

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι τι κάνατε;

.....

.....

.....

.....

Συμπληρώστε τον πίνακα με καλλιέργειες και ζώα που είχατε πριν και μετά την εφαρμογή της ενιαίας επιδότησης.

Καλλιέργειες				Ζώα			
πριν την ενιαία επιδοτ.		σήμερα		πριν την ενιαία επιδοτ.		σήμερα	
είδος	Έκταση	είδος	έκταση	είδος	αριθμός	είδος	αριθμός

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε : ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ – ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣΘΕΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

23. Τι σχέδια έχετε για την εκμετάλλευσή σας;

Θα την αφήσετε ως έχει

Θα κάνετε επενδύσεις για βελτίωση ή επέκταση

Θα περιορίσετε τις γεωργικές δραστηριότητες

Θα δώσετε περισσότερη σημασία στην εξωγεωργική απασχόληση

Δεν ξέρω δεν απαντώ

Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

24. Αν θα κάνετε επενδύσεις ποιες σκέπτεστε ότι θα είναι;(ανοιχτή ερώτηση)

.....

.....

.....

25. Έως το 2013 θα δίνονται ενισχύσεις για διάφορες δραστηριότητες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις π.χ. βιολογικές καλλιέργειες, ολοκληρωμένη διαχείριση, αγροτουριστικά καταλύματα, φωτοβολταϊκά κλπ Έχετε κάποια σχέδια; Τί σκέπτεστε να κάνετε;

1.Θα προσπαθήσετε να μπειτε σε κάποιο πρόγραμμα;

Σχετικά με τί;.....

2.Δε σας ενδιαφέρει το θέμα

3.Δεν γνωρίζετε ακόμη

4.Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

26. Αν έχετε παιδιά άνω των 18 ετών πιστεύετε ότι θα σας διαδεχθεί κάποιο στην εκμετάλλευση;

α) αν έχετε αγόρι/α και κορίτσι/α ΝΑΙ ΙΣΩΣ ΟΧΙ

β) αν έχετε μόνο κορίτσι/α ΝΑΙ ΙΣΩΣ ΟΧΙ

Αν ναι ποιο από τα παιδιά;

Φύλο Σειρά γέννησης

Σημερινή απασχόληση

27. Τι από τα παρακάτω πιστεύετε ότι θα κάνει ο διάδοχος με την εκμετάλλευση;

- Θα ασχοληθεί με αυτή ως κύρια απασχόληση
- Θα ασχοληθεί με αυτή ως μερικής απασχόλησης αγρότης
- Θα συνεχίσει την εκμετάλλευση ως έχει
- Θα την επεκτείνει, αναπτύξει Ως προς τί;.....
- Θα περιορίσει τη γεωργική δραστηριότητα
- Θα νοικιάσει τη γη σχετικά σύντομα
- Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

28. Από ποιες πηγές προέρχεται το ετήσιο οικογενειακό εισόδημά σας; (σημειώστε τις τρεις σημαντικότερες ξεκινώντας από το 1 ως τη πιο σημαντική).

Πηγές	Βαθμός σημαντικότητας
Πωλήσεις νωπών αγροτικών προϊόντων (συμπεριλαμβανομένων και των ανάλογων επιδοτήσεων τους).	
Κάθε είδους εισοδηματικές ενισχύσεις του Δημοσίου και της Ε.Ε. (εξισωτική, ενιαία ενίσχυση κ.α.).	
Μη γεωργικές δραστηριότητες που γίνονται στην εκμετάλλευση (π.χ. αγροτουρισμός, τουρισμός κ.α.)	
Γεωργικές δραστηριότητες εκτός εκμετάλλευσης (π.χ. εργασία μηχανημάτων της εκμετάλλευσης σε τρίτους, μεροκάματα σε άλλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις).	
Πώληση μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων που μεταποιούνται στο αγροτικό νοικοκυριό.	
Εξωγεωργική απασχόληση εκτός εκμετάλλευσης (π.χ. μισθωτή εργασία δημόσιου, ιδιωτικού τομέα, τεχνίτες κ.α.).	
Κοινωνικές παροχές που δεν σχετίζονται με την εκμετάλλευση (συντάξεις, επιδόματα κ.α.).	
Ενοίκια από γεωργική γη και άλλα ακίνητα	
Εμβάσματα	
Άλλο (παρακαλώ αναφέρετε) α)..... β).....	

29. Ποιος είναι ο βαθμός εξάρτησης του ετήσιου οικογενειακού εισοδήματος από γεωργικές εργασίες (deepering,συμπεριλαμβανομένης μεταποίησης), τα τελευταία 3 χρόνια, στην οικογενειακή εκμετάλλευση;

κάτω από 25% 25% – 50% πάνω από 50% 100%

30. Πως χρησιμοποιείτε συνήθως το εισόδημα που προκύπτει από δραστηριότητες εκτός της καθαρά γεωργικής παραγωγής στην εκμετάλλευση από τις πρόσθετες απασχολήσεις; (σημειώστε έως δύο κύριες χρήσεις)

Επενδύετε στη γεωργική εκμετάλλευση (π.χ. αγορά γής,μηχανημάτων κλπ)

Επενδύετε σε αγορές περιουσιακών στοιχείων άσχετων με τη γεωργ. παραγωγή

Βελτιώνετε απλώς το επίπεδο ζωής σας

Άλλο (παρακαλώ αναφέρατε)

31. Αν το εισόδημα από την γεωργική εκμετάλλευση αντιστοιχούσε στο εισόδημα που κερδίζετε και από τις δύο εργασίες, θα εγκαταλείπατε την πρόσθετη απασχόληση;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αναφέρετε τους λόγους

.....
.....

32. Η προηγούμενη εκμετάλλευση (του προκατόχου) είχε πρόσθετα εισοδήματα εκτός γεωργικής παραγωγής;(broadening,structuring)

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι από ποια ειδικότερα πηγή / απασχόληση;

Περιγράψτε :

.....
.....

33. Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες εντάσσετε το ετήσιο συνολικό οικογενειακό σας εισόδημα;

κάτω των 10.000€ 10.000€ – 20.000€ 20.001€ – 30.000€ άνω των 30.000€

34. Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες εντάσσετε το ετήσιο συνολικό γεωργικό σας εισόδημα από τη γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή;

κάτω των 10.000 10.000€ – 20.000€ 20.001€ – 30.000€ άνω των 30.000€

ΕΝΟΤΗΤΑ Ζ : ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ –ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

35.Οι νέες δραστηριότητες στο πλαίσιο της γεωργικής παραγωγής στην εκμετάλλευση ή και η εργασία εκτός της εκμετάλλευσης (μή γεωργική εργασία)προωθούνται από την Αγροτική Πολιτική γιατί μπορούν να συμβάλλουν με διάφορους τρόπους στην οικονομία και τη βιωσιμότητα των τοπικών κοινωνιών (συμβολές στην πολυλειτουργικότητα)

Εσάς τί σας παρακίνησε να προβείτε σε νέες δραστηριότητες ή τί θα σας παρακινούσε περισσότερο που θα δίνατε περισσότερη βαρύτητα;

(σημειώστε τρία κίνητρα με φθίνουσα σημαντικότητα σημειώνοντας με 1 το πιο σημαντικό)

- Αύξηση εισοδήματος
- Προστασία/σεβασμός στο περιβάλλον/διατήρηση αγροτικού τοπίου
- Διατήρηση τοπικής ταυτότητας της περιοχής
- Παραγωγή πιο υγιεινών/ασφαλών τροφίμων
- Καλύτερη αξιοποίηση των πόρων (γή,κτίσματα.εργασία)της εκμετάλλευσης.κάτι
- Άλλο.....

36.Πόσο συμμερίζεστε την άποψη ότι η γεωργία με τα πολλά αγροχημικά,τα βαριά μηχανήματα και τις μονοκαλλιέργειες επιβαρύνει το περιβάλλον,μειώνει την βιοποικιλότητα και οι αγρότες πρέπει να εφαρμόζουν πρακτικές πιο φιλικές προς το περιβάλλον;

- Πάρα πολύ
Πολύ
Μέτρια
Λίγο
Ελάχιστα

37. Πιστεύετε ότι οι νέες δραστηριότητες (νέες καλλιέργειες,αγροτουρισμός κλπ για τα οποία μιλήσαμε προηγουμένως μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες συγκράτησης πληθυσμού στην ύπαιθρο;

- Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

38. Εσείς είστε ικανοποιημένος από τη ζωή στην ύπαιθρο;

- Πολύ ικανοποιημένος
Αρκετά ικανοποιημένος
Ικανοποιημένος
Λίγο ικανοποιημένος
Καθόλου ικανοποιημένος

39.Με βάση τη δική σας εμπειρία για τα όσα (θετικά και αρνητικά) συμβαίνουν στη γεωργία ,για τις προοπτικές για νέες καλλιέργειες ,για την αξιοποίηση της τοπικής παράδοσης και των δεξιοτήτων των ατόμων αλλά και τη σταδιακή μείωση των επιδοτήσεων κλπ ,πιστεύετε ότι η γεωργία έχει προοπτικές για τους νέους ανθρώπους να ασχοληθούν με αυτή; Διατυπώστε τις απόψεις σας

.....
.....
.....

40. Ποια είναι τα τρία πιο σημαντικά προβλήματα της κοινωνικής ζωής στην κοινότητα για σένα και την οικογένεια σου ;

α)

.....

.

β)

.....

.

γ)

.....

.